

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA UPRAVO**

Diplomsko delo

**PRAVNA UREDITEV ROMSKE SKUPNOSTI
V REPUBLIKI SLOVENIJI**

David Kisilak

Ljubljana, september 2016

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA UPRAVO**

DIPLOMSKO DELO

**PРАВNA UREDITEV ROMSKE SKUPNOSTI
V REPUBLIKI SLOVENIJI**

Kandidat: David Kisilak
Vpisna številka: 04028291
Študijski program: visokošolski strokovni študijski program Javna uprava
Mentor: izr. prof. dr. Rudi Kocjančič

Ljubljana, september 2016

IZJAVA O AVTORSTVU DIPLOMSKEGA DELA

Podpisan David Kisilak, študent visokošolskega strokovnega študijskega programa Javna uprava, z vpisno številko 04028291, sem avtor diplomskega dela z naslovom: Pravna ureditev romske skupnosti v Republiki Sloveniji.

S svojim podpisom zagotavljam, da:

- je priloženo delo izključno rezultat mojega lastnega raziskovalnega dela;
- sem poskrbel, da so dela in mnenja drugih avtorjev oz. avtoric, ki jih uporabljam v predloženem delu, navedena oz. citirana v skladu s fakultetnimi navodili;
- sem poskrbel, da so vsa dela in mnenja drugih avtorjev oz. avtoric navedena v seznamu virov, ki je sestavni element predloženega dela in je zapisan v skladu s fakultetnimi navodili;
- sem pridobil vsa dovoljenja za uporabo avtorskih del, ki so v celoti prenesena v predloženo delo, in sem to tudi jasno zapisal v predloženem delu;
- se zavedam, da je plagiatorstvo – predstavljanje tujih del, bodisi v obliki citata bodisi v obliki skoraj dobesednega parafraziranja bodisi v grafični obliki, s katerimi so tuje misli oz. ideje predstavljene kot moje lastne – kaznivo po zakonu (Zakon o avtorski in sorodnih pravicah, Uradni list RS, št. 21/95), kršitev pa se sankcionira tudi z ukrepi po pravilih Univerze v Ljubljani in Fakultete za upravo;
- se zavedam posledic, ki jih dokazano plagiatorstvo lahko predstavlja za predloženo delo in za moj status na Fakulteti za upravo;
- je elektronska oblika identična s tiskano obliko diplomskega dela ter soglašam z objavo dela v zbirki »Dela FU«.

Diplomsko delo je lektorirala: Lea Lehner, prof. slov.

Ljubljana, 01. 09. 2016

Podpis avtorja:

POVZETEK

Kot državljan, ki živim in delam v Prekmurju, sobivam s pripadniki romske skupnosti, ki je v Prekmurju najštevilčnejša v Sloveniji, zato imam namen in cilj najprej pojmovno, razvojno in strukturno opredeliti romsko skupnost v njenem večplastnem pomenu. V središču svojega diplomskega dela bom normativno, tematsko in problemsko prikazal ustavno in mednarodno pravo ter zakonsko ureditev v Republiki Sloveniji.

V diplomskem delu bom uporabil deskriptivno, strukturno in empirično metodologijo. Hkrati se bom pri tem oprl na ustrezno literaturo in pravne ter druge vire, še zlasti na predstavitev dejanske uveljavitve pravic romske skupnosti v Sloveniji. Posebno pozornost bom namenil mednarodni pravni ureditvi romske skupnosti.

V diplomskem delu je ugotovljeno, da je bilo sprejeto precej zakonodaje, predpisov in priporočil, ki se neposredno ali posredno nanašajo na romsko skupnost, vendar je bilo le-to zelo slabo uveljavljeno v praksi. Na to kaže nerazvitost nekaterih naselij, slaba udeležba v političnem udejstvovanju in nizka stopnja izobraženosti pripadnikov romske skupnosti.

Delo je lahko prispevek, ki služi kot razmislek o čim večji participaciji romske skupnosti in spodbujanju njihove samoiniciative na področju politike ter ostalih področij, ki se nanašajo na sobivanje.

Na podlagi ugotovitev tega diplomskega dela je dan povod za razmislek, da je potrebno motivirati Rome za čim večjo vključenost ter poskrbeti za izvajanje oz. uporabo zakonodaje v praksi. Vsekakor je to delo le kapljica v morju zelo obsežne tematike.

Za javni sektor je uporaba zakonodaje ključnega pomena tudi na področjih, ki se nanašajo na pripadnike romske skupnosti, zato delo kaže na pomembnost sodelovanja obeh akterjev, torej države in romske skupnosti.

Namen obravnavane teme je osvetliti področja, na katerih je še potrebno uvesti spremembe, prav tako pa pokazati na pozitiven primer Mestne občine Murska Sobota, ki na svojem področju deluje v skladu z zakonodajo in ima odlično urejeno sobivanje med pripadniki romske skupnosti in večinskim prebivalstvom.

Ključne besede: Romska skupnost, Prekmurje, Slovenija, pravice, mednarodno, participacija, samoiniciativa, Mestna občina Murska Sobota.

SUMMARY

THE LEGAL SYSTEM OF THE ROMA COMMUNITY IN THE REPUBLIC OF SLOVENIA

As a citizen, living and working in Prekmurje region, living as well with the members of Roma community, which is the most frequent in Slovenia, I have a purpose and goal to introduce the Roma community in its conceptual, structural way and developmentally in its multifaceted meaning. In the centre of my diploma work I will show thematically, normative, constitutional and international law regulation in the Republic Slovenia.

In my diploma work I will use descriptive, structural, comparative and empirical methodology. At the same time I will use suitable literature, juridical and other sources and enforcement of rights of Roma community living in Slovenia. The main focus will be put on the international legal regulations of Roma community.

In the diploma work it is found out that there have been provided many laws and legislation which are directly or indirectly connected to the Roma community but they have been not successfully asserted into the praxis. This can be seen in the underdevelopment of some of their communities, very low participation in politics and low degree of their education.

This work can be a slight contribution to think about a better participation of Roma community at the field of politics and the other fields connected to coexistence.

On the basis of this diploma work it is necessary to think about how to motivate Roma and put into the praxis the laws connected to Roma community. This work is just a drop in the sea of the huge topic.

For the public sector is very important the use of legislation and documents for Roma community and therefore it is important the cooperation between the country and the minority of Roma community.

The purpose of this theme is to focus direction on the fields where it has to be improved and also to show the positive example on the case of the Municipality Murska Sobota which acts in the order of legislation and is an excellent example of coexistence between the members of Roma community and the majority.

Key words: Roma community, Prekmurje, Republic Slovenia, Rights, international, participation, self-initiative, Municipality Murska Sobota.

KAZALO

IZJAVA O AVTORSTVU DIPLOMSKEGA DELA.....	iii
POVZETEK.....	v
SUMMARY.....	vi
KAZALO.....	vii
SEZNAM UPORABLJENIH KRATIC.....	ix
1 UVOD.....	1
2 ZGODOVINA ROMOV.....	3
2.1 IZVOR ROMOV ŽIVEČIH NA OZEMLJU REPUBLIKE SLOVENIJE.....	3
2.2 OBLIKOVANJE PRVIH ROMSKIH NASELJ IN VKLJUČEVANJE ROMOV V OKOLJE	4
2.3 OBLIKOVANJE ROMSKEGA NASELJA V ČERNELAVCIH IN NA PUŠČI.....	5
3 POLOŽAJ ROMOV ŽIVEČIH V SLOVENIJI V LETIH 1945–1991.....	6
3.1 OBDOBJE DO 2. SVETOVNE VOJNE.....	6
3.2 OBDOBJE 2. SVETOVNE VOJNE.....	7
3.3. OBDOBJE PO 2. SVETOVNI VOJNI.....	8
4 USTAVNA RAZŠIRITEV NARODNIH SKUPNOSTI TER USTAVNA DOLOČBA O ROMSKI SKUPNOSTI.....	10
5 POLOŽAJ ROMOV PO MEDNARODNIH DOKUMENTIH.....	12
5.1 DOKUMENTI ORGANIZACIJE ZDRUŽENIH NARODOV IN SPECIALIZIRANE AGENCIJE.....	12
5.1.1 DOKUMENTI ORGANIZACIJE ZDRUŽENIH NARODOV.....	12
5.1.2 DOKUMENTI UNESCO.....	17
5.2 DOKUMENTI ORGANIZACIJE ZA VARNOST IN SODELOVANJE V EVROPI.....	18
5.3 SVET EVROPE IN PRAVNO VARSTVO ROMOV.....	21
5.3.1 EVROPSKA KONVENCIJA O VARSTVU ČLOVEKOVIH PRAVIC IN TEMELJNIH SVOBOŠČIN.....	21
5.3.2 OKVIRNA KONVENCIJA ZA VARSTVO NARODNIH MANJŠIN.....	22
5.3.3 EVROPSKA LISTINA O REGIONALNIH ALI MANJŠINSKIH JEZIKIH.....	23
5.3.4 PRIPOROČILO 1203 (1993) O ROMIH V EVROPI.....	24
5.3.5 PRIPOROČILO ODBORA MINISTROV (2001) 17 O IZBOLJŠANJU EKONOMSKEGA IN ZAPOSLOVNEGA POLOŽAJA ROMOV IN POTUJOČIH SKUPIN.....	24
5.3.6 RESOLUCIJA 249 (1993) O ROMIH V EVROPI: VLOGA IN ODGOVORNOST LOKALNIH OBLASTI.....	26
5.3.7 PRIPOROČILO ECRI ŠTEVILKA 3: BOJ PROTI RASIZMU IN NETOLERANCI DO ROMOV	26
5.3.8 PRIPOROČILO R (2000) ODBORA MINISTROV DRŽAVAM ČLANICAM O IZOBRAŽEVANJU ROMSKIH OTROK V EVROPI.....	27
5.3.9 PRIPOROČILO 1557 (2002) O PRAVNEM POLOŽAJU ROMOV V EVROPI.....	28
5.4 EVROPSKA UNIJA IN POLOŽAJ ROMOV.....	29
6 ZAKON O ROMSKI SKUPNOSTI V REPUBLIKI SLOVENIJI.....	32

6.1	PRISTOJNOST DRŽAVNIH ORGANOV IN ORGANOV SAMOUPRAVNIH LOKALNIH SKUPNOSTI PRI URESNIČEVANJU POSEBNIH PRAVIC ROMSKE SKUPNOSTI.....	33
6.2	ORGANIZIRANOST.....	34
6.3	FINANCIRANJE	36
6.4	PREHODNE IN KONČNE DOLOČBE	37
7	PРАВNA UREDITEV ROMSKE SKUPNOSTI PO PODROČNIH ZAKONIH	38
7.1	PODROČJE KULTURE IN MEDIJEV.....	38
7.2	PODROČJE LOKALNE SAMOUPRAVE.....	39
7.3	PODROČJE VZGOJE IN IZOBRAŽEVANJA	42
8	ROMI V MESTNI OBČINI MURSKA SOBOTA KOT PRIMER POZITIVNE PRAKSE.....	44
8.1	POGLED RAZVOJA ODNOSA MED PRIPADNIKI ROMSKE SKUPNOSTI IN VEČINSKIM PREBIVALSTVOM V MESTNI OBČINI MURSKA SOBOTA	46
8.2	INTEGRACIJA ROMOV IN MESTNI SVET MESTNE OBČINE MURSKA SOBOTA....	48
8.3	MESTNA OBČINA MURSKA SOBOTA KOT PRIMER POZITIVNE PRAKSE.....	50
8.3.1	ZGODOVINSKI ORIS SOBIVANJA.....	50
8.3.2	VPRAŠANJE AKTUALNE INTEGRACIJE.....	51
8.3.3	POMEN SAMOSTOJNOSTI KRAJEVNE SKUPNOSTI PUŠČA	52
8.4	TEŽAVA ORGANIZIRANOSTI ROMOV NA DRŽAVNI RAVNI	53
8.5	REŠEVANJA PRENOSA ZAKONODAJNE TEORIJE V PRAKSO	55
9	ZAKLJUČEK	60
	LITERATURA IN VIRI.....	61

SEZNAM UPORABLJENIH KRATIC

CERD	Committee on the Elimination of Racial Discrimination (Odbor za odpravo rasne diskriminacije)
D. D.	delniška družba
EU	Evropska Unija
KS	Krajevna skupnost
KVSE	Konferenca o varnosti in sodelovanju v Evropi
MKVCP	Konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin
MLO	Mestni ljudski odbor
MOMS	Mestna občina Murska Sobota
MPDPP	Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah
MPESKP	Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah
ODIHR	Office for Democratic Institutions and Human Rights (Urad za demokratične institucije in človekove pravice)
OVSE	Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi
OZN	Organizacija združenih narodov
RS	Republika Slovenija
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Organizacija Združenih Narodov za izobraževanje, znanost in kulturo)
ZRomS	Zakon o romski skupnosti v Republiki Sloveniji

1 UVOD

Romska skupnost je na območju Republike Slovenije prisotna že stoletja in je tako rekoč del te države in del prebivalstva, ki živi v njej. Od samega začetka sobivanja z večinskim prebivalstvom celotne Evrope ter ozemlja, kjer so in še bivajo v ožjem smislu pa v zgodovini in na žalost tudi danes naletimo na različen odnos do te skupine ljudi. Odkar so se srečali s tukaj živečim prebivalstvom ter tukajšnjo oblastjo, so se srečali tudi s pravno ureditvijo in včasih s slabim odnosom do njih, ki pa nikakor ne more veljati kot vsesplošno pravilo skozi čas in to velja enako za vse države, kjer bivajo.

Dokazovanje njihove avtohtonosti in tega, da so del v Sloveniji živečega prebivalstva, bi bilo odveč. Vsekakor pa se je pomembno dotakniti vsaj majhnega dela zgodovine Romov na tem ozemlju in spoznati tukaj živečo romsko skupnost skozi zgodovino. Omejil se bom na romsko skupnost v Prekmurju, z namenom, da v samem zgodovinskem delu ne bi preveč razširil območja obravnavanja. Ne gre spregledati dejstva, da je bila romska skupnost skozi zgodovino, ravno na območju Prekmurja, deležna korektnega odnosa s strani tukaj živečega prebivalstva in oblasti, ki so bile pristojne za to področje.

Pogled bom usmeril tudi na Ustavo RS, ki romsko skupnost obravnava v svojem 65. členu, ki je naslednik že prej pripravljenih smernic za ureditev tega področja.

Svoj del v obravnavi tematike diplomskega dela pa zavzema tudi mednarodna zakonodaja, ki mednarodno pravno ureja romsko skupnost ter ima svoj vpliv na zakonsko ureditev v Republiki Sloveniji.

Posebno poglavje je namenjeno Zakonu o romski skupnosti v Republiki Sloveniji, ki je bil sprejet leta 2007 in je s tem Slovenija postala prva država Evropske unije, ki je sprejela tak zakon.

V poglavju namenjenemu pravni ureditvi po področnih zakonih so obravnavana različna področja, ki se nanašajo na romsko skupnost v Republiki Sloveniji. Poglavje je razdeljeno na tri dele, od katerih prvi obravnava kulturo in medije, drugi govori o pomembnem področju za Rome, o lokalni samoupravi, v tretjem delu pa je obravnavano področje vzgoje in izobraževanja.

Osmo poglavje je namenjeno Romom, živečim v Mestni občini Murska Sobota. Namen poglavja je osvetliti točke, ki se nanašajo na razvoj odnosa med pripadniki romske skupnosti in večinskim prebivalstvom v tej občini, tukajšnji integraciji Romov ter mestnemu svetu in prikazu Mestne občine Murska Sobota kot primera pozitivne prakse. To je prikazano skozi zgodovinski oris sobivanja, v vprašanju aktualne integracije in samostojni krajevni skupnosti Pušča. V tem poglavju je obravnavana težava organiziranosti Romov na državni ravni ter reševanje prenosa zakonodajne teorije v prakso.

Ob pisanju in opazovanju dejanske situacije nastaja predpostavka, ki nakazuje na problem, hkrati pa lahko opozarja na potrebno ukrepanje. V tem delu želim preveriti, ali drži trditev: V Republiki Sloveniji je izvajanje zakonodaje, ki obravnava pravno urejanje romske skupnosti, nedosledno in zato ne prinaša želenih rezultatov.

Namen tega dela ni kritično presojanje odnosa do romske skupnosti niti valjenje krivde na kogar koli, ampak le opazovanje, če je situacija res taka, in posledično istočnica za iskanje rešitve, ki bi lahko pomagala.

2 ZGODOVINA ROMOV

2.1 IZVOR ROMOV ŽIVEČIH NA OZEMLJU REPUBLIKE SLOVENIJE

O izvoru Romov in razlogih za odseljevanje iz matičnih krajev, obstajajo številne legende in miti, ki so se med Romi skozi zgodovino ohranjali le kot ustno izročilo. Jezikoslovci (med prvimi tudi Franc Miklošič – slovenski filolog, jezikoslovec in slavist) so na podlagi jezikovnih raziskav in lingvističnih študij, ki so temeljile zlasti na podobnosti med besedami in slovničnimi izpeljavami v romskem jeziku in sanskrtu, ugotovili, da je pradomovina Romov v severni Indiji.

Različni pisni viri o Romih v državah, kot so Nemčija, Francija, Španija in Rusija, obstajajo že iz 14. in 15. stoletja, strokovnjaki pa so si nekako enotni, da se je priseljevanje Romov začelo že okrog 10. stoletja (Po Klopčič, 2007, str. 28).

Šiftar v svoji knjigi Cigani – minulost v sedanosti omenja različne vire, ki se nanašajo na ozemlje nekdanje Jugoslavije, iz katerih je razvidno, da naj bi prišli Romi na to ozemlje že pred Turki. Romi so v teh dokumentih omenjeni že pred letom 1354, ko so Turki osvojili polotok Galipoli. Bitka na Kosovem polju, ki v zgodovini predstavlja odprtje poti Turkom v osrčje Evrope, pa je bila šele nekaj desetletij po osvojitvi polotoka Galipoli.

Romi so prišli v Evropo združeni v skupine, ki so jih združili določeni interesi vezani na poklice. Te hitro gibljive skupine niso bile nikjer stalne. Bile so pod vodstvom poglavarjev, ki so imeli različne pristojnosti, predvsem so bili vez med skupino, ki so jo vodili in oblastjo. (Po Šiftar, 1970, str. 13–15)

Nekje do 18. stoletja ne zasledimo pisnih virov na področju Prekmurja, ki bi nam pomagali pojasniti pot prekmurskih romskih skupin iz sosednjih dežel. Viri, ki pa jih lahko uporabimo, so matične knjige in pa konec naslednjega, to je 19. stoletja, madžarski pisni viri. Tako najdemo najstarejši vpis v matičnih knjigah v Lendavi. Gre za vpis rojstva romskega otroka iz leta 1729. V Murski Soboti pa v matičnih knjigah to zasledimo šele nekoliko pozneje, leta 1741, sicer pa poleg ni navedenih podatkov, kot so kje se je otrok rodil, niti njihovo bivališče. Zapisi v matičnih knjigah različnih krajev v Prekmurju kažejo na приход oz. priselitev Romov s treh strani. Z Madžarske predvsem tisti, ki so izhajali iz poklicnih romskih skupin. Za največ selitev je šlo s področja tedanjih madžarskih županij, Županije Zala in Železne županije. Večje romsko naseljevanje na področju Prekmurja pa je bilo tudi v času Marije Terezije, ko so Romi poleg tega, da so prihajali z Madžarske, prihajali tudi z Gradiščanskega (Burgenland, Avstrija).

Razpoložljivi viri pa so, kot navaja Pavla Štrukelj, da prihajajo Romi živeči na področju Lendave, poleg Madžarske, tudi iz Hrvaške. Njihova pripadnost pa se šteje k skupinam, ki so potovale predvsem zaradi dela (kovači, svedrarji).

Kar pa zadeva severno mejo, oz. tam živeče Rome, so ti že v času Marije Terezije prihajali iz Avstrije, pripadali pa so skupini Sinto in gradiščanskim Ciganom. (Po Štrukelj, 1980, str. 43–53)

2.2 OBLIKOVANJE PRVIH ROMSKIH NASELIJ IN VKLJUČEVANJE ROMOV V OKOLJE

V letih vladanja Marije Terezije in njenega sina Jožefa II., pod katerih oblast smo spadali tudi Slovenci, se je izvajala politika, da bi Rome prevzgojili v kmete in jih stalno naselili. To bi pomenilo tudi, da bi jih prenehali zasledovati, preganjati in iztrebljati.

Na Gradiščanskem so jim podarili zemljo, vendar pa so jim prepovedali nomadski način življenja, niso smeli postavljati taborov v gozdovih in prepovedana je bila uporaba romskega jezika. Prav tako so Romom prepovedali, da bi se poročali med s sabo. (Po Halbrainer, 2003, str. 68)

Viri, ki izhajajo že iz 18. Stoletja, poročajo o tem, da so poskušali preprečiti, da bi se Romi selili iz kraja v kraj. Tudi za naše kraje so bili izdani odloki in okrožnice tedanje avstrijske vlade, ki so vsebovale opozorila in prepoved proti nenehnemu potovanju Romov. Vladni odnos do Romov pa je bil, da so le-ti ogleduhi in so povezani s tatovi in roparji. Na podlagi prepovedi Jožefa II. jim je bilo prepovedano bivanje v gozdovih, leta 1783 pa je bil izdan odlok o njihovi naselitvi, kar je vključevalo tudi, da so si morali najti zaposlitev.

Ti ukrepi pa niso prinašali takšnih uspehov, kot je bilo pričakovano, ker so Romi kljub temu da so jim zgradili hišo, na dvorišču postavili šotor. Po tem letu, ko so z ukrepi nekoliko popustili, so se Romi vrnili k staremu načinu življenja.

Leta 1791 je bila na Madžarskem ustanovljena komisija za izdelavo predloga o naseljevanju Romov, kar je pozneje služilo za to, da je bil, v letih 1810 do 1811, sprejet zakon in ta predlog potrdil.

Do zanemaritve romskega vprašanja je prišlo po letu 1848, zanimanje za Rome pa je spet vzklilo v letu 1873, ko so Rome tudi popisali. To se je ponovno zgodilo leta 1890 in leta 1893, ko jih je popisal statistični urad.

Preden se je začela 1. svetovna vojna, so Rome naselili na nekem gradu, kjer so jih, sicer prisilno, učili obrti. Zaradi vojne se je ta postopek nehal. Prej omenjene odredbe avstrijskih in madžarskih oblasti so veljale tudi za področje Slovenije.

Popis, ki je bil opravljen leta 1893, je zajemal tudi tukajšnje, to je prekmurske Rome, tiste, ki so bili naseljeni. Čeprav je bilo večkrat poskušano, da bi Rome stalno naselili, je tudi po letu 1900 ostajalo stanje enako. Na tako imenovan problem Romov so opozarjali časniki, kar pa se je navadno nanašalo na določen dogodek. Iz leta 1918 obstaja razprava, ki jo je napisal pravnik Origin. V tej krajši razpravi navaja, da so Romi enakopravni državljani in zaradi tega jih zadeva tudi spoštovanje zakonodaje enako kot druge državljane. Predvideva, da bi Rome po 1. svetovni vojni morali zaposliti zaradi primanjkovanja delavcev. Pozornost namenja obveznemu osnovnošolskemu izobraževanju, zaposlovanju in stalni naselitvi. (Po Štrukelj, 1980, str. 90–93)

Šiftar opisuje stalno naseljevanje Romov in navaja, da temu, kako so romska naselja, ki jih poznamo še zdaj, nastala, je možno slediti glede na vpise v zemljiško knjigo, seveda

pa o tem pričajo še nekateri pisni viri in spomini posameznikov. Za ta naselja je bila v času Šiftarjevega pisanja značilna odmaknjenost od prebivališč ostalega ali večinskega prebivalstva. Značilno je, da so v bližini gozda in vode. Za romska naselja v Prekmurju drži, da so se naselile družine in le bolj poredko manjše skupine. (Po Šiftar, 1970, str. 51)

2.3 OBLIKOVANJE ROMSKEGA NASELJA V ČERNELAVCIH IN NA PUŠČI

Šiftar navaja, da je do nastanka stalnih romskih naselij v Prekmurju, po do tedaj znanih podatkih, na območju nekdanje murskosoboške občine, prišlo po letu 1850. Romi so gradili na manj vredni zemlji, ki je večinsko prebivalstvo ni maralo. To je bila predvsem zemlja, ki so jo prodajali kmetje, ki so zaradi različnih razlogov propadli. Prodajalci pa so bili deloma tudi Židje.

Na območju nekdanjega krajevnega okraja Černelavci obstajata dve romski naselji, starejše, ki je sedaj že del vasi Černelavci, ter oddaljeno in po času nastanka mlajše naselje Pušča. Nastanek starejšega naselja, Černelavci, naj bi segal v leto 1855. Tukaj bi naj za svoje zasluge pri bojevanju zoper revolucijo na Madžarskem 1848 dobil od veleposestnice Klare Jedervari – Gider iz Polane manjšo parcelo Andraž Horvat. Njegova, torej žena Andraža Horvata, naj bi bila z območja Monoštra, njegovi potomci pa veljajo za ustanovitelje romskih naselij: Pušča, Borejci in Vanča vas. Prvi romski otrok iz vasi Černelavci je bil v matični knjigi rojstev župnije Murska Sobota vpisana leta 1857. Gre za hčerko Andraža Horvata. Andraževih otrok je bilo 6 in njegov sin Ivan je leta 1911 odšel živeti na Puščo, kjer je ustanovil novo naselje in namreč na zemlji, ki jo je kupil od kmeta Ivana Fajsa, kjer so se čez čas naselili še drugi. Tukaj je bilo do začetka I. svetovne vojne okrog 35 družinskih članov, ki so živeli v štirih družinah. (Po Šiftar, 1970, str. 52–53)

3 POLOŽAJ ROMOV ŽIVEČIH V SLOVENIJI V LETIH 1945–1991

3.1 OBDOBJE DO 2. SVETOVNE VOJNE

Reševanje romskega vprašanja sega že v 19. Stoletje, o čemer nam poročajo številni viri. Na to, da so bili že leta 1879 razdeljeni po posameznih občinah, nam kaže podatek iz tega leta, ki ga omenja časnik Slovenski narod in navaja, da so Romi na Kranjskem občani z domovinsko pravico občin, kjer bivajo, ali pa jim le-ta pripada na podlagi zakona iz leta 1863.

V obdobju med svetovnim vojnama je reševanje vprašanja Romov v Sloveniji potekalo s pomočjo okrožnic in navodil. V eni izmed okrožnic iz leta 1928 so župani in policijske postaje dobili navodilo, da morajo ugotavljati, kje so družine, ki potujejo, in ugotoviti kje so te družine pristojne. Šlo je za izdajanje novih potovalnih dovoljenj tistim, ki so bili do njih upravičeni, ter dovoljenja za lastništvo domačih živali. Pregarjati so morali tuje romske družine ter kaznovati potepanje domačih romskih družin. Uspešnost teh okrožnic pa je bila zelo nizka in to zaradi pomanjkljivega dela občin in orožniških postaj. Zaradi strahu pred nezaželenimi ljudmi so sporočali, da pri njih v občini ni Romov.

Okrajni glavarji so v Maribor in v Ljubljano sporočali, da je romsko vprašanje rešeno. V poročilu iz Murske Sobotne, ki je bilo poslano leta 1928 in vsebuje tudi seznam tukaj živečih romov po naseljih, glavar navaja, da v teh krajih ni potepanja oz. selitev Romov, kot tudi to, da Romi niso krivi za kazniva dejanja, ki jim jih pripisujejo.

Na podlagi okrožnice iz leta 1930 z odredbami o stalnih bivališčih in domovinski pravici Romov, je bila iz Murske Sobotne poslana okrožnica, ki je govorila v prid Romom. Zapisano je bilo, da imajo stalna bivališča ter nekaj zemlje. Poročilo opisuje tudi, kaj Romi delajo in sicer, da delajo pri kmetih, da eni gradijo ilovnate hiše, eni so kovači ali godbeniki in hodijo tudi na sezonsko delo v Bačko in v Baranjo. V poročilu iz Novega mesta pa so prav tako poročali o prebivanju Romov na tem področju. Pomembno pa je omeniti predlog, ki govori o stalni naselitvi Romov, in o tem, da bi se jim dodelila zemlja.

Prihajalo je spet do izdaje novih okrožnic, v katerih je bilo govora o skupinskem naseljevanju Romov in da njihove hiše ne smejo biti postavljene v gozdovih in skritih krajih. Nekateri ukrepi, kot na primer, da bi Rome najregarjali, če bi bili oddaljeni od svojih bivališč, so bili prestrogi. Prav tako tudi prepoved taborjenja na prostem in obiskovanje sejmov. Pri opravljanju obrti na potovanjih jih niso smele spremljati družine. V okrožnici poslani v Mursko Soboto je bilo odrejeno, da je za Rome prepovedano beračenje in da se morajo zaposliti. V Prekmurju in na Dolenjskem so bili Romi popisani. Leta 1935 so bili iz Murske Sobotne poslani predlogi o tem, da bi s pomočjo iz Ljubljane zgradili posebno šolo za romske otroke. Po zaključenem šolanju bi romske fante učili obrti in kmetovanja, vzgoja za gospodinje pa bi bila namenjena romskim dekletom.

Vprašanja, ki so se nanašala na naseljevanje, zaposlovanje in vzgojo Romov, so bila vsebovana v predlogih ljudi v Sloveniji, odgovornih za reševanje tako imenovane "romske problematike" v času pred drugo svetovno vojno. To delo zaradi premajhne strpnosti in premalo vztrajanja ni pokazalo zadovoljivega uspeha. Za to, da je bilo romsko vprašanje potisnjeno na rob, je svoje prispevala tudi gospodarska kriza pred drugo svetovno vojno. Življenje Romov se je nadaljevalo v revščini in osami, zaradi nekaj kaznivih dejanj pa so bili preganjani s strani orožnikov ter osovraženi od domačinov. Izdani so bili tudi ukrepi s katerimi so Romom prepovedali oddaljevanje od njihovih bivališč. (Po Štrukelj, 1980, str. 91–97)

3.2 OBDOBJE 2. SVETOVNE VOJNE

Nürnberški zakon o zaščiti nemške krvi je bil izdan dve leti po Hitlerjevem prihodu na oblast. To je bil zakon, ki je poleg Romov in črncev tudi Rome označeval za ljudi nižje rase.

Šiftar piše o posebni razpravi o rešitvi romskega problema Gauleitera Štajerske iz leta 1938, ki kot rešitev vidi prisilno delo, sterilizacijo itd. Omenja tudi, da so ustanovili "Urad za znanstveno proučevanje porekla v Berlin-Dalemu in Kriminalistično-biološki institut pri Državnem zdravstvenem zavodu in pri glavnem uradu za varnost rajha." (Šiftar, 1970, str. 101)

Vse Rome so, po Himlerjevi odredbi, ki jo je dal 8. decembra 1938, morali pri policiji registrirati. Omejeno je bilo izdajanje obrtnih dovoljenj za potujoče Rome. V posebne legitimacije so morali vpisovati Rome in preverjali, kdo bi utegnil biti Rom. Pred Himlerjevim ukazom, ki je bil izdan 29. januarja 1943, so v koncentracijska taborišča Rome pošiljali le posamično, razen 2500 Romov, ki so jih zbrali v mejnih krajih na zahodu in jih poslali v zbirne lagere ter geta. Po tem, ko pa je bil izdan omenjen Himlerjev ukaz, pa so vse Rome morali poslati v taborišče Auschwitz-Birkenau.

V državah, ki so jih Nemci okupirali, pa je veljala še večja strogost. V Begunjah na Gorenjskem so Rome zbrali in jih odposlali na jug. Tudi v Prekmurju, ki so ga najprej zasedli Nemci, so ti skovali načrt, da bi Rome odpeljali, vendar do tega ni prišlo, ker so to območje predali Madžarom. Madžarski žandarji so poskrbeli za to, da so Romom odvzeli določene pravice, v romskih naseljih so opravljali nočne preglede, uvedli pa so tudi dežurstva po dnevu in ponoči, da bi vodili evidence o tistih, ki so se oddaljili od naselja za več časa ali pa bili odsotni čez noč. Za posebej strogo kontrolo je šlo v bližini mesta Murska Sobota in pri reki Muri.

Ti ukrepi proti Romom na Madžarskem so se postrili po prevzemu oblasti madžarskih fašistov v jeseni leta 1944, ko so začeli uporabljati metode nacistov. Tako je podžupan Železne županije prejel navodilo, da je potrebno Rome odstraniti z območij, kjer potekajo vojaške operacije in tudi iz zaledja. To naj bi bilo v korist zaščite vojaške in zasebne lastnine. Ta ukrep pa ni zadeval tistih, ki so že dlje časa živeli na tistem območju in je bilo njihovo obnašanje primerno. Dovoljeno je bilo tudi zatreti vsak odpor, ki bi ga Romi

poskušali izvesti. O tem so morali poročati tudi podžupanu Železne županije. Tako je bilo iz Murske Sobote prav tako poslano poročilo, ki pa je govorilo o tem, da tukaj živijo stalno naseljeni Romi, ki opravljajo poljedelska dela na pošten način ali pa so delavci z delavskimi knjižicami ali izkaznicami ter niso lenuhi ali postopači in je izselitev nepotrebna. (Po Šiftar, 1970, str. 100–103)

3.3. OBDOBJE PO 2. SVETOVNI VOJNI

Po koncu druge svetovne vojne so se vrnil Romi, interniranci iz Srbije. Glede na to, da so bile romske družine v Prekmurju in na Dolenjskem številne, so odgovorni poskušali izboljšati njihovo življenjsko raven. Z agrarno reformo so Romi dobili zemljo, nekateri pa so se tudi zaposlili. Kljub temu pa so bili uspehi majhni. Romi so bili, na podlagi prizadevanja odgovornih delavcev, imenovani tudi v odbore krajevnih skupnosti. V Murski Soboti pa je bil odprt razred, ki je bil namenjen le romskim otrokom. (Po Štrukelj, 1980, str. 97)

Romsko vprašanje se pojavi po Šiftarejevih besedah spet z nastopom in razvijanjem socialistične samoupravne demokracije. Po občinah se začne razpravljati o tej tako imenovani problematiki. Razlika med predvojnimi in časom po 2. svetovni vojni pa je bila v tem, da je bila iniciativa predvsem na občinah in so imeli republiški organi bolj pasivno vlogo kar se tiče področij kot so izobraževanje in zaposlovanje Romov. (Po Šiftar, 1970, str. 104)

Pavla Štrukelj omenja hitro naraščanje romskega prebivalstva po vojni, kar je privedlo do vprašanja zaposlovanja take množice ljudi. Zaradi majhnih možnosti zaposlitve so Romi sezonsko delali v Vojvodini. To je bilo čez poletje, v jesen pa so se vračali domov. Prekmurske Rome so leta 1948 neuspešno preselili v Banat, kjer so bila državna posestva, ker so se ti že naslednje leto vrnil v Prekmurje. Enako se je zgodilo z Romi na Gorenjskem, ki so ji preselili v Kočevje, a je tam ostala le ena družina. Prav tako neuspešna pa je bila tudi preselitev dolenjskih Romov na Gorjance. (Po Štrukelj, 1980, str. 98)

V časih po vojni so ljudje iskali zaposlitev, najsi bo sezonsko ali pa stalno. Čeprav so se v Vojvodini počasi odpirala delovna mesta, je bil tja vseeno usmerjen največji del sezonske delovne sile. To pa se je dogajalo zaradi sistema zaposlovanja, slonečega na starih delovodjih, ki so se na nek način prilagajali novo nastalim razmeram, a so ustrezali še obstoječemu tako imenovanemu malo modificiranemu mezdnemu razredu.

Zaradi takšnega sistema je prihajalo pri zaposlovanju do razlik in so Romi deloma, ker so to sami hoteli, včasih pa iz drugih razlogov, pa naj si bodo ti utemeljeni ali neupravičeni. To so bile razmere pokrivanja želje, da se reši romsko vprašanje s socialo, kar pa je privedlo do negativnih posledic, ki jih je bilo več kot pozitivnih. Prihajalo je do omejevanja romskega vprašanja na socialno vprašanje, ki se je reševalo s podporami ljudskih odborov in Rdečega križa. To je privedlo do ugašanja začetne aktivnosti Romov, ki so jo imeli po

vojni ter upad zanimanja za delo in samo vključevanje v gospodarsko življenje na lokalnem in tudi širšem območju. V času množičnega iskanja delovne sile Romi niso bili vključeni, ker so imele njihove družine veliko članov, zaradi njihovega zdravstvenega stanja in ker so bili telesno šibki. Šlo pa je tudi za odpor, ker drugi niso hoteli delati z njimi.

O reševanju romskega vprašanja so začeli razpravljati tudi ljudski odbori, vendar to razpravljanje ni temeljilo na določenih analizah, ampak le na podlagi zahtev ali pa vzdušja ki je vladalo na katerem izmed zborov volilcev. Razmišljanje ljudskega odbora iz Murske Sobote je razvidno iz poročila, ki je bilo leta 1954, z njihove strani, poslano okrajnemu ljudskemu odboru in v katerem lahko po Šiftarjevem navedku beremo: »Predvsem bi bilo nujno potrebno mlade in za delo sposobne razseliti in to v razne kraje naše države in ločiti družine od družine tako, da ne bi imeli nobenega stika in tako začeti z individualno prevzgojo, kar bi vsekakor rodilo lep uspeh. Kar pa je starih, pa jim omogočiti človeka dostojno življenje in jih prisiliti s prisilnimi ukrepi, da začnejo živeti bolj higiensko in kulturno.« (Šiftar, 1970, str. 108)

Ljudski odbori tega sami niso zmogli in so že od leta 1953 razpravljali o potrebi organiziranja posvetovanja na nivoju okraja in tudi na republiškem nivoju. Namen bi bil dogovarjanje o pomoči tistim, ki so se želeli za stalno izseliti iz Prekmurja in o zaposlitvi tistih, ki so to želeli. Šiftar navaja, da je bilo na področju MLO M. Sobota 13 oseb. Zapisal je tudi mnenje takratne Republiške inšpekcije dela: »Ker je za Cigane najprimernejša zaposlitev v kmetijstvu, smo mnenja, da bi se jim mogoče dodelilo kako večje posestvo, kjer bi skupno delali in živeli.« (Šiftar, 1970, str. 108)

Navedeno pa je tudi, da kljub temu da so bili zahtevani podatki za organiziranje republiškega posvetovanja, do tega ni prišlo. Šiftar navaja tudi negativni odnos tiska do Romov. To je na žalost vodilo do rasti nezaupljivosti Romom in zaviranje tistih, ki so si prizadevali za dobro.

Zapiše tudi, da so sami Romi problem videli v takratni nepismenosti Romov, diskriminaciji prejšnje, to je stare Jugoslavije, ter nestrinjanje s kaznovanjem nepismenih staršev, zaradi pošiljanja otrok v šolo, ker so bili starši nepismeni in mogoče nekako niso razumeli pomena šolanja. Rešitev so videli predvsem v zaposlitvi. Seveda je bil problem tudi najti zaposlitev in nekako osamosvojitve, ker od staršev niso mogli čakati podpore, kot se je to lahko zgodilo pri večinskem prebivalstvu. Nekako takrat je prišlo do predloga, da se ustanovi poseben vrtec, v katerem bi se otroci učili jezika in se pripravljali na šolo. Romi so poudarjali tudi, da je potrebno sistematično izobraževanje odraslih, ker brez znanja jezika niso mogli doseči kvalifikacije za določene poklice. (Po Šiftar, 1970, str. 106–111)

4 USTAVNA RAZŠIRITEV NARODNIH SKUPNOSTI TER USTAVNA DOLOČBA O ROMSKI SKUPNOSTI

Nanašajoč se na bivšo skupno državo, torej Jugoslavijo, je bilo v zgodovini pet ustav. Dve sta bili sprejeti v Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev, ostale tri pa pozneje v povojni Jugoslaviji. Prva je bila ustava Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev. To je bila ustava iz leta 1921, ki se je imenovala tudi vidovdanska ustava.

Leta 1931 je bila v Kraljevini Jugoslaviji sprejeta druga, tako imenovana oktroirana ustava.

Tema dvema je leta 1946 sledila Ustava Federativne ljudske republike Jugoslavije, ki pa so jo leta 1953 z ustavnim zakonom o temeljih družbene in politične ureditve Federativne ljudske republike Jugoslavije in o zveznih organih oblasti spremenili in dopolnili.

Deset let po tem, torej leta 1963, je bila sprejeta Ustava Socialistične federativne republike Jugoslavije, ki so jo v letih 1967, 1968 in 1971 spremenili in dopolnili z ustavnimi amandmaji, ki jih je bilo skupaj 41.

Leta 1974 so sprejeli Ustavo Socialistične federativne republike Jugoslavije, katera je bila z osmimi ustavnimi amandmaji dopolnjena leta 1981.

Kar se nanaša na Slovenijo, pa je v začetku leta 1947 ustavodajna skupščina sprejela ustavo Ljudske republike Slovenije, ki pa so jo z ustavnim zakonom spremenili leta 1953. Leta 1963 so sprejeli Ustavo Socialistične republike Slovenije, ki pa so jo leta 1967, 1969 in 1971 spremenili z ustavnimi amandmaji.

Še ena ustava Socialistične republike Slovenije pa je bila sprejeta leta 1974, dopolnjena pa z osmimi amandmaji leta 1981. (Po Strobl et al, 1986, str. 11)

Leta 1989 pa je bilo sprejeto še 81 ustavnih amandmajev k Ustavi Socialistične republike Slovenije iz leta 1974.

Do leta 1989, ko so bili sprejeti ustavni amandmaji, pravni položaj Romov v Sloveniji ni bil urejen, temveč so zanje veljale samo tiste pravne norme, ki veljajo za večinsko prebivalstvo. Takrat je bila v LXVII. amandmaju sprejeta določba, da se položaj Romov uredi z zakonom, s čimer je bila dana pravna podlaga za zakonsko ureditev posebnih oblik varstva romskega prebivalstva, ki bi omogočale socialno integracijo in možnost razvijanja lastne etnične identitete. (Po Poročevalec Skupščine Republike Slovenije, 1991, str. 9)

V 65. členu Ustave Republike Slovenije je zagotovljeno oz. je ta člen namenjen zagotovitvi posebnega varstva romski skupnosti. To je pozitivna diskriminacija, ki zakonodajalcu pri urejanju človekovih pravic in temeljnih svoboščin omogoča neomejenost z načelom enakosti, ki drugače prepoveduje kakršnokoli diskriminacijo na podlagi narodnosti, rase itd.

Romska skupnost v Republiki Sloveniji nima statusa manjšine, kot ga imata italijanska in madžarska nadrodna manjšina in uživata pravice iz 64. člena Ustave. Romi nimajo svoje matične države, ker so že pred 14. stoletjem prišli v Evropo iz Indije, živijo po vseh državah Evrope in so etnična skupnost, ki ima svoj jezik, kulturo ter druge etnične značilnosti.

Za ohranitev njihovih etničnih značilnosti je potrebno, da so Romom s strani večinskega naroda zagotovljene posebne pravice. Iz ustavodajnega gradiva je mogoče razbrati, da so se že ob pripravi nove Ustave pojavljala vprašanja glede pravnega statusa romske skupnosti kot primerjavo z ustavnim varstvom dveh, na ozemlju Republike Slovenije živečih narodnih skupnosti (madžarske in italijanske).

Kot rešitev je bil predlagan poseben zakon, ki bi naj celovito uredil položaj in pravice Romov. To bi naj bila rešitev zaradi tega, ker bi naj romska skupnost zaradi lastnih etničnih posebnosti rabila posebno ureditev.

Kljub temu pa takrat in vse do leta 2007 ni prišlo do sprejetja posebnega zakona, in sicer zaradi stališča, da bi naj položaj in pravice romske skupnosti urejala področna zakonodaja, kot je to že urejeno za madžarsko in italijansko narodno skupnost.

Frančiška Zakrajšek meni, da "posebne pravice romske skupnosti, ki jih določa področna zakonodaja, niso ustavne pravice, čeprav so v Ustavi uvrščene v poglavje o človekovih pravicah in temeljnih svoboščinah. So pa te posebne pravice ustavnopravno varovane enako kot vse z zakonom določene pravice." (Zakrajšek v Šturm et al, 2002, str. 630–632)

5 POLOŽAJ ROMOV PO MEDNARODNIH DOKUMENTIH

Zgodovina varstva narodnih manjšin po mnenju Ernesta Petriča sega ali ima izhodišče nekako v čas mednarodnih prizadevanj zagotovitve verske strpnosti in enakopravnosti. Omenja se nekaj sporazumov vezanih na versko svobodo (dunajski mir iz leta 1609, westfalski sporazum iz leta 1648, sporazum v Nijmegnu iz leta 1678, itd). Prvi mednarodnopravni akt, ki pa bi naj bil prvi, v katerem ni več edino zaščita verskih manjšin, ampak se omenja narodna manjšina, pa je sklepni akt dunajskega kongresa iz leta 1815. (Po Petrič, 1977, str. 25).

Ni potrebno široko razpravljati in dokazovati, da je druga svetovna vojna pomenila hud udarec za Rome, predvsem glede dokumentov, ki so bili sprejeti pod pokroviteljstvom takratne nacistične oblasti in so veljali za velik del Evrope. Spremembe so se začele pripravljati in izvajati že pred 2. svetovno vojno. Mnogo izmed besedil o »rasah«, v katerih je bilo pisano o Judih in Romih, je bilo uporabljenih za izdelavo programa Nationalsocialistične stranke Nemčije in Nürnberških zakonov, ki so jih nekateri nemški razlagalci direktno povezovali z Romi in Sinti. Nacisti so leta 1933 začeli izvajati aretacije Romov in Sintov. Najprej so jih zapirali v že obstoječe zapore, kasarne, ladje itd. Od leta 1935 naprej pa so za Rome in Sinte gradili posebna taborišča. V času 2. svetovne vojne so nacisti zgradili taborišča za uničevanje, tako imenovana »tovarne smrti«. V okviru teh taborišč so bila posebna taborišča za Rome in Sinte, med njimi najbolj znano in strašno je bilo "Družinsko cigansko taborišče" v Auschwitz-Birkenau. (Po Đurič, 2006, str. 323–328)

Zadeve so se nekako premaknile na boljše po drugi svetovni vojni z varstvom človekovih pravic. Po besedah Klopčičeve so načela kot »mednarodnopravno varstvo človekovih pravic, nediskriminacija in možnosti nadzora mednarodne skupnosti nad uresničevanjem ravni človekovih pravic postopoma spreminjala razmerje med posameznikom in državo« (Klopčič v Klopčič, Polzer, 1999, str. 46)

5.1 DOKUMENTI ORGANIZACIJE ZDRUŽENIH NARODOV IN SPECIALIZIRANE AGENCIJE

Tukaj omenimo dokumente dveh organizacij, in sicer Organizacije združenih narodov (OZN) in Specializirane agencije, to je Organizacije združenih narodov za izobraževanje, znanost in kulturo (UNESCO).

5.1.1 DOKUMENTI ORGANIZACIJE ZDRUŽENIH NARODOV

Organizacija združenih narodov je sprejela več dokumentov, ki zadevajo tudi romsko skupnost. Kot prvo naj omenimo Splošno deklaracijo človekovih pravic Organizacije združenih narodov iz leta 1948. Pri tej deklaraciji gre za odražanje zavesti o pomenu spoštovanja pravice vsakega posameznika in prirojenega dostojanstva vseh ljudi na globalni ravni. (Po Klopčič, Polzer, 1999, str. 46)

V drugem členu je določeno, da je vsakdo ne glede na raso, barvo, spol, jezik, vero, politično ali drugo prepričanje, narodno ali socialno pripadnost, premoženje, rojstvo ali kakršnokoli drugo okoliščino, upravičen do uživanja vseh pravic in svoboščin, ki so razglašene s to Deklaracijo. V 25. členu pa Deklaracija za vsakogar določa pravico do življenjskih ravni (zdravje, blagostanje, stanovanje, zdravniška oskrba in potrebne socialne usluge). Tudi pravica do varstva v primeru nezaposlenosti, bolezni, delovne nezmožnosti, vdovstva ter starosti ali druge nezmožnosti pridobivanja življenjskih sredstev zaradi okoliščin, neodvisnih od njegove volje. V 26. členu se omenja tudi pravica do izobrazbe, ki je na začetni in temeljni ravni brezplačna ter da je šolanje na začetni ravni obvezno. 27. člen navaja pravico vsakega, do proste udeležbe kulturnega življenja svoje skupnosti, uživanja umetnosti in sodelovanja pri napredku znanosti in biti deležen koristi, ki iz nje izhajajo.

Naslednji dokument OZN je Mednarodna konvencija o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije, ki je v veljavi od 4. januarja 1969. Konvencija opredeljuje rasno diskriminacijo kot kakršnokoli razlikovanje, izključevanje, omejevanje ali dajanje prednosti na temelju rase, barve kože, porekla, narodnega ali etničnega izvora. Podpisnice konvencije so zavezane, da bodo izvajale politiko, usmerjeno k odpravi rasne diskriminacije v vseh njenih oblikah in skrbele za boljše razumevanje med vsemi rasami. Prav tako morajo podpisnice, če je to potrebno, na socialnem, gospodarskem in kulturnem področju ter na drugih področjih s posebnimi in konkretnimi ukrepi zagotoviti primeren razvoj in varstvo določenih rasnih skupin in pripadnikov teh skupin z namenom, da se jim v celoti in enakopravno zagotovi uživanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin.

Državam (pogodbenicam) konvencija nalaga, da sprejmejo ukrepe za odpravo ščuvanja k diskriminaciji in širjenje idej o večvrednosti ras. Države so dolžne sleherno širjenje idej, temelječih na rasni večvrednosti ali rasnem sovraštvu, ščuvanju k rasni diskriminaciji, razglasiti za kaznivo dejanje in o sprejetih ukrepih poročati v periodičnih poročilih Odboru za odpravo rasne diskriminacije (CERD). (Po Klopčič, Polzer, 1999, str. 46–47)

Pogodbence Mednarodne konvencije o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije se obvežejo, da bodo pospeševale vzajemno razumevanje, strpnost in prijateljstvo med narodi in rasnimi ali etničnimi skupinami. Prav tako pa tudi, da bodo pridobivale prebivalstvo za cilje in načela Ustanovne listine Združenih narodov, Splošne deklaracije človekovih pravic, Deklaracije Združenih narodov o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije in za načela te Konvencije.

18. decembra 1992 je Generalna skupščina OZN sprejela Deklaracijo OZN o pravicah oseb, ki pripadajo narodnim ali etničnim, jezikovnim in verskim manjšinam, ki "manjšinam zagotavlja pravico do obstoja, državam pa nalaga spodbujanje pogojev za pospeševanje manjšin." (Klopčič, Polzer, 1999, str. 47)

Deklaracija zajema pravice pripadnikov manjšin (pa najsi so narodne, etične, verske, jezikovne), da izpovedujejo svojo vero, javno uporabljajo svoj jezik, ne da bi bili diskriminirani. V deklaraciji je manjšinam dana pravica ustanavljanja združenj, ki jih lahko potem tudi ohranjajo. V Deklaraciji gre poleg obstoja manjšin tudi za zaščito etnične, kulturne, verske ter jezikovne identitete manjšin. To pa pomeni tudi, da bi se naj ta identiteta razvijala in da je potrebno sprejeti zakonske ukrepe. Države morajo manjšinam zagotoviti take pogoje, da bodo lahko polno uresničevali svoje človekove pravice in temeljne svoboščine. Sprejeti se morajo taki ukrepi, ki ustvarjajo pogoje za izražanje njihove vere, uporabo jezika, tradicije in običajev.

Pomemben dokument, odprt za podpis od 9. decembra 1948, je Konvencija o preprečevanju in kaznovanju zločina genocida, ki je v veljavi od 12. januarja 1951. Za romsko skupnost je pomemben 2. člen, ki kot genocid obravnava "dejanja storjena z namenom, da bi se delno ali v celoti uničila kaka narodna, etična, rasna ali verska skupina: ubijanje članov skupine; povzročitev resnih telesnih ali duševnih poškodb članom skupine; namerno povzročanje takih življenjskih razmer skupini, ki naj bi povzročile njeno fizično uničenje delno ali v celoti; ukrepi za zmanjšanje rodnosti skupine; nasilno odvajanje otrok skupini in njihovo izročanje drugim skupinam." (Petrič, 1977, str. 255–256)

Od 2. septembra 1990 je v veljavi Konvencija Združenih narodov o otrokovih pravicah. Osredotočimo se na 29. in 30. člen Konvencije. Poudariti je potrebno področja, ki so pomembna za obravnavano tematiko, kjer so se pogodbenice strinjale glede izobraževanja, da mora biti usmerjeno k temu, da se krepi spoštovanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin, ter tudi načel, ki so določena z Ustanovno listino Združenih narodov. Voditi mora tudi k temu, da se spoštuje starše otrok, njihove kulturne identitete, jezika in vrednot, prav tako pa tudi države v kateri otroci živijo. Otroka pa mora tudi pripravljati na odgovorno življenje v družbi. Poudariti moramo, da se omenja tudi krepitev prijateljstva med vsemi narodi ter med etničnimi in verskimi skupinami. Otrokom pa po določilu 30. člena ne sme biti odvzeta pravica, da skupaj s člani svoje etnične skupine uživajo lastno kulturo ter izpovedujejo svojo vero in uporabljajo svoj jezik. (Po Varuh človekovih pravic, 2015)

Tukaj je lahko problem, ker lahko države, ki so neki manjšini nenaklonjene, zanikajo obstoj te manjšine, s tem pa otroku odvzemajo pravno osnovo za udeležanje njegovih pravic, ki izhajajo iz tega člena Konvencije o pravicah otroka. (Po Devetak, 1999, str. 110)

Mednarodni pakt o človekovih pravicah sestavljata dve pogodbi, Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah in Mednarodni pakt o državljskih in političnih pravicah. V obeh paktih so določbe o pravicah vseh narodov do samoodločbe nanašajoč se na politični, kulturni, ekonomski in socialni razvoj. Vsebujeta pa tudi prepoved diskriminacije. Pakt je bil sprejet 16. decembra 1966. (Po Devetak, 1999, str. 87)

Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah (v nadaljevanju MPESKP) je v veljavi od 3. januarja 1976. Pakt ima preambulo in 31 členov. V tem paktu je

potrebno izpostaviti 13. člen, ki je za romsko skupnost pomemben zaradi tega, ker so se države pogodbenice zavezale, da bodo vsakomur priznale pravico do izobraževanja.

Tukaj je določeno, da mora biti cilj izobraževanja "poln razvoj človekove osebnosti in dostojanstva in da mora krepiti spoštovanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin." (MPESKP, 13. člen).

Strinjajo se, da naj izobraževanje vsakomur omogoči "koristno vlogo v svobodni družbi, pospešuje razumevanje, strpnost in prijateljstvo med vsemi narodi in vsemi rasnimi, etničnimi ali verskimi skupinami in spodbuja razvoj dejavnosti Združenih narodov za ohranitev miru." (MPESKP, 13. člen)

Nadaljuje z navodilom o obveznem, vsem dostopnem in brezplačnem osnovnem šolanju, nadalje z določbo omeni, s pomočjo ustreznih ukrepov, vsem dostopno srednje izobraževanje, vključujoč tehnično in poklicno izobraževanje. Prav tako je omenjeno tudi višje šolanje, ki mora biti, glede na sposobnosti posameznika, vsem enako dostopno. Določeno je tudi, da je potrebno, za tiste, ki ga niso bili deležni ali ga niso zaključili, spodbujati ali ga okrepiti. Državam podpisnicam pa je naloženo tudi, naj si dejavno prizadevajo, da bi se razvilo šolsko omrežje na vseh stopnjah, za sistem štipendij in da bi se zmeraj izboljševali materialni pogoji učnega osebja. (Po MPESKP, 13. člen)

Generalna skupščina Združenih narodov je prav tako 16. decembra 1966 sprejela Mednarodni pakt o državljskih in političnih pravicah (MPDPP), ki je v veljavi od 23. marca 1976. Glede na tematiko obravnavano v tem delu je za nas pomemben že 1. člen, kjer se omenja pravica vseh narodov do samoodločbe, s katero si določajo svoj politični status ter svobodno zagotavljajo svoj ekonomski, socialni in kulturni razvoj. Ta člen je pomemben zaradi aktivnega vključevanja Romov v politiko oz. spodbujanja le-tega. Pomembnost 2. člena je v tem, da državam pogodbenicam tega Pakta nalaga spoštovanje in vsem ljudem na njihovem ozemlju in pod njihovo prisotnostjo zagotavljanje v tem Paktu priznane pravice, brez razlikovanja glede na raso, barvo, spol, jezik, vero ali kakšne druge okoliščine. V 20. členu je v drugem odstavku določba, ki nalaga pogodbenicam, da morajo z zakonom prepovedati vsako hujskanje k nacionalnemu, rasnemu ali verskemu sovraštvu. (Po Ministrstvo za zunanje zadeve, 2015)

Posebej pomemben glede obravnavane tematike v tem diplomskem delu pa je 27. člen. Države podpisnice se zavezujejo, da osebam, ki pripadajo tam živečim manjšinam, ne bo kratena pravica uživati lastno kulturo, izpovedovanje svoje vere in uporabljati lasten jezik. 27. člen pripadnikom manjšin, zagotavlja pravico do posebne pomoči v razvoju njihove kulture, jezika ali veroizpovedi. Tukaj gre za uveljavljeno načelo Združenih narodov, da bi manjšinam omogočili enak status kot večinskemu prebivalstvu.

Vsebinsko 27. člena Pakta o državljskih in političnih pravicah v svojem Splošnem komentarju št. 23 (50) iz leta 1994 obravnava Odbor za človekove pravice, kjer omenjajo,

da gre za uvajanje in priznanje pravice posameznikom, ki pripadajo manjšinam. Te določbe pa ne smejo motiti suverenosti in ozemeljske celovitosti države članice Pakta.

Za obravnavo 27. člena Pakta o državljskih in političnih pravicah je zanimiva tudi opredelitev, ki jo je predlagal posebni poročevalec Capotorti, čeprav jo je potrebno obravnavati kot pomoč pri uporabi tega člena. Po Capotortijevem mnenju se pojem manjšine nanaša na skupino, ki je manjša od večinskega prebivalstva in nima dominantnega položaja, katere pripadniki imajo verske, etnične in pa jezikovne značilnosti, ki niso enake tistim, ki jih ima ostalo prebivalstvo, ki kaže, pa čeprav ne odločno, da želijo ohraniti svojo kulturo, tradicijo, vero in jezik. Capotorti je mnenja, da so države dolžne poskrbeti, da pripadniki manjšin ne bi bili diskriminirani v primerjavi z drugim prebivalstvom. (Po Devetak, 1999, str. 90–96)

16. avgusta 2000 je bilo s strani Odbora združenih narodov za odpravo rasne diskriminacije (CERD) sprejeto Splošno priporočilo XXVII (Diskriminacija Romov). Pod ukrepi splošne narave so podana določila, v zvezi s sprejemanjem zakonodaje; sprejemanje in izvajanje nacionalnih strategij, programov; spoštovanja želje Romov glede njihovega poimenovanja; sprejetje ukrepov proti kakršnikoli obliki diskriminacije priseljencev in prosilcev za azil, ki so romskega porekla; upoštevanje položaja romskih žensk pri sprejemanju ukrepov, načrtovanju in izvajanju projektov; sprejemanje ustreznih ukrepov za zagotovitev učinkovitih pravnih sredstev za pripadnike romske skupnosti; razvijanjem ustreznega dialoga med državno ali lokalno oblastjo in romsko skupnostjo; prizadevanje izboljšanja odnosov med romsko skupnostjo in nevladnimi romskimi skupnostmi, predvsem na lokalni ravni; priznanje krivic storjenih v času druge svetovne vojne; sprejetje ustreznih ukrepov ter uvedba projektov za razvoj politične kulture in izobraževanja celotnega prebivalstva v duhu nediskriminacije.

Pod točko, kjer so zapisani ukrepi za zaščito proti rasnemu nasilju, lahko vidimo, da Splošno priporočilo XXVII (Diskriminacija Romov) navaja, da je potrebno sprejeti te ukrepe, da bi Romom zagotovili zaščito brez kakršnekoli diskriminacije in da bi se preprečilo rasno motivirano nasilje nad njimi. Predpisi so potrebni, da bi preprečili uporabo nedovoljene sile s strani policije proti Romom, spodbudili ustrezne ureditve za komunikacijo med policijo in romsko skupnostjo. Prav tako jih je potrebno sprejeti za spodbudo zaposlovanja pripadnikov romske skupnosti v policiji in drugih organih odkrivanja in pregona; za spodbujanje ukrepov za preprečevanje nasilja in prisilnega preseljevanja pripadnikov romske skupnosti. Pod točko 3 so napisani ukrepi na področju izobraževanja namenjeni podpori vključitve vseh romskih otrok v šolski sistem. Namenjeni so, da bi preprečili in se izognili največji možni meri segregacije romskih učencev. Skupaj s starši romskih otrok se naj premisli o ukrepih na področju izobraževanja; potrebno je odločno delovanje za odpravo rasne diskriminacije ali nadlegovanja romskih učencev. Potrebno je sprejeti potrebne ukrepe za zagotovitev procesa osnovnega izobraževanja za romske otroke v potujočih skupnostih. Pri zagotavljanju svojih programov, projektov, je potrebno upoštevati težek položaj romskih deklet in žensk. Potrebno je sprejeti ukrepe za stalno usposabljanje učiteljev iz vrst romskih študentov. Potrebno je bolj pogosto

uporabljati asistente izbrane med Romi, da bi izboljšali dialog med učnim osebjem, romskimi otroki, starši otrok in romsko skupnostjo. Glede na leto starosti je potrebno zagotoviti ustrezne programe izobraževanja za izboljšanje pismenosti odraslih. Potrebna je vključitev poglavij o zgodovini in kulturi Romov v učbenike, podpiranje izdaje knjig in oddajanje televizijskih ter radijski programov.

Ukrepi na področju medijev pa so potrebni za odpravo rasnega sovraštva in spodbujanja k diskriminaciji ter nasilju nad Romi. Ukrepi se rabijo za spodbujanje ozaveščenosti med strokovnjaki, da se ne širijo predsodki, in za preprečitev poročanja, kjer bi se poročalo o incidentih, ki vključujejo posamezne člane romske skupnosti na način, ki krivi celotno skupnost.

Kot zadnji se obravnavajo ukrepi v zvezi z udeležbo v javnem življenju, za zagotavljanje enakih možnosti za udeležbo manjšin Romov ali skupin v vse organe na državni ali lokalni ravni. Potrebno je razviti načine in strukture posvetovanja med političnimi strankami in Romi pri obravnavi vprašanj in sprejemanju odločitev o zadevah, ki zadevajo romske skupnosti. Ukrepi za vključitev romskih skupnosti in združenj in njihovih predstavnikov že v začetni fazi pri razvoju in izvajanju politik, ki zadevajo Rome. Spodbuditi je potrebno večjo osveščenost med člani romske skupnosti za njihovo aktivnejšo udeležbo v javnem življenju ter spodbujanje njihovih lastnih interesov. Organiziranje programov usposabljanja za javne uslužbenke Rome, romske predstavnike ter potencialne kandidate s ciljem izboljšati njihove politične spretnosti in spretnosti s področja javne uprave. (Po The Office of the United Nations High Commissioner for Refugees, 2000)

5.1.2 DOKUMENTI UNESCO

Pomembnost mednarodnega sodelovanja na področju kulture in izobraževanja je pomembna za boljše spoznavanje in razumevanje različnih narodov in pa tudi za napredovanje izobraževanja ter razširjanje in izboljševanje znanstvenih dosežkov. (Po Devetak, 1999, str. 74)

Omenimo Konvencijo UNESCA proti diskriminaciji v izobraževanju, ki je začela veljati leta 1962. Gre za ločevanje ali drugačno obravnavo glede na raso, poleg drugega razlikovanja pa tudi glede na narodno in socialno pripadnost z namenom, da bi onemogočili ali poslabšali enako ravnanje z vsemi ljudmi ter pozamezniku ali skupini posameznikov omejevanje ali odvzemanje možnosti pridobiti katerokoli stopnjo izobrazbe. Prav tako tudi uvajanje ločenih izobraževalnih sistemov ter postavljanje posameznikov oz. skupin v tak položaj, ki ni v skladu s človekovim dostojanstvom. Za odpravo in preprečitev v Konvenciji obravnavane diskriminacije morajo države pogodbenice sprejeti številne ukrepe na področju zakonodaje in izobraževalne politike. (Po Murgel, 2003, str. 47–48)

Na 20. zasedanju Generalne konference UNESCA so 27. novembra 1978 sprejeli Deklaracijo o rasi in rasnih predsodkih. V drugem odstavku 1. člena se prvič na mednarodni ravni razglašča pravica do različnosti in namreč za posameznika ter skupine. To pomeni pravico, da imajo posamezniki in skupine možnost živeti svoje življenje brez

opustitve svoje identitete. V besedilu pa prav tako zasledimo prepoved, da bi se ta pravica uporabljala kot tako imenovana pretveza za rasne predsodke ali izvajanje diskriminacijske prakse ali celo apartheida. Za manjšine je zelo pomemben 6. člen Deklaracije, ki vsebuje načela, katera govorijo o preprečevanju diskriminacije v kulturi, vzgoji in izobraževanju, sredstvih javnega obveščanja. Ravno ta načela pa predstavljajo dopolnitev 7. člena Konvencije o odpravi vseh oblik diskriminacije, kjer se predvidevajo ukrepi za odpravo diskriminacije pri pouku, izobraževanju, kulturi in informiranju. Deklaracija navaja tudi načela, ki se nanašajo na države, izobraževalne oblasti, pri odpravi diskriminacije v vzgoji in izobraževanju. V Deklaraciji se od sredstev javnega obveščanja zahteva, da se pospeši razumevanje, strpnost, prijateljstvo med posamezniki in skupinami ter prispevanje sredstev javnega obveščanja k izkoreninjenju rasizma, rasne diskriminacije in rasnih predsodkov. Posebna pozornost mora biti namenjena rasnim in etničnim skupinam, ki so socialno in gospodarsko v neugodnem položaju. (Po Devetak, 1999, str. 84–86)

Prav zaradi navodila, da se posebna pozornost nameni etničnim skupinam, ki so v socialno in gospodarsko neugodnem položaju, je ta Deklaracija pomembna za romsko skupnost. V deklaraciji se apelira na strokovnjake različnih področij (naravoslovje, družboslovje in kultura), da bi objektivno in interdisciplinarno proučevali ter uporabljali to v praksi. (Po Klopčič, Polzer, 1999, str. 47)

5.2 DOKUMENTI ORGANIZACIJE ZA VARNOST IN SODELOVANJE V EVROPI

Dokumenti mednarodne organizacije OVSE nimajo značaja mednarodnopravne obveznosti. Države so s podpisom zavezane le politično, vendar pa so dokumenti pomembni, ker vsebujejo načela, ki so jih medsebojno sprejele države članice. V dokumentih OVSE se nahaja eden najobsežnejših in najnatančnejših sistemov mednarodnih standardov na področju varstva človekovih pravic. V njih je izpostavljen pomen obveznosti, ki ga imajo države članice, izražen pa je tudi namen držav, in sicer izvajati, uporabljati ali nadaljevati z izvajanjem obveznosti, o katerih so se sporazumele. V dokumentih so zapisana programska določila, ki zahtevajo ukrepanje držav (Po Murgel, 2003, str. 101)

Organizacija OVSE je izdala nekaj dokumentov, ki so pomembni za romsko skupnost. Prva, ki jo omenjamo, je Sklepna listina Konference za varnost in sodelovanje v Evropi – Helsinška sklepna listina, iz leta 1975. Listina v Deklaraciji o načelih nalaga državam udeleženkam, ki imajo narodne manjšine, "da bodo spoštovale pravico oseb, ki pripadajo tem manjšinam, do enakosti pred zakonom, da jim bodo dajale polno možnost za dejansko uživanje dejanskih človekovih pravic in temeljnih svoboščin. Na ta način bi države ščitile njihove legitimne pravice na tem področju." (VII. načelo)

Pomanjkljivost načel in določb listine je v tem, da se nanašajo samo na obstoječe manjšine. V tem, da listina postavlja obstoj manjšin v odvisnost od subjektivne volje posameznih vlad, se kaže podobnost s 27. členom Mednarodnega pakta o državljskih

pravicah. Ugotavljanje obstoja je možno tako, da se posamezne manjšine omenijo v ustavnih in podobnih dokumentih ali da se v te dokumente vključijo pravice teh manjšin. V Listini je manjšinam poleg enakosti pred zakonom zagotovljeno tudi dejansko uživanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin, torej jim morajo države zagotoviti ne samo formalno, ampak tudi dejansko enakost. Države podpisnice so z listino zavezane, da izpolnjujejo svoje obveznosti, ki so vsebovane v mednarodnih deklaracijah in sporazumih s tega področja in mednarodne pakte o človekovih pravicah, ki so povezani z njimi. (Po Devetak, 1999, str. 136–138)

29. junija 1990 je bil sprejet Dokument Kopenhagenskega srečanja Konference o človekovi dimenziji KVSE. V dokumentu je navedeno, da je reševanje manjšinskih vprašanj mogoče le v demokratičnih političnih okoliščinah, te pa morajo temeljiti na zakonitosti dejanj državnih organov ob delovanju mednarodnega sodstva. Pripadnikom narodnih manjšin je priznana splošna pravica, za svobodno izražanje, da ohranijo in razvijajo svojo etnično, kulturno, jezikovno ali versko identiteto ter ohranjanje in razvijanje njihove kulture. Ta pravica je splošna, poleg nje pa so pripadnikom narodnih manjšin priznane še druge pravice za posamično uresničevanje ali skupaj z drugimi (pravica do svobodne uporabe maternega jezika, do ustanovitve in ohranjanja lastnih organizacij in združenj za izobraževanje, kulturo in verskih inštitucij ter druge pravice). Državam je naloženo varovanje etnične, kulturne, jezikovne ali verske identitete narodnih manjšin na svojem ozemlju in prav tako ustvarjanje potrebnih pogojev za krepitev njihove identitete. Manjšinam je potrebno omogočiti učenje njihovega jezika ali pouk v tem jeziku. Prav tako pa tudi uporabo njihovega jezika v odnosih z javnimi oblastmi ter upoštevati zgodovino in kulturo narodnih manjšin. Države morajo spoštovati, da imajo manjšine pravico do učinkovitega sodelovanja v javnih zadevah, predvsem pri zaščiti in kreptvi njihove identitete.

Kljub nekaterim pomanjkljivostim pa Deklaracija iz Kopenhagna predstavlja, po besedah Devetaka, "najpopolnejši prikaz pravic in obveznosti manjšin", ki je bil sprejet v OVSE in zaradi tega pozneje sprejeti dokumenti služijo le kot dopolnitve v Kopenhagnu sprejetih norm. (Po Devetak, 1999, str. 140–142)

Za našo tematiko je pomemben Helsinški dokument KVSE 1992 – Izzivi sprememb, ki določa ustanovitev institucije Visokega komisarja za narodne manjšine kot preventivni organ za reševanje konfliktov, in sicer v najzgodnejši fazi. Visoki komisar deluje neodvisno od vključenih strani v določen spor. V Dokumentu je navedeno delovanje Visokega komisarja in seveda tudi omejitve, ko ta ne bo deloval, kot npr. v primerih, kadar gre za dejanja povezana s terorizmom itd. Delovanju te institucije je namenjeno kar nekaj področij, in sicer je govora o mandatu Visokega komisarja, opisu njegovega dela, imenovanju in podpori; govora je o dovoljenju za zgodnje ukrepanje, odgovornosti, o virih in informacijah o manjšinski tematiki, o strankah, ki jih to neposredno zadeva, o pogojih obiska Visokega komisarja, njegovem sodelovanju s strokovnjaki ter o proračunu. (Po OVSE, 1992)

Glede narodnih manjšin je pomemben Vrhunski sestanek v Budimpešti, ki je bil leta 1994, na katerem so se dogovorili, da se bo uresničevanje določb Sklepnega dokumenta in drugih dokumentov KVSE-ja, ki se nanašajo na zaščito mednarodnih manjšin in njihovih pravic, stalno izboljševalo. (Po Devetak, 1999, str. 143)

Glede pravne ureditve romske skupnosti je ta dokument pomemben zaradi navedbe v njegovem osmem poglavju, ki določa, da se v okviru ODIHR ustanovi tako imenovana Kontaktna točka oz. mesto namenjeno vprašanjem, ki zadevajo Rome in Sinte. Ta je namenjena izmenjavi informacij o Romih in Sintih, za reševanje z njimi povezanih težav ter informacije o izvajanju obveznosti, ki se nanašajo na Rome in Sinte. Namen je prav tako glede vprašanj, ki se nanašajo na Rome in Sinte, olajšati stike med sodelujočimi članicami, mednarodnimi organizacijami in institucijami ter nevladnimi organizacijami. Skrbela bi za ohranjanje in razvijanje stikov o teh vprašanjih med institucijami Komisije za varnost in sodelovanje v Evropi in drugih mednarodnih organizacij ter institucij. Za izpolnitev teh nalog bo uporabila obstoječa sredstva. Sodelujoče članice pozdravljajo dejavnosti, povezane z Romi in Sinti, vprašanja v drugih mednarodnih organizacijah in institucijah, zlasti tistih, sprejetih v Svetu Evrope. (Po University of Minnesota, 2016)

Leta 2003 je Stalni svet OVSE sprejel Načrt za izboljšanje situacije Romov in Sintov, ki v svojih poglavjih govori o obsegu in ciljih poročila; o kontekstu: za Rome in o Romih; o boju proti rasizmu in diskriminaciji; reševanju socialno-ekonomskega položaja; izboljšanju dostopnosti izobraževanja; izboljšanju vključenosti v javnem in političnem življenju; o kriznih in post-kriznih razmerah Romov in Sintov; o izboljšanju sodelovanja in soupravljanja z drugimi mednarodnimi organizacijami in nevladnimi organizacijami; o kontaktni točki v okviru ODIHR namenjeni romskemu in vprašanju Sintov; na koncu pa je namenjen tudi pregledu in oceni. (Po OVSE, 2003)

V dokumentu se omenja potreba po odzivanju držav glede na potrebe Romov in Sintov, ter da je potrebno njihovo sodelovanje pri odločanju o njih, oz. njihovi usodi. Gre za t. i. enakovredno partnerstvo, kar pomeni, da bi morale romske skupnosti in skupnosti Sintov prevzeti del odgovornosti pri urejanju in izboljšanju njihovega položaja. Poudarja pomembnost vloge romskih žensk, kar je pomembno predvsem pri vključevanju le-teh v politiko.

Državam se na podlagi tega akcijskega načrta svetuje z namenom, da se odpravi diskriminacija in rasizem. Predlagano je, da bi države podpisale dokumente o zakonodaji in politiki, ki nasprotuje diskriminaciji. Govori tudi o tem, da bi morali biti ključni dokumenti, nasveti in informacije, ki se nanašajo na njih, dostopni Romom in Sintom v njihovem jeziku, kar bi omogočilo lažje razumevanje. V dokumentu je tudi spodbuda k boljšim odnosom med nevladnimi organizacijami Romov in Sintov ter državnimi organi. Gre tudi za boj organizacije OVSE proti stereotipom, kjer so pomembni mediji, ki s svojim poročanjem lahko pripomorejo k ozaveščanju in razbijanju pomislekov o Romih in Sintih. V nadaljevanju je potrebno omeniti tudi zavzemanje za enake pogoje na področju sociale in enake ekonomske pravice; predlagano je tudi ukrepanje glede bivanjske tematike in

ukrepanje proti brezposelnosti. Ne smemo pozabiti tudi izobraževanja, ki je prioriteten pomena za udejstvovanje Romov na različnih področjih družbenega življenja. (Po Inštitut za narodnostna vprašanja, 2016)

5.3 SVET EVROPE IN PRAVNO VARSTVO ROMOV

Glede pravnega varstva Romov naš pogled usmerimo na Svet Evrope zaradi načela, ki pravi, da je uspešnost mednarodno, državno ali lokalno lociranih dejavnosti odvisna od tega, če bodo Romi popolnoma vključeni ali ne.

Svet Evrope ima tri področja, ki so povezane z romskim vprašanjem. To so področja varstva narodnih manjšin, bojem proti rasizmu in netoleranci ter bojem proti socialni izključenosti. Zaradi velike ranljivosti so Romi in potujoče skupine tiste, ki potrebujejo, da se jim nameni posebna pozornost in se za rešitev tega vprašanja uvedejo ukrepi, ki bi jim pomagali izboljšati njihov položaj.

Svet Evrope se glede položaja Romov in potujočih skupin, v prvi vrsti trudi spodbujati države članice, da bi Romom pomagale izboljšati razmere na vseh področjih njihovega življenja, kot prva stvar s katero je potrebno začeti pa je varstvo človekovih pravic. Spodbuja se tudi sprejetje celovitih politik, da bi se izboljšale razmere, v katerih živijo Romi in potujoče skupine. Te politike morajo biti naravnane k upoštevanju oz. priznanju Romom oz. potujočim skupinam enakopravnost v državah njihovega bivanja, kar pomeni, da so upravičeni do enakih možnosti ne glede na področje v življenju. Pomembno je, da je izvajanje te celovite politike med sabo usklajeno, čeprav gre za politike na različnih področjih. (Po Guet v Klopčič, Polzer, 2003, str. 31)

5.3.1 EVROPSKA KONVENCIJA O VARSTVU ČLOVEKOVIH PRAVIC IN TEMELJNIH SVOBOŠČIN

V Evropski konvenciji o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin je kar nekaj posebnosti, ki so pomembne za tematiko obravnavano v tem delu. Dokument je pomemben zaradi pravnega varstva romske skupnosti, ker je na nek način "pripomoček" tudi za romsko skupnost, v primeru, da so ji kršene pravice in pa za državo samo, ki na ta način sprejema mednarodno veljavno ureditev glede človekovih pravic. 14. člen Evropske konvencije lahko konkretnije povežemo z obravnavano tematiko. Gre za prepoved diskriminacije. Obravnava uživanje pravic in svoboščin, ki so določene s to Konvencijo. Uživanje teh pravic mora biti zagotovljeno vsem ljudem ne glede na spol, raso, barvo kože, jezik, vero, glede na politično ali drugo prepričanje. Ne sme se jih pa prav tako razlikovati, kar se spet nanaša na našo tematiko, po narodnosti ali socialnem izvoru, pripadnosti narodni manjšini, glede na lastnino, rojstvo ali kakšne druge okoliščine.

Obravnavati bi bilo potrebno še Protokol št. 11, ki v 34. členu določa, da sodišče lahko sprejme v obravnavo zahteve od katere koli osebe, skupine posameznikov, prav tako pa nevladne organizacije, katerim bi se naj s strani katere koli pogodbenice kršile pravice

priznane s Konvencijo ter njenimi protokoli. Pogodbenice so zavezane, da ne bodo ovirale izvajanja te pravice. V 35. členu je obravnavan kriterij sprejemljivosti, ki pravi, da se sme na tem sodišču obravnavati zadeve šele, ko so bila izčrpana vsa notranja pravna sredstva v skladu s splošno priznanimi pravili mednarodnega prava. Zadeva se lahko obravnava šele v šestih mesecih od dne, ko je bila sprejeta dokončna odločitev po notranjem pravu. Sodišče ne obravnava posameznih zadev, ki so anonimne. Ta dva člena sta pomembna kot nadaljevanje iskanja pravice, če so pripadnikom romske skupnosti kršene pravice in ne dosežejo t. i. "pravice" znotraj države, v kateri bivajo. Ostalih Protokolov, ki so dodani h Konvenciji, zaradi preobsežnosti, tukaj ne bomo obravnavali. (Po MKVCP)

Čeprav Romi v Sloveniji niso obravnavani kot narodnostna manjšina, obstajata dva pomembna dokumenta, ki jo je sprejel Svet Evrope in ju bomo v nadaljevanju obravnavali. To sta Okvirna konvencija Sveta Evrope o varstvu narodnih manjšin in Evropska listina regionalnih in manjšinskih jezikov. Veljata za podlago za urejanje znotraj posameznih držav v politiki in zakonodaji. (Po Klopčič, 2007, str. 73)

5.3.2 OKVIRNA KONVENCIJA ZA VARSTVO NARODNIH MANJŠIN

Okvirna konvencija za varstvo narodnih manjšin je v veljavi od 1. februarja leta 1998 in je tako prvi instrument za varstvo narodnih manjšin. Načelo, na katerem Konvencija temelji, je to, da predstavlja varstvo pripadnikov narodnih manjšin celoten del mednarodnega varstva človekovih pravic. To, da je Konvencija okvirna, pomeni, da je možno načelo, ki jih vsebuje udejaniti s pomočjo nacionalnega pravnega reda in različnih vladnih politik. Ker bi naj države pri izvajanju upoštevale specifične pogoje, v katerih živijo manjšine, je vprašljivo, koliko bo ta Konvencija vplivala na ureditev položaja manjšin v Evropi. Zaradi tega, ker Konvencija ne govori o kolektivnem uresničevanju in je poudarek na varstvu pravic posameznika, ne odstopa od ostalih norm mednarodnega varstva manjšin. Članice Konvencije so zavezane spoštovati enakost ljudi in odpravljati diskriminacijo. Tukaj gre tudi za zaščito oseb, ki bi zaradi svoje etnične ali druge identitete bile tarča groženj ali dejanj nestrpnosti.

V Konvenciji je poleg svobode zborovanja, združevanja, izražanja mišljenja itd. navedena možnost, da uporabljajo lastne medije in imajo dostop do medijev.

Poudariti pa je potrebno, da ukrepi za izvajanje posebnega varstva pripadnikov manjšin, z upoštevanjem posebnih pogojev, niso več upravičeni, kadar je dosežena enakost med ljudmi, pripadnikov narodnih manjšin ali večinskega prebivalstva. To, da je v Konvenciji navedeno, da imajo države, ki so podpisnice tega dokumenta, nalogo izvajati politiko, ki ima namen asimilirati pripadnike manjšin proti njihovi volji, pa pomeni, da asimilacija, ki je prostovoljna, ni prepovedana. Enako tudi ni prepovedana integracija prebivalstva, kajti ravno ta raznolikost med kulturami predstavlja bogatenje določene družbe. Zato je poudarjen tudi pomen izobraževanja, kulture in medijev, ki lahko prispevajo k strpnosti in medkulturnemu dialogu.

Konvencija namenja pozornost izobraževanju in uporabi jezika manjšine v procesu izobraževanja ter izobraževanju učiteljev.

Ogledati si je potrebno tudi 15. člen Okvirne konvencije, ki nalaga državam, da poskrbijo za vključevanje pripadnikov narodnih manjšin v javne zadeve, predvsem na tistih področjih, ki jih zadevajo. Državam se nalaga, da pri izvajanju te Okvirne konvencije sprejmejo le tiste omejitve, ki so predvidene že v mednarodnem pravu in so pomembne za pravice narodnih manjšin.

Okvirna konvencija za varstvo narodnih manjšin se poleg nalaganja navodil državam, obrača tudi na pripadnike manjšin in jim v 20. členu nalaga, da pri uresničevanju pravic in svoboščin iz te Konvencije, spoštujejo zakonodajo držav, kjer živijo, in naroča spoštovanje in strpnost do drugih manjšin.

Potrebno je tudi omeniti, da Konvencija navaja, da se nič, kar je zapisano v njej, ne sme razlagati na način, da bi se izvajala dejanja, ki niso v skladu ali z mednarodnim pravom ali pa bi se s tem kršila ozemeljska celovitost in suverenost držav. (Po Devetak, 1999, str. 158–161)

Pomembno je poudariti, da se je Vlada Republike Slovenije ob ratifikaciji Konvencije obvezala, da ne bo, določbe te Konvencije uporabljala, samo za madžarsko in italijansko narodno skupnost, ampak tudi za romsko skupnost, ki živi na področju Republike Slovenije v skladu z Ustavo RS in notranjo zakonodajo. (Po Portal projekta Romska hiša/Romano Kher, 2016)

5.3.3 EVROPSKA LISTINA O REGIONALNIH ALI MANJŠINSKIH JEZIKIH

Cilj, ki ga ima listina je, da se ohranijo regionalni in manjšinski jeziki kot ključne značilnosti evropske kulturne dediščine. Pomanjkljivost konvencije je v tem, da bo prišlo do različnih obveznosti za različne države, ker so države dolžne sprejeti le 35 paragrafov, čeprav je že v naprej določeno, da morajo sprejeti tri člene iz področja izobraževanja in kulture in po en člen iz področij, ki jih navaja tudi Devetak in sicer: »uporaba jezikov v sodstvu, upravi, sredstvih javnega obveščanja, v ekonomskem in socialnem življenju.« (Po Devetak, 1999, str. 162–164)

Romski jezik spada med ne teritorialne jezike. Zaradi zaščite prav tako tudi ne teritorialnih jezikov ima Evropska listina o regionalnih in manjšinskih jezikih za romsko skupnost velik pomen. Republika Slovenija je Evropsko listino o regionalnih ali manjšinskih jezikih ratificirala leta 2000, dve leti pozneje pa je sprejela Poročilo v katerem je izpostavljeno, da se bodo na romski jezik nanašale določbe od 1. do 4. odstavka v 7. členu Listine. (Po Inštitut za narodnostna vprašanja, 2016)

V teh določbah so zapisani cilji in načela, ki so kot temelj držav pogodbenic v politiki, zakonodaji in praksi, nanašajoč se na regionalne in manjšinske jezike na ozemljih, kjer se

ti jeziki uporabljajo. Isti člen v drugem odstavku navaja obvezo pogodbenic, da odpravijo neenakosti v obravnavi, ki so neupravičene in imajo za cilj ogrožati ali nasprotujejo razvoju katerega izmed regionalnih ali manjšinskih jezikov.

V tretjem odstavku Listina nadaljuje z navajanjem obvez pogodbenic, da z ukrepi pospešujejo medsebojno razumevanje na področjih vzgoje, izobraževanja in medijev. Pogodbenice morajo, kot določa 4. odstavek, pri tem, ko določajo politike do manjšinskih jezikov, upoštevati manjšine, ki uporabljajo te jezike. Potrebno jih je spodbujati, naj ustanovijo organe, ki bodo svetovali oblastem o zadevah nanašajočih se na to tematiko. (Po MELRJ, 7. člen)

5.3.4 PRIPOROČILO 1203 (1993) O ROMIH V EVROPI

Priporočilo 1203 (1993) o Romih v Evropi, je bilo sprejeto 2. februarja 1993 s strani Parlamentarne skupščine Sveta Evrope. V splošnih ugotovitvah Priporočila je zapisano, da je posebno mesto med manjšinami rezervirano za Rome, kateri živijo razpršeni po vsej Evropi, brez, da bi imeli svojo lastno državo ter so tako prava evropska manjšina vendar tista, ki ne spada v opredelitev nacionalnih in jezikovnih manjšin. V nadaljevanju Priporočilo navaja, da je ključnega pomena za izboljšanje položaja Romov prav spoštovanje pravic Romov, posameznih, temeljnih in človekovih pravic ter pravic njih kot manjšine. Omenja se, da je Svet Evrope v preteklosti sprejel več resolucij in priporočil glede manjšin ter, da je potrebno sklicevanje na Priporočilo 1134 (1990) o pravicah manjšin, vendar je kljub pomembnosti teh besedil potrebna za Rome, narod brez ozemlja, posebna zaščita. Navedeno je, da je bilo v preteklosti s strani Sveta Evrope sprejetih več resolucij in priporočil, ki zadevajo Rome in da skupščina priporoča Odboru ministrov naj sproži pri vladah ustreznih lokalnih in regionalnih oblasti, kjer je to potrebno, ukrepe na področju kulture, izobraževanja, področju enakih pravic in področju vsakdanjega življenja. (Po Parliamentary Assembly, 1993)

5.3.5 PRIPOROČILO ODBORA MINISTROV (2001) 17 O IZBOLJŠANJU EKONOMSKEGA IN ZAPOSLOTIVENEGA POLOŽAJA ROMOV IN POTUJOČIH SKUPIN

Priporočilo Odbora ministrov (2001) 17 o izboljšanju ekonomskega in zaposlitvenega položaja Romov/Ciganov in potujočih skupin v Evropi je sprejel Odbor ministrov Sveta Evrope 27. novembra 2001. Z načeli, navedenimi v prilogi k Priporočilu Odbora ministrov (2001) 17 o izboljšanju ekonomskega in zaposlitvenega položaja Romov in potujočih skupin v Evropi, je bil namen v politiki izvajanja izboljšati gospodarski in zaposlitveni položaj Romov in potujočih skupin. Določeno je, da je to priporočilo po ustrezni poti potrebno prenesti državnim organom in ostalim nevladnim telesom v njihovih državah. V dodatku so zapisana načela razdeljena na šest sklopov.

V sklopu, ki vsebuje splošna načela, govori o sodelovanju romskih skupnosti in organizacij pri programih in politikah za izboljšanje gospodarskih in zaposlitvenih razmer. O podpori

vlade pri krepitvi zmogljivosti romske skupnosti za izboljšanje gospodarskega položaja in položaja na trgu dela. O potrebi, da vlada spodbuja dolgoročno zavezanost k zaposlovanju romske skupnosti. Potrebno bi bilo, da državne, regionalne in lokalne oblasti razvijejo strukture in pristope skupaj s komunikacijskimi strategijami, prilagajene za različne situacije romskih skupnosti. Nadaljuje z navodili vladam za okrepitev koordinacije med ustreznimi organi na lokalni, regionalni in nacionalni ravni, vsebovanju jasno določenih ciljev ter pravil za Rome v območnih in lokalnih razvojnih strategijah, o potrebi po večji učinkovitosti proti diskriminacijski zakonodaji in potrebi zagotavljanja pravne pomoči ter podpore Romom s strani nevladnih organizacij. Pravi, da je potrebna podpora informacijske kampanje o pravicah delavcev na delovnem mestu in ozaveščanje o pravicah iskalcev zaposlitve, da bi vsi imeli enak pristop do trga dela. Namenja posebno pozornost boju proti diskriminaciji.

V okviru sklopa, ki je namenjen politikam zaposlovanja in dostopu do trga dela, se pozornost usmerja k spodbujanju zagotavljanja izboljšanja enakih možnosti za Rome na trgu dela tam, kjer so na voljo nacionalni akcijski načrti za zaposlovanje. Potrebno je zagotoviti usposabljanje iz splošnih znanj in spretnosti, da bi izboljšali možnosti zaposlovanja Romov. Oblasti, pa naj so centralne, regionalne ali lokalne, morajo s svojimi pristojnostmi omogočiti, da pride do izvajanja političnih ukrepov, da se tudi v zasebnem sektorju pomaga tistim delodajalcem, ki Romom dajejo možnost zaposlitve in s tem pridobitev delovnih izkušenj.

Poseben poudarek pa je pri zagotavljanju zaposlitve ali samozaposlitve romskih žensk. Pod tretjo točko se vlade spodbuja k odpravi ovir za ustanovitev malih ali družinskih romskih podjetij. Za podporo dejavnosti namenjenim za ustvarjanje dohodka Romom so potrebna načela, kot so: partnerstvo med Romi ter večinskim prebivalstvom, pristop od spodaj navzgor k oblikovanju politike in programov, široko sodelovanje vseh zainteresiranih strani, zagotavljanje enakih možnosti žensk in moških, odgovornost in preglednost. Potrebno se je zavedati možnosti, ki bi jih imeli Romi za ustvarjanje prihodkov na področju proizvodnje. Želena je podpora vlad pri uvedbi posredniških struktur za pobude na lokalni ravni in zagotavljanje pomoči za raziskave.

Četrty sklop, ki se nanaša na finančne instrumente, pravi, da je potrebno vlade spodbujati pri zagotavljanju dolgoročne podpore za razvoj pri romski skupnosti in ustvarjanju prihodka programov.

Pod točko usposabljanja in izobraževanja je navedeno, da se od vlad pričakuje uvedba pozitivnih spodbud kot npr. nepovratna sredstva, mentorstvo, podporo spodbujanja mladih Romov, da zaključijo srednješolsko izobraževanje in se vpišejo v programe visokošolskih zavodov. Omenja se spodbujanje usposabljanja oseb za boj proti diskriminaciji zaposlenih v javnem in zasebnem sektorju ter v nacionalnih zavodih za zaposlovanje.

Programi zaposlovanja vključno z usposabljanjem pismenosti odraslih morajo vključevati izboljšanje znanja, da bi bile izboljšane možnosti zaposlovanja udeležencev.

Pri zadnji (šesti) točki, ki se nanaša na informacije raziskave in ocene je navedeno, da je Romom treba dati informacije o njihovih pravicah in dolžnostih na področju zaposlovanja, o različnih oblikah pomoči, ki so na voljo s strani upravnih organov ter o delovanju sistemov socialne zaščite. (Po Svet Evrope, 2001)

5.3.6 RESOLUCIJA 249 (1993) O ROMIH V EVROPI: VLOGA IN ODGOVORNOST LOKALNIH OBLASTI

Leta 1993 je bila s strani Kongresa lokalnih in regionalnih oblasti Evrope sprejeta Resolucija 249 (1993) o Romih v Evropi: vloga in odgovornost lokalnih oblasti. Pri Resoluciji izpostavimo to, da organe lokalnih in regionalnih oblasti vabi, naj sprejmejo potrebne ukrepe kot del skupne strategije za spodbujanje integracije Romov v lokalno skupnost. Prav tako da sprejmejo ukrepe na področju izobraževanja, zdravstva in podpore za izražanje in razvoj njihove identitete. Potrebno je tudi spodbujanje Romov pri njihovem sodelovanju v projektih za spodbujanje povezovanja, ukrepi za odpravo predsodkov, ki so jih utrpeli Romi z namenom, da bi se olajšala in spodbudila komunikacija med romskimi in neromskimi skupnostmi. Resolucija spodbuja tudi pomoč pri oblikovanju mreže občin z namenom doseganja teh ciljev. (Po Svet Evrope, 1993)

5.3.7 PRIPOROČILO ECRI ŠTEVILKA 3: BOJ PROTI RASIZMU IN NETOLERANCI DO ROMOV

Priporočilo ECRI številka 3: Boj proti rasizmu in netoleranci do Romov je 6. marca 1998 sprejela Evropska komisija za boj proti rasizmu in nestrpnosti. V njem je obravnavana zaščita narodnih manjšin pred rasizmom, ksenofobijo, antisemitizmom in netoleranco. Pomembnost tega priporočila je v več točkah, ki ga obravnava. Pozornost namenja zaščiti Romov pred nasiljem in da bi odloki o nekaznovanosti ne bili tolerirani in bi bilo to javno znano. Spodbuja izobraževanja zaposlenih v pravosodju, da bi se upoštevala razumevanja različnih kultur in zavedanje predsodkov. Prav tako se spodbuja sodelovanje med romskimi skupnostmi, policijo in lokalnimi skupnostmi. Poziva medije, da naj ne poročajo o določenih incidentih, v katerih so vključeni Romi kot posamezniki kot o zadevah, ki se nanašajo na Rome kot celoto. V nadaljevanju je zapisana spodbuda za razvijanje dogovorov, da bi se okrepila aktivna vloga romskih skupnosti v procesih, kjer se sprejemajo odločitve na lokalni, regionalni in tudi nacionalni ravni. Priporočilo spodbuja izobraževanje Romov o njihovih pravicah in njeni uporabi v praksi. Kaže na to, da je treba pozornost usmeriti tudi k romskim ženskam, ki so deležne dvojne diskriminacije kot ženske in pripadnice romske skupnosti. Nalaga odločno bojevanje proti vsem oblikam segregacije romskih otrok v šolah in enak dostop vseh do izobrazbe. Zavzema se za predstavitev romske zgodovine in kulture v šolah in pripravo izobraževanj za učitelje glede te tematike. Podpira aktivnosti nevladnih organizacij, ki imajo pomembno vlogo v boju proti rasizmu in nestrpnosti do Romov ter nudenju ustrezne pravne pomoči. Priporoča spodbujanje romskih organizacij, da naj zavzamejo aktivno vlogo pri krepitvi civilne družbe. (Po Svet Evrope, 2015)

5.3.8 PRIPOROČILO R (2000) ODBORA MINISTROV DRŽAVAM ČLANICAM O IZOBRAŽEVANJU ROMSKIH OTROK V EVROPI

Priporočilo Odbora ministrov R (2000) 4 o izobraževanju otrok Romov v Evropi, ki ga je sprejel Odbor ministrov Sveta Evrope 3. februarja 2000. To priporočilo je bilo sprejeto zaradi visoke stopnje nepismenosti, velikega števila tistih, ki ne zaključijo osnovnošolsko izobraževanje ter ker zelo veliko romskih otrok ne obiskuje pouka. Ugotovljeno je bilo, da težave, ki se nanašajo na izobraževanje, izvirajo iz tega, da je bila izobraževalna politika naravnana tako, da je prihajalo do asimilacije ali segregacije romskih otrok iz razloga, da so ogroženi socialno in kulturno. Upošteva se tudi dejstvo, da je za odpravljanje neugodnega položaja, v katerem se nahajajo Romi, nujno potrebno zagotoviti na področju izobraževanja enakopravno možnost tudi za romske otroke. Poročilo izhaja tudi iz tega, da ne gre samo zato, da bi problem izviral le iz izobraževanja, ampak je povezan z ekonomskimi, socialnimi, kulturnimi dejavniki ter bojem proti rasizmu. Upošteva seveda kar nekaj drugih dejavnikov. Priporočilo ima dodatek, katerega določil bi se naj držale vlade članice pri izvrševanju svojih izobraževalnih politik. Ta dodatek je razdeljen na pet delov. V prvem delu, ki je poimenovan Sestava, govori o pomembnosti finančnih sredstev, ki so potrebna za izobraževanje romskih otrok, ki po Evropi živijo večinoma kot putojoče skupine in je zato tudi bolj ustrezno izobraževanje na daljavo. Poudarja se boljše usklajevanje, da bi se pospešila sinergija in ne bi prihajalo do razpršitve prizadevanj. Delovanje držav članic mora biti dovezetno za izobraževanje romskih otrok, poskrbeti pa je potrebno, da se razvija tudi izobraževanje predšolskih otrok, kar romskim otrokom zagotavlja dostop do šole. Svetovano je, da je potrebna boljša komunikacija s starši in da naj bodo ti obveščeni o potrebi po izobraževanju ter o tem, kako lahko občine podpirajo družine. Da bi bili otroci deležni prednosti izobraževanja, je pomembno, da starši niso izključeni iz tega izobraževanja, ker je za uspešno izobraževanje otrok potrebna izobrazba staršev, predvsem pismenost. Te politike in ureditve so namenjene zmanjšanju razkoraka med romskimi otroki in učenci večinskega prebivalstva.

Drugi del govori o Kurikulumu in izobraževalnemu gradivu ter navaja, da je potrebno pri implementiranju izobraževalne politike upoštevati značilnosti romske kulture in njihov slabši položaj. V kurikulum in izobraževalno gradivo je potrebno vključiti romsko zgodovino ter kulturo. Pri sestavljanju tega gradiva je kot sodelavce potrebno vključiti predstavnike romskih skupnosti. Ne sme pa priti do ločenega kurikuluma, ker to lahko vodi do nastanka različnih razredov. Od držav članic pa se pričakuje tudi spodbujanje razvoja izobraževalnega gradiva, katerega temelj so dobre prakse, ki bo služilo kot pomoč učiteljem pri delu z romskimi učenci. Možnost poučevanja v romskem jeziku, kot materinem jeziku, pa je potrebno zagotoviti v tistih državah, kjer se govori romski jezik. Tretji del je poimenovan Zaposlovanje in izobraževanje učiteljev. Pomembnost usmerja na to, da morajo dobiti bodoči učitelji specifično znanje, ki jim bo v pomoč pri delu z romskimi učenci in boljšem razumevanju, mora pa biti izobraževanje romskih otrok kot sestavni del splošnega izobraževalnega sistema. Poudarjeno je sodelovanje in povezovanje romske skupnosti z bodočimi učitelji, prednost pri zaposlitvi pa imajo učitelji, ki so pripadniki romske skupnosti.

Informiranje, raziskovanje in vrednotenje je naslov četrtega dela, ki daje navodila državam članicam, naj spodbujajo tiste projekte, ki bi vodili do zadostitve lokalnih potreb in rezultati katerih naj bodo objavljeni.

Peti del, poimenovan Posvetovanje in usklajevanje, poziva naj države spodbujajo vključevanje šolskih oblasti, romskih družin in prav tako romskih organizacij pri izobraževalni politiki, in sicer pri njenem načrtovanju, izvajanju ter nadzoru. (Po Svet Evrope, 2015)

5.3.9 PRIPOROČILO 1557 (2002) O PRAVNEM POLOŽAJU ROMOV V EVROPI

Parlamentarna skupščina je 25. aprila 2002 sprejela Priporočilo 1557 (2002) o pravnem položaju Romov v Evropi. V Priporočilu je pomembno izpostaviti, da Romi kot skupina v nekaterih državah članicah še zmeraj niso obravnavani kot etnična ali nacionalna manjšina in to pomeni, da ne uživajo pravic, ki bi jim s tem pripadale. Romi, tako priporoča to priporočilo, morajo biti v vsaki državi članici obravnavani kot etnična ali nacionalna manjšina in jim morajo biti zagotovljene njihove manjšinske pravice. Romom morajo, kot državljanom držav, kjer prebivajo, biti zagotovljene enake pravice in obveznosti kot ostalim državljanom. Omeniti velja, kar omenja točka 10 v Priporočilu, da bi države članice naj spodbujale Rome, da ustanavljajo lastne organizacije in se vključujejo v politični sistem kot volilci in kandidati ter poslanci v nacionalnih parlamentih. Romski skupnosti, njihovim organizacijam ali političnim strankam, se mora omogočiti priložnost, da sodelujejo pri procesu izvedbe, izvršitve in nadzoru oz. spremljanju programov in politik, ki se nanašajo in izboljšujejo njihovo trenutno situacijo. Države so poklicane, da naj izpolnijo šest splošnih pogojev, ki so nujni za izboljšanje situacije Romov v Evropi. Ti pogoji državam nalagajo, da je:

- Potrebno rešiti pravni status Romov.
- Izdelati in izpeljati specifične programe za izboljšanje vključevanja Romov kot posameznikov in romske skupnosti kot manjšinske skupine v družbo ter zagotovitev njihove udeležbe v procesih odločanja na lokalnem, regionalnem, nacionalnem in evropskem nivoju.
- Zagotoviti enako obravnavo romski manjšini kot etnični ali nacionalni manjšini na področju izobraževanja, zaposlovanja, nastanitve, zdravja in javnih služb.
- Razvijati in izvajati konstruktivne akcije in prednostno obravnavati socialno prikrajšan del prebivalstva vključno z Romi kot skupnostjo, ki je prikrajšana na področju izobraževanja, zaposlovanja ter bivanja.
- Povzeti posebne mere in ustanoviti posebne institucije za zaščito romskega jezika, kulture, tradicije in identitete.
- Se bojevati proti rasizmu, ksenofobiji (sovraštvu do tujcev), nestrpnosti in zagotoviti nediskriminacijsko obravnavo Romov na lokalni, regionalni, nacionalni in mednarodni ravni. (Po Svet Evrope, 2002)

5.4 EVROPSKA UNIJA IN POLOŽAJ ROMOV

Evropska unija je sprejela precej Resolucij in Priporočil, katerih namen je bil pomagati romski skupnosti, biti enakopravni del skupnosti, kjer živi in zaščititi njihovo kulturo, zgodovino, drugačnost, ki jih identificira, bogati njih same ter ostalo prebivalstvo.

Dokument, ki ga tukaj zapišimo prvega, je Pogodba o Evropski uniji, ki že na začetku omenja željo po solidarnosti s spoštovanjem zgodovine, kulture in tradicije med narodi, v svojem v 128. členu pa navaja, da je potrebno spoštovati nacionalno raznolikost. (Po Uradni list Republike Slovenije, 2015)

Ta nacionalna raznolikost zadeva tudi Rome, ki s svojo narodnostjo soprispevajo k pisanosti evropskih narodov. Ravno ta raznolikost je lahko velikokrat problem za nekatere in je bila v praksi premalo upoštevana, čeprav je bila Pogodba o Evropski uniji podpisana že 7. februarja 1992. Vsekakor pa se tukaj zadeva ne zaključí, ampak se nadaljuje z dokumentom, Resolucijo o jezikovnih in kulturnih manjšinah v Evropski skupnosti. V 13. točki te Resolucije so vsi organi, ki jih to zadeva, pozvani k temu, da smiselno uporabijo priporočila te Resolucije in je jasno razvidno, da je to v zvezi z neteritorialnimi avtonomnimi jeziki, kamor spadata tudi romski in jezik Sintov. (Po Minority Electronic Resources, 2015)

Evropski parlament v Resoluciji Evropskega parlamenta o diskriminaciji Romov ugotavlja, da so Romi kot ljudstvo s posebnimi socialnimi težavami, ter opaža, da kljub temu da je skoraj v vsaki državi, kjer bivajo Romi, najti diskriminacijo. Proti njim kažejo pereče številke predvsem v vzhodni Evropi. Potrebno je razumeti romsko kulturo, jo spoštovati. Zavedati se je potrebno kako pomembno je izobraževanje romskih otrok in da je to ključen element v integraciji Romov v družbo, kjer živijo. (Po EUR-Lex, 2015)

Amsterdamska pogodba je namenjena, kot piše že v njenem naslovu, spremembam Pogodbe o Evropski uniji, Pogodbe o ustanovitvi Evropskih skupnosti in nekaterih z njimi povezanih aktov. Sprememba Pogodbe o ustanovitvi Evropskih skupnosti je pomembna, ker določa, da lahko Svet Evropske unije poleg ustreznih ukrepov za boj proti diskriminaciji glede spola, verskega prepričanja, invalidnosti, starosti ali spolne usmerjenosti, sprejme ukrepe proti diskriminaciji rase in narodnosti. To stori na predlog Komisije ter soglasno, po posvetovanju z Evropskim parlamentom. (Po Uradni list Republike Slovenije, 2015)

Posredno je v slovenski zakonodaji prišlo do sprejetja Zakona o uresničevanju načela enakega obravnavanja, s katerim so bile v pravni red Republike Slovenije prenesene direktive Evropskih skupnosti, ki urejajo to področje. Tako ta Zakon služi kot temelj za enako obravnavo vsakogar, pri uveljavljanju pravic in obveznosti ter pri uresničevanju človekovih pravic in temeljnih svoboščin. (Po ZUNEO-UPB1, 1. člen)

Konec leta 2000 so v Nici Evropski parlament, Svet EU in Evropska komisija razglasili Listino Evropske unije o temeljnih pravicah (2000/C 364/01). Po spremembah so jo razglasili ponovno leta 2007. (Po Portal projekta Romska hiša/Romano Kher, 2016)

Listina v svojem 3. poglavju obravnava enakost. Pri tej enakosti je, kar se nanaša na romsko skupnost, pomembno poudariti prepoved diskriminacije v 21. členu, ki pa prepoveduje tudi razlikovanje glede na državljanstvo. Izpustiti pa ne smemo 22. člena, kateri se nanaša na našo tematiko, in sicer nalaga Evropski uniji spoštovanje raznolikost glede na vero, kulturo in jezik. (Po Evropski parlament, 2015)

Leta 2005 je Evropski parlament sprejel Resolucijo Evropskega parlamenta o položaju Romov v Evropi. Pomen Resolucije je predvsem v zavzemanju za priznanje Romov kot evropske manjšine, da se uredi zaščita človekovih pravic. Predvsem tistih, ki zadevajo romsko prebivalstvo. Zavzema se za okrepitev zakonodaje na nacionalni ravni, da bi se preprečila diskriminacija proti Romom zadevajoč vsa področjih javnega življenja, ter za izmenjavo dobrih praks, da bi se pospeševala romska kultura. Namen je spodbuda državam članicam pri razvijanju strategije, da bi se povečala pasivna in aktivna vloga romske skupnosti na volitvah. Pomembnost te Resolucije je tudi v tem, da daje poudarek zagotovitvi pravic Romom, ki so migranti. Tukaj so mišljene socialne in politične pravice. Države članice se spodbuja, da sprejmejo ukrepe, da bi se izboljšalo zaposlovanje Romov. Namen Resolucije pa je pozvati države, da romskim otrokom omogočijo kakovostno izobraževanje in tiste države, ki ločujejo romske otroke od ostalih učencev, da naj s programi proti segregaciji dosežejo napredek. Dostop do izobraževanja omenja tudi kot prednostno nalogo. Prav tako se zavzema za enak dostop do zdravstvenega varstva in socialne varnosti. Pomembno je izpostaviti zavzemanje proti segregaciji romskih žensk in preprečitev prakse njihove prisilne sterilizaciji. Države članice so pozvane, da preprečijo diskriminacijo pri reševanju stanovanjskega vprašanja ter naj Romom pomagajo glede nastanitve, da bo nastanitev izpolnjevala tudi higienske razloge. V Resoluciji gre tudi za to, da naj države vključijo romske javne uslužbenke v upravnih zadevah in na več ravneh odločanja ter da zagotovijo sredstva, ki so potrebna za zagotovitev teh delovnih mest. Po navajanju Resolucije je potrebno tudi omogočiti oz. zagotoviti, da so Romi popolnoma vključeni pri projektih, ko gre za njihovo načrtovanje, potem izvajanje ter pa za njihovo spremljanje in seveda, da vlade za to namenijo oz. dajo na razpolago sredstva. Resolucija podpira pristop Rom – Romu, ki je bil razvit pri OVSE pri zaposlovanju oseb na delovnih mestih v povezavi z Romi. Pozvane so tudi politične stranke, naj odstranijo ovire, ki preprečujejo oz. nasprotujejo, da bi bili Romi udeleženi v njihovem političnem in socialnem delovanju.

Zavzemanje Resolucije je usmerjeno v boj proti strahu pred Romi v Evropi, zato poziva Evropski center za spremljanje rasizma in ksenofobije (EUMC) in Agencijo za temeljne pravice, da posvetita več pozornosti boju proti temu. Članice so pozvane k podpiranju tega, da Romi zastopajo sami sebe in da bi se poleg sodelovanja v javnem in družbenem življenju, slišalo tudi romske civilne organizacije. Glede na to, da Romi živijo po vsej Evropi, so države pozvane, da se romsko vprašanje dvigne na vseevropsko raven. (Po Evropski parlament, 2015)

Na Portalu projekta Romska hiša/Romano Kher, ki prav tako navaja te dokumente, ima svoje mesto tudi Resolucija Evropskega parlamenta o varstvu manjšin in protidiskriminacijski politiki v razširjeni Evropi (2005/2008(INI)). Resolucija že v začetku navaja, da se zavzema za »družbo brez rasizma«. Poudarek daje zastopanosti manjšin v politiki. Prav tako je na podlagi zapisa Resolucije pomembno enako obravnavanje manjšin na področju izobraževanja, zdravstva, socialnih storitev, pravosodja itd. Izpostavili bi lahko tudi, da Resolucija navaja, med tem ko opisuje, kaj vse bi naj veljalo za opredelitev manjšin, točki, ki opisujeta, da gre za reprezentativnost kljub številčni majhnosti; ter spodbujanje ohranjanja njihove skupne identitete, zgodovine, kulture, vere, tradicije. V tem dokumentu gre tudi za poziv državam članicam na boj proti, poleg drugih oblik, tudi romofobiji. Zaporedne točke od 38 do 40, Resolucija namenja prav posebej romski skupnosti. Zaradi zapostavljenosti romske skupnosti, za njeno razvijanje na ključnih področjih, čeprav je to ena izmed največjih evropskih manjšin, potrebujejo Romi posebno varstvo. Izpostavlja neenako obravnavo Romov, nasproti ostalemu prebivalstvu na več področjih, med drugim pravi, da je vključenost Romov v politiko, zaradi tega ker jim oblasti to odrekajo, premajhna. V nadaljevanju navaja predloge, kako bi odpravili zapostavljenost Romov, ki se pogosto ponavlja. (Po Evropski parlament, 2015).

Obstaja še več dokumentov Evropske unije, ki so pomembni za obstoj, varstvo in enakopravno delovanje romske skupnosti in jih tukaj zaradi preveč poglobljenega navajanja ne bi omenjali. Gre za dokumente, ki so bili sprejeti v nekajletnem časovnem obdobju in so vsekakor doprinesli oz. še vplivajo na to, da se na romsko skupnost gleda z drugačne, to je boljše, predvsem pa enakopravne perspektive.

6 ZAKON O ROMSKI SKUPNOSTI V REPUBLIKI SLOVENIJI

Pred sprejetjem tega zakona je bila ureditev romske skupnosti obravnavana v področni zakonodaji, vendar je zaradi tega, ker je bilo potrebno urediti zastopanost in organiziranost romske skupnosti, ugotovljeno, da je potreben poseben zakon, s katerim bi bilo lažje bolj celovito urediti romski položaj. (Po Inštitut za narodnostna vprašanja, 2016)

Zakon o romski skupnosti v Republiki Sloveniji (V nadaljevanju ZRomS-1) je Državni zbor Republike Slovenije sprejel na seji 30. marca 2007, razglašen pa je bil 10. aprila 2007. Zakon je namenjen urejanju položaja in opredeljevanja področja posebnih pravic za romsko skupnost v Republiki Sloveniji. Državnim organom in organom samoupravnih lokalnih skupnosti določa pristojnosti za njihovo izvajanje. Ureja pa tudi sodelovanje predstavnikov romske skupnosti pri uresničevanju njihovih pravic in obveznosti, določenih z zakonom. (Po ZRomS-1, 1. člen)

Slovenija je prva država v Evropski uniji, ki je sprejela zakon o romski skupnosti. Namenjen je urejanju različnih področij in tudi da zapolni mednarodne konvencije, ki jih je podpisala Slovenija. Zakon bi naj določil organiziranost Romov na ravni lokalnih skupnosti in pa tudi na ravni države prav tako pa pooblastila in kako bi se ta organiziranost Romov financirala. Ta organiziranost je pomembna, ker brez njihovega, to je romskega, sodelovanja ni mogoče izboljšati položaj romske skupnosti.

S ciljem, da bi bile Romom olajšane težave, kot so nezaposlenost, s katero se spoprijema večina Romov, je namen tega Zakona, da jim to pomaga premostiti in določiti okvir za rešitev tega vprašanja, da bi prišlo do izboljšanja družbenega in ekonomskega položaja. Z namenom, da bi se zagotovili pogoji umestitve romskih naselij v prostor ter da bi se uredile in izboljšale bivalne razmere, ker je še vedno veliko naselij, ki so ločena od ostalih naselij, prav tako pa so razmere bivanja slabe, veliko pripadnikov romske skupnosti živi v zasilnih bivališčih.

Zaradi pomembne vloge izobraževanja pri tem, da se Romi vključijo v družabno življenje, je namen tega zakona postaviti okvir za področje izobraževanja. To zajema tudi vključevanje otrok v vrtce in delovanje romskih pomočnikov v šolah. Oboje bi naj služilo boljši asimilaciji in socializaciji otrok. V šole pa bi se naj, kot izbirni predmet, uvedel tudi romski jezik, romska kultura in tradicija. (Po Inštitut za narodnostna vprašanja, 2016)

Vsi ti cilji so pomembni, da bi prišlo do razvoja in lažje asimilacije romske skupnosti. Začenši z izobraževanjem v vrtcih, nadaljevanje v osnovnih šolah, seveda pa tudi spodbujanje k pridobivanju čim višje izobrazbe. Prav tako pa je tudi zaposlitev, oz. usmerjanje ali vodenje politike zaposlovanja pomemben vidik, da bi se romska skupnost razvijala in se tako posledično politično aktivno vključevala v usmerjanje sprejemanja zakonodaje ter urejanje položaja njihove etnične skupnosti. Vključevanje na političnem

področju pa je pomembno tudi glede ureditve in izboljšanja bivalnih razmer, ki so potrebna za normalno bivanje, kar se posredno veže na izobraževanje ter zaposlovanje. V Pojasnilih k ZRomS-1 je navedeno, da se izhaja iz dveh vrst načel. Prva skupina so načela, ki se nanašajo na področje človekovih pravic in temeljnih svoboščin. Ta so pomembna, ne samo za pripadnike romske skupnosti, ampak za vse državljane Republike Slovenije. Pomembna so zaradi obravnavanja enakosti pred zakonom, prepovedi diskriminacije, pravice do uporabe svojega jezika, izražanje narodne pripadnosti, načelo osebnega dostojanstva, pravice do socialne varnosti, pravice do primerne stanovanja, pravice do dela, pravice do zdravega življenjskega okolja in varstva zemljišč, načelo demokratičnosti, načelo enakih možnosti načelo spoštovanja različnosti in identitete.

Druga skupina pa so posebne pravice, ki so namenjene temu, da zagotovijo posebno varstvo pripadnikom narodnostnim in etničnim manjšinam. Nanašajoč se na pripadnike romske skupnosti v Republiki Sloveniji so pomembna naslednja načela:

- načelo pravice do lastnega kulturnega razvoja in obveščeni, ki pomeni, da sta kulturni razvoj in obveščeni romske skupnosti vključena in varovana enako kot dediščina slovenske države;
- načelo pravice do ohranjanja in spoštovanja romskega jezika velja za najpomembnejšo pravico pri pripadnikih narodnih skupnosti, ker to pomeni, da lahko uporabljajo svoj jezik v zasebnem in tudi v javnem življenju;
- načelo pravice do vzgoje in izobraževanja, ki omogočata dosežati standarde znanja;
- načelo pravice do svobodnih stikov je namenjeno vzpostavljanju in pa tudi ohranjanju stikov med Romi znotraj celotne države in tudi čezmejno delovanje na področju stikov;
- načelo pravice do politične participacije pripadnikov te skupnosti, gre za dvojno volilno pravico, ki je namenjena volitvam predstavnikov romske skupnosti v občinske svete. (Po Inštitut za narodnostna vprašanja, 2016)

V nadaljevanju pogledjmo, zakaj je ZRomS-1 pomemben in kaj obravnava v svojih členih. Pregled je razdeljen na podpoglavja, kot jih navaja tudi sam Zakon.

6.1 PRISTOJNOST DRŽAVNIH ORGANOV IN ORGANOV SAMOUPRAVNIH LOKALNIH SKUPNOSTI PRI URESNIČEVANJU POSEBNIH PRAVIC ROMSKE SKUPNOSTI

Vsebinsko tega poglavja zakonodajalec začne s četrtem členom, v katerem določa, da Republika Slovenija ustvarja pogoje za vključevanje pripadnikov romske skupnosti v sistem vzgoje in izobraževanja. Zakonodajalec prav tako nalaga, da je potrebno namenjati posebno skrb spodbujanju zaposlovanja, ohranjanju in razvoju romskega jezika, kulture, informativne in založniške dejavnosti romske skupnosti. Vladi Republike Slovenije nalaga, da je dolžna enkrat letno poročati Državnemu zboru Republike Slovenije o uresničevanju obveznosti iz odstavkov 4. ter 5. člena tega zakona, kot so zagotavljanje pogojev za urejanje prostorske problematike romskih naselij in izboljšanje bivalnih razmer

pripadnikov romske skupnosti nalaga državnim organom in organom samoupravnih lokalnih skupnosti.

Načrtovanje ustreznih prostorskih ureditev je tisto, ki uresničuje urejanje te prostorske problematike. To urejanje prostorske problematike ima lokalni pomen, vendar je lahko s strani mestnega oz. občinskega sveta vladi dana pobuda za načrtovanje in takrat postane to tudi državnega pomena. To se zgodi tudi, če Vlada poseže v lokalno področje z državnim prostorskim aktom, zaradi tega da bi se uredile razmere, da ne bi prišlo do »hujšega ogrožanja zdravja, dalj časa trajajočega motenja javnega reda in miru ali trajnega ogrožanja okolja.« (ZRomS-1, 5. člen)

Situacija, ko je potreben poseg vlade, se pojavlja predvsem tam, kjer niso urejeni pogoji, da bi imeli dostop do pitne vode, elektrike. To določilo služi kot iztočnica za ureditev razmer. Po objavi Amnesty International Slovenije veliko Romov na Dolenjskem živi v ločenih naseljih, kjer nekateri nimajo elektrike in vode. Po njihovem mnenju so brez vode in elektrike zaradi tega, ker živijo v naseljih, kjer so bivališča brez gradbenega dovoljenja. To predstavlja problem, ker slovenska zakonodaja predvideva, da lahko dobijo dostop do tako imenovane osnovne infrastrukture le bivališča, ki so zgrajena v skladu z zakonodajo, torej imajo gradbeno dovoljenje. Pri Amnesty International Slovenije navajajo dve dejstvi, ki se ju je potrebno zavedati. Prvič, da so Rome v takšna naselja, kjer živijo že več desetletij, napotile oblasti ter drugič, da se je Romom nemogoče iz teh naselij izseliti, ker tudi če imajo dovolj sredstev za najem stanovanja, jim to na nek način preprečuje nova okolica. (Po Društvo Amnesty International Slovenije, 2014)

V takih primerih je posredovanje države potrebno in se tukaj vidi pomembnost sprejetja Zakona o romski skupnosti v Republiki Sloveniji, ker na nek način daje iztočnico za ureditev razmer, ki predstavljajo težavo, katera zadeva pripadnike romske skupnosti in jih je za same samoupravne lokalne skupnosti težavno rešiti.

V 6. členu ZRomS-1 je določeno, da vlada skupaj, oz. v sodelovanju, z lokalnimi skupnostmi ter Svetom romske skupnosti sprejme program ukrepov, da bi se usklajeno uresničevale posebne pravice pripadnikov romske skupnosti. S tem programom se določajo obveznosti in naloge državnih organov ter organov samoupravnih lokalnih skupnosti. Ti organi potem morajo sprejeti tudi podrobne programe ter poskrbeti oz. predvideti, kako se bodo ti programi financirali. Vladi je naloženo tudi imenovanje posebnega delovnega telesa, ki spremlja uresničevanje programa ukrepov. To telo sestavlja osem predstavnikov državnih organov, štirje predstavniki samoupravnih lokalnih skupnosti na predlog samoupravnih lokalnih skupnosti in štirje predstavniki Sveta romske skupnosti Republike Slovenije.

6.2 ORGANIZIRANOST

Organiziranost romske skupnosti obravnavajo člani od 7 do 13. Zakonodajalec je določil, kot je zapisano v 7. členu, da morajo občine, v katerih se v skladu z zakonom, ki je

namenjen urejanju lokalne samouprave, voli predstavnika romske skupnosti, v mestni oziroma občinski svet, v občinskem svetu ustanoviti posebno delovno telo, da bi spremljali položaj romske skupnosti. Ob tem pa se prav tako kot pri pravici do zastopstva romske skupnosti v občinskem svetu dopušča možnost, da lahko »tudi druge samoupravne lokalne skupnosti ustanovijo posebno delovno telo za spremljanje položaja romske skupnosti ob smiselni uporabi določb tega člena.« (ZRomS-1, 7. člen)

8. člen zakona navaja naloge delovnega telesa za spremljanje položaja romske skupnosti. Naloge se nanašajo na spremljanje in obravnavanje položaja pripadnikov romske skupnosti v samoupravni lokalni skupnosti; obravnavanje, dajanje predlogov ter pobud »o vprašanjih, ki se nanašajo na položaj pripadnikov romske skupnosti in njihove pravice;« (ZRomS-1, 8. člen) sodelovanje pri uresničevanju razvojnega programa samoupravne lokalne skupnosti; obravnavanje vprašanj v zvezi z romskim jezikom in kulturo, da bi se ta ohranila. Naloge pa se nanašajo tudi na sodelovanje »z romskimi društvi in drugimi njihovimi organizacijami v samoupravni lokalni skupnosti.« (ZRomS-1, 8. člen)

Členi 9, 10, 11 in 12. se nanašajo na Svet romske skupnosti Republike Slovenije, v katerih predstavlja interese romske skupnosti v Sloveniji v razmerju do državnih organov. Zakon določa, da je svet oseba javnega prava. Pravno osebnost je pridobil z dnem ustanovitve. Svet sestavlja štirinajst predstavnikov Zveze Romov Slovenije in sedem predstavnikov romskih skupnosti v svetih samoupravnih lokalnih skupnosti. Ravno ta prvi odstavek 10. člena, je ta, kjer je prišlo do nestrinjanja in je leta 2007 Zveza romskih skupnosti v Sloveniji – Bele krajine, Dolenjske, Črnomelj vložila pobudo za začetek postopka za oceno ustavnosti prvega odstavka tega člena.

Ustavno sodišče je sprejelo sklep U-I-166/07, v katerem je bilo zapisano, da se »pobuda za začetek postopka za oceno ustavnosti prvega odstavka 10. člena Zakona o romski skupnosti v Republiki Sloveniji (Uradni list RS, št. 33/2007) zavrne.« (Po Ustavno sodišče Republike Slovenije, 2009)

Leta 2010 je bil na zahtevo Varuhinje človekovih pravic Republike Slovenije, na Ustavnem sodišču začet postopek za oceno ustavnosti. Sodišče je v odločbi U-I-15/10 zapisalo, da »prvi odstavek 10. člena Zakona o romski skupnosti v Republiki Sloveniji (Uradni list RS, št. 33/2007) ni v neskladju z Ustavo RS.« (Uradni list RS, št. 54/2010)

Zakonodajalec v drugem odstavku istega člena pozornost nameni volitvam predstavnikov romskih skupnosti v svetih samoupravnih lokalnih skupnostih. Določa način in izvedbo volitev ter skrb za organizacijo in izvedbo volitev naloži pristojnemu državnemu organu za narodnosti, ki je odgovoren za zakonito in pravilno izvedbo volitev.

V nadaljnjem besedilu 10. člena predpisuje dvotretjinsko večino vseh članov, za izvolitev predsednika sveta, ki ga izmed sebe na tajnem glasovanju izvolijo člani sveta. Mandat predsednika sveta, katerega predstavlja in zastopa, traja dve leti.

Določeno je, da se svet na novo konstituira najkasneje v roku treh mesecev po vsakih rednih volitvah v občinske svete. Pristojni organ za narodnosti pa je dolžan sklicati konstitutivno sejo.

Govora je še o prenehanju članstva predstavnikov romske skupnosti, sklepčnosti sveta in nalogah sveta, ki so kot pravi 7. odstavek 10. člena: »obravnavanje vprašanj, ki se nanašajo na interese, položaj in pravice romske skupnosti; dajanje predlogov in pobud pristojnim organom; spodbujanje dejavnosti za ohranjanje romskega jezika in kulture; spodbujanje in organiziranje kulturne, informativne, založniške in druge dejavnosti, pomembne za razvoj romske skupnosti; razvijanje in ohranjanje stikov z romskimi organizacijami v drugih državah.« (ZRomS-1, 10. člen)

V 11. členu zakonodajalec določa Svetu romske skupnosti pogoje glede sprejema poslovnika, njegove objave in določi vprašanja, ki morajo biti z njim urejena. Določeno je tudi, da mora Vlada Republike Slovenije dati predhodno soglasje k določbam poslovnika, nanašajoča se na sejnine in stroške sej Sveta.

V 12. členu Zakona o romski skupnosti v Republiki Sloveniji zakonodajalec dovoljuje Svetu, dajanje predlogov, pobud in mnenj v zadevah iz svoje pristojnosti, Državnemu zboru Republike Slovenije, Državnemu svetu Republike Slovenije, Vladi RS, drugim državnim organom, nosilcem javnih pooblastil in organom samoupravne lokalne skupnosti. V istem členu je v drugem odstavku določilo za zgoraj naštetih državne organe, nosilce javnih pooblastil in organe samoupravne lokalne skupnosti, da morajo, kadar sprejemajo ali izdajajo predpise ali druge splošne akte, ki se nanašajo na položaj romske skupnosti, pridobiti predhodno mnenje Sveta.

6.3 FINANCIRANJE

Financiranje je obravnavano v predzadnjem poglavju, in sicer v členih od 13 do 15. Konkretno 13. člen omenja, da se »sredstva za financiranje nalog in ukrepov uresničevanja posebnih pravic romske skupnosti zagotavljajo v proračunu Republike Slovenije, v finančnih načrtih neposrednih proračunskih uporabnikov proračuna Republike Slovenije in kot sredstva, zagotovljena občinam,« (ZRomS-1, 13. člen) »v katerih se v skladu z zakonom, ki ureja lokalno samoupravo, voli predstavnika romske skupnosti, v mestni oz. občinski svet« (ZRomS-1, 7. člen), da bi se financirale prenesene naloge.

14. člen pa določa, da se v proračunih lokalnih skupnosti zagotovijo »sredstva za delovanje posebnih delovnih teles«, in sicer tako, da so v skladu »z določbami zakona, ki ureja financiranje občin.« (ZRomS-1, 14. člen)

Sredstva, ki so pa namenjena delovanju sveta, pa se pridobivajo oz. so »zagotovljena« (ZRomS-1, 15. člen) iz proračuna Republike Slovenije.

6.4 PREHODNE IN KONČNE DOLOČBE

To so določbe zapisane v predzadnjem členu. V teh nekaj točkah je določen čas, v katerem se morajo ustanoviti delovna telesa občinskih svetov; o roku ustanovitve Sveta romske skupnosti Republike Slovenije, določila o ustanovni seji sveta, o pozivu določitvi predstavnikov v Svetu in roku določitve le-teh. Rok je naveden tudi za sklic predstavnikov romskih skupnosti v svetih samoupravnih lokalnih skupnosti, za izvolitev predstavnikov izmed sebe. Naveden je rok za sprejetje poslovnika, rok za sprejetje programa ukrepov ter roka za sprejetje podrobnih področnih programov in ukrepov. Naveden pa je tudi rok za ustanovitev delovnega telesa Vlade. (Po ZRomS-1, 16. člen)

7 PRAVNA UREDITEV ROMSKE SKUPNOSTI PO PODROČNIH ZAKONIH

7.1 PODROČJE KULTURE IN MEDIJEV

Nanašajoč se na kulturo je v slovenski zakonodaji z Zakonom o uresničevanju javnega interesa za kulturo določeno, da država poleg tega, da »ustanavlja tiste javne zavode in financira tiste javne kulturne programe drugih izvajalcev ter podpira kulturne projekte, ki pokrivajo celotno območje Slovenije ali so zaradi vodilne vloge na posameznem področju oziroma posebnega pomena za celovitost slovenskega kulturnega prostora, pomembni za vso Slovenijo«, »financira tudi tiste, ki so posebej namenjeni avtohtonima italijanski in madžarski narodni skupnosti ter romski skupnosti ...« .(ZUJIK, 65. člen)

Romsko skupnost omenja tudi Zakon o varstvu kulturne dediščine v drugem odstavku prvega člena, kjer ob tem, ko razlaga, kaj je dediščina, ki prav tako kot ostali »dobrine podedovane iz preteklosti ... opredeljujejo kot odsev in izraz svojih vrednot, identitet, etnične pripadnosti, verskih in drugih prepričanj, znanj in tradicij.« (ZVKD, 1. člen; ZVKD-1C, 1. člen)

Zakonodaja Republike Slovenije obravnava romsko skupnost tudi na področju knjižničarstva in v Zakonu o knjižničarstvu določa, naj splošne knjižnice na področjih, kjer živijo madžarska, italijanska in romska narodna skupnost zagotavljajo komunikacijo v njihovem jeziku. (Po ZKnj-1, 25. člen)

Prav tako pa je tudi v 33. členu omenjenega zakona določeno, da naj Nacionalna knjižnica poleg gradiva v slovenskem jeziku, gradiva italijanske in madžarske narodne skupnosti skrbi za zbiranje, obdelavo, hranjenje in posredovanje knjižničnega gradiva romske skupnosti v Sloveniji. (Po ZKnj-1, 33. člen)

S področja zakonodaje, ki obravnava medije, lahko na podlagi Zakona o medijih ugotovimo, da Republika Slovenija podpira medije pri ustvarjanju in razširjanju programskih vsebin, ki so pomembne za uresničevanje pravice pripadnikov oziroma pripadnic romske skupnosti, ki živi v Sloveniji, do javnega obveščanja in do obveščenosti. Prav tako Republika Slovenija zagotavlja sofinanciranje uresničevanja javnega interesa na področju medijev in zagotavlja sredstva iz državnega proračuna. (Po ZMed-UPB1, 4. člen)

V istem zakonu pa najdemo tudi 8. člen, ki romsko skupnost neposredno ne omenja, vendar pravi, da je prepovedano »z razširjanjem programskih vsebin spodbujati k narodni, rasni, verski, spolni ali drugi neenakopravnosti, k nasilju in vojni, ter izzivati narodno, rasno, versko, spolno ali drugo sovraštvo in nestrpnost.« (ZMed-UPB1, 8. člen). To določilo je pomembno zaradi preprečevanja rasne nestrpnosti in torej velja tudi kot opozorilo pred rasno nestrpnostjo do Romov.

V zakonu o Radioteleviziji Slovenija pa je zakonodajalec zagotovili, da se ustvarjanje »radijske in televizijske oddaje za romsko etnično skupnost.«. (ZRTVS-1, 3. člen) kar vključuje tudi to, da se oddaja pripravlja, arhivira in oddaja. Za romsko skupnost v Republiki Sloveniji pa je zaradi zagotavljanja objektivnega ter javnega obveščanja pomemben tudi 4. člen tega zakona, kjer je določeno, da mora RTV Slovenija zagotavljati »verodostojne in nepristranske informativne oddaje, s katerimi celovito obvešča o političnem dogajanju doma in v zamejstvu, o pomembnih dogodkih v preostalih evropskih državah, zlasti članicah Evropske unije, in o pomembnih svetovnih temah tako, da posredovane vsebine omogočajo objektivno javno obveščenost državljanov Republike Slovenije, Slovencev po svetu, pripadnikov slovenskih narodnih manjšin v Italiji, Avstriji in na Madžarskem, avtohtone italijanske in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji ter romske skupnosti, ki živi v Sloveniji.«. (ZRTVS-1, 4. člen)

7.2 PODROČJE LOKALNE SAMOUPRAVE

Občina je po Vlajevih besedah t. i. temeljna lokalna skupnost, za katero so potrebne skupne potrebe in interesi prebivalcev naselij, ki so, glede na razmerje do države, samoupravno soudeleženi pri upravljanju lokalnih zadev. (Po Vlaj, 2006, str. 15–19)

Republika Slovenija je ena izmed tistih evropskih držav, ki Rome vključuje v upravljanje javnih zadev na lokalni ravni. V Zakonu o lokalni samoupravi je zakonodajalec namreč določil, da imajo »na območjih, kjer živi avtohtono naseljena romska skupnost, Romi v občinskem svetu najmanj po enega predstavnika.« (ZLS-UPB2, 39. člen). Pripadniki romske skupnosti imajo poleg splošne volilne pravice, ki jim pripada kot slovenskim državljanom, v dvajsetih občinah, kjer so Romi zgodovinsko prisotni, pri lokalnih volitvah še posebno volilno pravico, ki jim omogoča, da sami izvolijo svojega predstavnika v občinski svet. Ta pravica pa jim je prav tako zagotovljena v Zakonu o lokalni samoupravi, ki določa: »Občine Beltinci, Cankova, Črenšovci, Črnomelj, Dobrovnik, Grosuplje, Kočevje, Krško, Kuzma, Lendava, Metlika, Murska Sobota, Novo mesto, Puconci, Rogaševci, Semič, Šentjernej, Tišina, Trebnje in Turnišče so dolžne zagotoviti pravico v občini naseljene romske skupnosti do enega predstavnika v občinskem svetu.«. (ZLS-P, 3. člen)

Zakon o lokalni samoupravi je bil dopolnjen tudi tako, da v primeru, če občinski svet občine ne razpiše volitev za izvolitev predstavnika romske skupnosti v občinski svet, to na račun občine naredi Državna volilna komisija, kot pravi dopolnitev 39. člena Zakona o lokalni samoupravi: »Če občina iz prejšnjega odstavka ne zagotovi romski skupnosti pravice do enega predstavnika v občinskem svetu do vsakokratnega razpisa rednih lokalnih volitev, izvede te volitve Državna volilna komisija na podlagi zakona, ki ureja lokalne volitve. V postopku sodelujejo tudi drugi državni organi. Državna volilna komisija imenuje komisijo za sestavo volilnega imenika romske skupnosti v občini, pri čemer se predsednik imenuje na predlog načelnika teritorialno pristojne upravne enote, en član na predlog pristojnega državnega organa za narodnosti in en član na predlog Sveta romske skupnosti Republike Slovenije. V primeru, ko izvede volitve Državna volilna komisija, se z

izvolitvijo predstavnika romske skupnosti poveča število članov občinskega sveta za enega člana. Izvedbo teh volitev financira državni proračun na račun občine.«. (ZLS-P, 3. člen)

V Zakonu o spremembah in dopolnitvah zakona o lokalni samoupravi je v 6. členu posebej omenjena občina Grosuplje, kateri zakonodajalec nalaga, da morajo izvoliti predstavnika romske skupnosti v Občinski svet Občine Grosuplje. Občini naloži, da morajo biti volitve »opravljene najpozneje v treh mesecih po uveljavitvi tega zakona. Volitve razpiše Občinski svet Občine Grosuplje v 30 dneh po uveljavitvi tega zakona, izvedejo pa se v rokih, ki veljajo za ponovne volitve v občinski svet. Če občinski svet volitev ne razpiše v roku iz prejšnjega odstavka, jih razpiše Državna volilna komisija v osmih dneh po izteku roka iz prejšnjega odstavka.« (ZLS-P, 6. člen)

Kljub določbam zakona o lokalni samoupravi, ki izrecno našteva občine, katere morajo zagotoviti romski skupnosti pravico, do zastopstva v občinskem svetu, pa lahko tudi druge občine, ki v omenjenem zakonu niso našteje, to zastopstvo zagotovijo. Urad Vlade RS za narodnosti je občine, kjer živijo Romi, pa niso izrecno omenjene v zakonu o lokalni samoupravi, že večkrat pozval, da Rome vseeno aktivno vključujejo v postopke oblikovanja in uresničevanja pravnih aktov ter programov in ukrepov, ki zadevajo romsko skupnost ter da tudi same ob veljavni zakonodaji, ki jim to omogoča, ali omogočijo zastopstvo romske skupnosti v občinskem oz. mestnem svetu ali pa oblikujejo delovno telo za spremljanje položaja romske skupnosti v občini, katerega člani bodo tudi Romi.

Zakon o lokalnih volitvah prav tako omenja Rome in njihovo aktivno ter pasivno volilno pravico pri sodelovanju na nivoju lokalne skupnosti, ko v 7. členu pravi: »Pravico voliti in biti voljen za člana občinskega sveta – predstavnika romske skupnosti imajo pripadniki te skupnosti, ki imajo volilno pravico.« (ZLV-UPB3, 7. člen)

Pripadniki romske skupnosti pa so omenjeni tudi v 3. odstavku 8. člena istega zakona, kjer je govora o volilni pravici državljanov za volitve predstavnika romske skupnosti, ki: »se evidentira s posebnim občinskim volilnim imenikom občanov – pripadnikov te skupnosti.« (ZLV-UPB3, 8. člen)

V Zakonu o evidenci volilne pravice je zapisano, kako se evidentira volilna pravica pripadnikov romske skupnosti. Drugi člen tega zakona določa, da se: »volilna pravica državljanek in državljanov RS, pripadnic in pripadnikov romske skupnosti evidentira z volilnim imenikom.« (ZEVP-1-UPB1, 2. člen)

V 15. členu se omenja volilni imenik pripadnikov romske skupnosti, ki je eden izmed volilnih imenikov v Sloveniji. Ta volilni imenik sestavi posebna komisija, potrdi pa ga pristojni organ.

Zakon od 40. do 44. člena obravnava volilni imenik državljanov Republike Slovenije, pripadnikov romske skupnosti. Omenjeni členi določajo kateri podatki morajo biti navedeni v njem. Določa, da posebno komisijo, ki sestavi volilni imenik državljanov Republike

Slovenije, pripadnikov romske skupnosti, imenuje občinski svet na predlog društev oziroma zvez društev, pripadnikov romske skupnosti. Komisija ima predsednika in dva člana, omenja pa se tudi, do kdaj mora biti ustanovljena in rok za imenovanje njenega predsednika in članov. Za vsako volišče se sestavi poseben volilni imenik. Državljanje, ki so pripadniki romske skupnosti, vpisuje v volilni imenik državljanov Republike Slovenije, pripadnikov romske skupnosti, komisija. Pripadnost romski skupnosti pa se ugotavlja na podlagi izjave državljan Republike Slovenije oziroma na podlagi vpisa v volilni imenik državljanov Republike Slovenije pripadnikov romske skupnosti na preteklih volitvah. Ta volilni imenik s podpisom in pečatom občine potrdijo predsednik in člana komisije za sestavo volilnega imenika. Določen je tudi rok, v katerem mora komisija predložiti volilni imenik pristojnemu organu v potrditev, ki pred potrditvijo preveri, če so državljani Republike Slovenije pripadniki romske skupnosti vpisani v evidenco volilne pravice državljanov Republike Slovenije s stalnim prebivališčem v Republiki Sloveniji. (Po ZEVP-1-UPB1, 40.–44. člen)

Leta 2010 je bil sprejet Nacionalni program ukrepov za Rome Vlade Republike Slovenije za obdobje 2010-2015. V Programu so navedene kot največje težave romske skupnosti bivalne razmere, izobraževanje, zaposlovanje in zdravstveno varstvo.

Da bi se izboljšal položaj pripadnikom romske skupnosti in bi se lažje integrirali v družbo, je bila potrjena metodologija priprave programa ukrepov. Naj bi se pripravil in sprejel program ukrepov, namenjen omogočanju oz. izboljšanju življenjskih pogojev za Rome živeče v Republiki Sloveniji, da bi se lažje in tudi hitreje integrirali v družbo, seveda pa prav tako ohranili svoj jezik ter kulturo. Program navaja šest strateških ciljev, ki zajemajo izboljšavo bivalnih razmer, izobrazbene strukture, povečanje zaposlenosti, zdravstvenega varstva – še posebej otrok in žensk; ohranjanje kulturnih dejavnosti, kar zajema tudi romski jezik ter pomembno točko, ki obravnava povečanje osveščenosti večinskega prebivalstva.

Če se ustavimo pri prvem strateškem cilju, je pomembno omeniti probleme romske skupnosti, ki jih navaja Program in se nanašajo na lokacijo, zunanji izgled, arhitekturno ureditev, komunalno ureditev ter komunalno opremljenost. Navedeno je, da komunalna in infrastrukturna opremljenost ne zadostuje, je omejena ali zelo slaba. Gre tudi za to, da je ovirana oz. omejena možnost širitve romskih naselij, kar povzroča pomanjkanje življenjskega prostora. Prav tako pa navaja tudi, da lahko romska populacija občuti pomanjkanje prostora za določene oblike gospodarske dejavnosti.

Problemi so tudi z neurejenimi prometnimi površinami znotraj naselij, s komunalnimi in drugimi odpadki in nepriključenostjo na kanalizacijsko omrežje v veliko romskih naseljih. Ministrstvu za okolje in prostor je bilo s sklepom Komisije Vlade RS naloženo, da ponovno imenuje Strokovno skupino za reševanje prostorske problematike romskih naselij. Kot ena izmed prioritet pri delovanju strokovne skupine pa je bila postavljena dopolnitev analize stanja romskih naselij na območju Republike Slovenije. Zadolžitev so dobili tudi za pripravo ažurne evidence poselitve. Glede reševanja bivanjskih razmer v romskih naseljih pa je bila strokovna skupina zadolžena za določitev prioritet. Ministrstvo za okolje in

prostor skrbi za koordinacijo, seveda pa tudi usmerja in vodi aktivnosti, da bi se tistim občinam, kjer živijo Romi, zagotovila strokovna in finančna pomoč pri pripravi dokumentov, prostorskih in izvedbenih. V programu je zapisano, da je na podlagi do sedanjih izkušenj ugotovljeno, kako je za uspešno reševanje prostorskih problemov pomembno dosledno vodenje postopkov, ki morajo biti v skladu s prostorsko zakonodajo. Vključena pa mora biti tudi javnost in reševanje mora biti namenjeno vsem občanom, kar omogoča, da so rešitve družbeno sprejemljive. Pomembno je tudi enakopravno vključevanje romske skupnosti v lokalno okolje. To, da so urejeni zadostni bivalni pogoji, predstavlja temelj za uspešno vključitev pripadnikov romske skupnosti v izobraževanje, zaposlovanje in integracijo na področju sociale. (Po Vlada Republike Slovenije, 2010, str. 3-35)

7.3 PODROČJE VZGOJE IN IZOBRAŽEVANJA

Kar zadeva predšolsko vzgojo je glede pravnih predpisov, ki obravnavajo romsko skupnost v Republiki Sloveniji možno zaslediti dve določbi v Zakonu o vrtcih in dva člena v Pravilniku o normativih in kadrovskih pogojih za opravljanje dejavnosti predšolske vzgoje.

7. člen Zakona o vrtcih opredeljuje, da se za predšolsko vzgojo romskih otrok uporablja zakon in tudi drugi predpisi. (Po ZVrt 7. člen)

Romi so skupaj z narodnostnima manjšinama obravnavani tudi v 14. členu, ki navaja sprejetje posebnih normativnih standardov za vzgojo predšolskih otrok romske skupnosti. (Po ZVrt, 14. člen)

39. člen pravilnika o normativih in kadrovskih pogojih za opravljanje dejavnosti predšolske vzgoje opredeljuje, koliko otrok je dodeljenih enemu zaposlenemu glede na starost otrok, kar je naj zagotovljeno vsaj 3 ure dnevno. Določa pa tudi, kdaj se vključi pomočnik vzgojitelja. (Po Pravilnik o normativih in kadrovskih pogojih za opravljanje dejavnosti predšolske vzgoje, 39. člen)

Isti pravilnik v 42. členu obravnava oblikovanje posebnega oddelka vrtca, ko gre za vzgojo romskih otrok, postavlja pa tudi pravilo, da mora biti vključenih najmanj 5 otrok. (Po Pravilnik o normativih in kadrovskih pogojih za opravljanje dejavnosti predšolske vzgoje, 42. člen)

V naslednji stopnji vzgoje oziroma izobraževanja, moramo omeniti, da se v Zakonu o osnovni šoli v 9. členu obravnava osnovnošolsko izobraževanje pripadnikov romske skupnosti in je določeno, da mora biti izvajanje skladno s tem zakonom ter drugimi predpisi. (Po ZOsn, 9. člen)

Pripadnike romske skupnosti v Republiki Sloveniji pa glede vzgoje in izobraževanja omenja tudi Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja, ki med pristojnostmi Strokovnega sveta Republike Slovenije za splošno izobraževanje navaja, da ta »sprejme

navodila za prilagojeno izvajanje programa za učence Rome,« ter ministru predlaga »program dopolnilnega izobraževanja za otroke Romov«. (ZOFVI, 25. člen)

Ureja pa se tudi zagotavljanje sredstev iz državnega proračuna, namreč sredstva namenjena dejavnostim in nalogam za opravljanje dejavnosti vzgoje in izobraževanja. Med drugim tudi za izobraževanje Romov«. (ZOFVI, 81. člen)

V 84. členu, ki obravnava določanje obsega sredstev, je zakonodajalec določil, da se javnim šolam za vzgojo in izobraževanje otrok Romov zagotavljajo sredstva v skladu s normativnimi standardi, ki jih določi minister. Pred tem pa si »minister pridobi mnenje pristojnega strokovnega sveta in reprezentativnih sindikatov na področju šolstva«. (ZOFVI, 84. člen)

8 ROMI V MESTNI OBČINI MURSKA SOBOTA KOT PRIMER POZITIVNE PRAKSE

Svoj pogled nekoliko usmerimo še na vseslovensko območje in pogledjmo, s kakšnim problemom se srečujemo v Sloveniji. Omeniti moramo, da se je kar nekaj raziskovalcev (precej odmevni so: Vanek Šiftar, Pavla Štrukelj, Vera Klopčič) v preteklosti ukvarjalo s preučevanjem Romov, njihovega vključevanja v družbo in v zvezi s tem povezanih tematik. Alenka Janko Speizer v knjigi Vedel sem, da sem Cigan – rodil sem se kot Rom obravnava znanstveni razizem v raziskovanju Romov, ter piše o revitalizaciji preučevanja Romov. Avtorica navaja, da se tako imenovani »romologiji« vse do danes ni uspelo otresti progresivizma: pred letom 1991 in po njem večina udejstvovanja 'romologije' in romske politike sega v polje zakonodaje. Pisanje 'romologov' odseva verovanje, da je z 'zaščitno zakonodajo' mogoče zagotoviti napredek romskih skupnosti in zavarovati romsko kulturo pred 'izumiranjem', oziroma natančneje rečeno zaustaviti 'trend izginjanja in siromašenja' romske kulture in jezika.« (Janko Speizer, 2002, str. 228)

Iz prejšnjih poglavij je razvidno, da obstaja obsežna zakonodaja, ki pravno ureja romsko skupnost. Zakonodaja ureja zadeve ki niso vezane na romsko skupnost, vendar je iz prakse razvidno, da se mnogokrat stvari niso premaknile na boljše.

Miran Komac v svojem prispevku, objavljenem na spletni strani Inštituta za narodnostna vprašanja RS govori o bogatem ideološkem, pravnem in programskem okvirju, ki bi naj bil v pomoč pri spremembi zadev, ki se nanašajo na Rome. Pravi, da je bilo tudi veliko projektov, ki so jih izvedli, da bi vse to poskušali prenesti v prakso. (Po Komac, 2014, str. 1)

Tukaj se srečamo s problemom, ki je nekoliko širši, kot bi ga lahko zaobsegli s spisano zakonodajo. O tem govori tudi Alenka Janko Speizer, ki smo jo omenili zgoraj, torej o prepričanju, da bi bilo možno s t. i. »zaščitno zakonodajo mogoče zagotoviti napredek romskih skupnosti«. (Janko Speizer, 2002, str. 228)

Seveda moramo priznati, da se je kar nekaj stvari premaknilo na bolje in vse napisano, svetovano in pridobljeno prinaša neke vrste napredek ter določeno obliko gibanja. Namen zakonodaje pa ne sme biti le dajanje vtisa, da se nekaj dela oz. premika, ampak bi zakonodaja morala biti pobudnik, motivator in pospeševalec prenešen in uporabljen v praksi. Zavedati se je potrebno dejstva, da so premiki bili, so in bodo v večji meri odvisni od Romov samih. Zaščitna zakonodaja na nek način varuje in omogoča varstvo romski skupnosti, obstaja pa vprašanje, če so smernice začrtane v pravo smer. Tukaj pridemo do inštituta romskega svetnika, katerega je bilo zelo težko dobiti v nekaterih občinah, ki so uvedle šele po posredovanju države s spremembo zakonodaje, pa čeprav so tam Romi prisotni že stoletja. Druga skrajnost pa je ta, da je po možnosti delovanja tega inštituta v nekaterih občinah ostal le teoretična možnost, ki se v praksi ne uporablja na pravi način.

Prav tako gre za zakonodajo, ki obravnava zaposlovanje, izobraževanje in ostala področja, ki jih strokovnjaki štejejo kot "problematična" za Rome. Država je poskrbela za nekakšno rešitev omogočanja lažjega zaposlovanja Romov. Postavlja pa se vprašanje, koliko od tega je bilo možno prenesti v prakso in koliko je, s t. i. pozitivno diskriminacijo država Romom naredila uslugo.

Velikokrat pozabljamo, da preveč zaščitniški sistem ne deluje oz. deluje proti-zaščitno. Vsekakor je zaščita države v določeni meri potrebna in tudi nujna, vendar ne sme predstavljati edine možne alternative. Zakaj? V vsakem narodu, družbi, ustanovi, organizaciji, skratka skupini ljudi je potrebna določena mera samo-iniciative. To lahko vidimo pri učenju, delu, ali pa zavzemanju za določene pravice. V zgodovini in tudi sedanjem času ne bi prišlo do premikov na področju svobode, enakopravnosti in pravice do izražanja svojega mnenja, če ne bi bilo dovolj samo-iniciative na strani diskriminirane skupine in se ne bi le ta sama zavzemala za uveljavitev sprememb in pa seveda tudi za poznejšo nadgradnjo demokratičnih pravic. To je nenehno razvijanje prej diskriminirane skupine in pa tudi dinamično prilagajanje novonastali situaciji. To, da je skupina dobila določene pravice, še ne pomeni, da so stvari s tem že v celoti urejene. To ne pomeni niti to, da se bo takoj izboljšala situacija, pa naj to zadeva politično, gospodarsko ali pa kakšno drugo situacijo.

Lahko bi rekli, da vsaka sprememba zahteva čas. Zahteva pa tudi takojšnje aktivno delovanje tistega, komur je sprememba namenjena, oziroma zaradi katerega se je zgodila. S slovensko osamosvojitvijo je prišlo do sprememb, ki so bile že kar precej časa pričakovane v romski skupnosti živeči na ozemlju novo nastale države. Kot smo že omenjali v enem izmed prejšnjih poglavij, je bil leta 1989 sprejet amandma LXVII in z njim pravna podlaga za zakonsko ureditev posebnih oblik varstva romskega prebivalstva, ki bi omogočale socialno integracijo in možnost razvijanja lastne etnične identitete.

S sprejemom nove Ustave RS pa je bil romski skupnosti dodeljen 65. člen Ustave RS, ki ji je prinesel dodatno varstvo. Stvari so se razvijale na področju področne zakonodaje, dobili pa smo tudi Zakon o romski skupnosti. Vse te stvari so prinesle spremembe in novo nastalo situacijo, ki je bila nekoliko nova za državo in pa v njej živečo romsko skupnost. Koliko je pravna ureditev, ki smo jo dobili bila prenesena v prakso in kako je delovanje instrumentov, ki so zagotovljeni s temi predpisi uspelo spremeniti in premakniti stvari na boljše? V medijih se velikokrat pojavljajo različna mnenja, ena, ki zagovarjajo obstoječo zakonodajo, ki pravno ureja romsko skupnost, druga pa, ki aktualni ureditvi ne pripisujejo učinkovitosti.

Niti ena skrajnost v primeru ocenjevanja kakovosti pravnega urejanja položaja romske skupnosti verjetno ne bi bila primerna. Vsekakor pa se ne glede na zakonodajo in prinašanje sprememb v poskusu reševanja problematike, ki se nanaša na Rome, srečamo s tem, čemur pravimo sobivanje. Ravno to je potrebno, da bi skupno našli določene rešitve, ki bi prispevale k integraciji romske skupnosti in njenemu razvoju.

Pregledati, oceniti ali analizirati območja po celotni državi, kjer živijo Romi, bi verjetno prineslo vsoto velikega števila podatkov, ki pa nas v tem primeru toliko ne zanimajo. Raje pogledajmo vsebinsko opredeljevanje problema in prenos praktičnih rešitev pravne ureditve v prakso ali z drugimi besedami uporabno področje.

Kaj je tisto kar povezuje določene narodnosti in kulture? Claude Lévi-Strauss govori o tem, da nobena kultura ni sama, vselej je povezana z drugimi kulturami in prav to ji omogoča, da ustvarja kumulativne nize ter o občutku hvaležnosti in ponižnosti, ki bi ga moral občutiti vsak član neke kulture do drugih kultur v prepričanju, da so druge kulture na najrazličnejše načine drugačne od njegove. Takšno prepričanje bi moral imeti ne glede na nerazumevanje pravne narave teh razlik in čeprav je kljub prizadevanju uspel le delno prodreti v to kulturo. Prav tako je mnenja, da civilizacija implicira soobstoj kultur, ki se med seboj kar najbolj razlikujejo in pomeni prav ta soobstoj, koeksistenco. (Po Lévi-Strauss, 1994, str. 44–48)

8.1 POGLED RAZVOJA ODNOSA MED PRIPADNIKI ROMSKE SKUPNOSTI IN VEČINSKIM PREBIVALSTVOM V MESTNI OBČINI MURSKA SOBOTA

Na območju Mestne občine Murska Sobota (v nadaljevanju MOMS) se romska kultura srečuje s kulturo večinskega prebivalstva. V drugem poglavju tega diplomskega dela smo govorili o sobivanju med Romi in večinskim prebivalstvom, ki je staro najmanj 275 let, verjetno pa še več.

To ni kratka doba in je glede na to, da Romi še zmeraj živijo tukaj, na nek način dokaz dobrih odnosov med njimi in večinskim prebivalstvom. Na dobre odnose nam prav tako kaže poročilo, ki smo ga omenili v tretjem poglavju. Gre za poročilo, ki so ga iz Murske Sobote poslali podžupanu Železne županije 22. marca 1945. V njem se omenja, da na tem področju živi nekaj stalno naseljenih Romov, ki pošteno opravljajo poljedelska dela in imajo ali delavske knjižice ali izkaznice in zato zbiranje Romov ne pride v poštev. Čas, v katerem je poročilo nastalo, je čas, ki ni bil naklonjen Judom in Romom. Iz zgodovinskih virov, ki jih omenja Toš, je razvidno, da se je že leta 1944, v mesecu aprilu zgodil prvi val aretacij, ko so aretirali 328 Judov. Sledila pa sta še dva vala aretacij, v začetku meseca maja in meseca oktobra leta 1944. (Po Toš, 2012, str. 73–74)

Na tem področju je vladala strpnost med Romi in večinskim prebivalstvom, kar ni samo razvidno iz zgodovine, ampak se je ta strpnost ohranila vse do danes. Kot pravi Lévi-Straus je kultura vselej v povezavi z drugimi kulturami. (Po Lévi-Strauss, 1994, str. 44) Ravno to je ta povezava, ki na tem območju barva pestrost sobivanja romske in neromske skupnosti. Pomen tega sobivanja pa je predvsem v pozitivnem primeru precejšnje integracije romske skupnosti v MOMS.

Integracija je nekaj, kar je lažje teoretično opisati, opredeliti in vstaviti v določeno vsebino ukrepov, ciljev in nasvetov, veliko težje kot pa prenesti v praktično uporabo. Priznati moramo, da brez te »povezave med kulturama« (Lévi-Strauss, 1994, str. 44) ne gre.

Življenjski prostor je poln povezav, pa naj si sobivajoči ljudje to želijo ali ne. Ključnega pomena so strpnost, medsebojna pomoč, pripravljenost na dialog in sodelovanje. Do take povezave prihaja tudi na področju MOMS. Murska Sobota z okolico ne spada v dvojezično področje, je pa znano, da tukaj že v dvajsetih letih prejšnjega stoletja prihajalo do srečevanja slovenske, judovske, madžarske, nemške in pa tudi romske kulture. (Po Brumen, 1995, str. 54)

Mogoče je ravno to dolgoletno sobivanje ali »povezava med kulturami« (Lévi-Strauss, 1994, str. 44) prispevalo k medsebojnemu dialogu, strpnosti in sožitju.

Namen okupatorja, konkretno nemških nacistov, je bil drugačen. Jožek Horvat Muc piše, da so v času zasedbe Prekmurja Nemci pripravljali, da bi Rome »preselili«, načrt pa ni bil izveden, ker so Prekmurje predali pod Madžarsko upravo. Po besedah avtorja za Rome to ni bil enostaven čas, ker je tudi Madžarska oblast uvedla diskriminatorna pravila do Romov. (Po Horvat Muc, 2011, str. 87)

Po 2. svetovni vojni so se stvari uredile tudi na državni ravni. Na področju sedanje MOMS se je le nadaljevalo sožitje in t. i. povezanost med Romi in večinskim prebivalstvom. Vsekakor je potrebno razumeti, da je pri Romih nekoliko težje prišlo do vključevanja v družbo tudi zaradi težke preteklosti, ki jo je spremljalo nasilje, zatiranje, dodeljevanje manjvrednega položaja in nerazumevanje njihovega načina življenja.

Stane Južnič pri opisovanju problemov s katerimi se srečajo ljudje, ki jih imenuje »raznovrstni prišleki« kadar pridejo v velika mesta, pravi, da občutijo marginalizacijo in da se njihovi potomci s težavo znajdejo, »iščejo modele vedenja in vključevanja v družbo, pogosto na konfuzen način, izmišljujoč si lastne obrazce.« Pravi tudi, da se pri tem »vseskozi čutijo zavržene, izločene in izključene.« (Južnič, 1993, str. 126)

Za Rome živeče na tem področju - področju MOMS ne moremo reči, da gre za enak položaj, niti za isto situacijo. Povemo lahko le, da je do določene mere verjetno veljalo, da so se še dolgo po vojni znašli v marginalnem položaju. Potreben je bil čas, da se postopoma vključujejo v družbo, kar jim je bilo zaradi oblasti v prejšnjih sistemih onemogočeno.

Včasih lahko pride do tega, da je institucijam, zaposlenim v posameznih državnih organih, težko razumeti, zakaj je razvoj romske skupnosti, njihova t. i. "neaktivnost" ali "nepripravljenost sodelovati" svoje korenine vlekla in jih še vleče iz tega zgodovinskega, na žalost velikokrat krvavega, dogajanja. Nujno pa je poudariti, da je sodelovanje s tukajšnjim večinskim prebivalstvom potekalo dobro, kajti že od nekdaj so Rome cenili kot

izvajalce določenih obrti in z njimi tudi dobro sodelovali. Čas pa so Romi rabili, predvsem pri vključevanju v izobraževanje, zaposlovanje in skoraj največ časa za politično asimilacijo.

8.2 INTEGRACIJA ROMOV IN MESTNI SVET MESTNE OBČINE MURSKA SOBOTA

Obreza piše, da so Romi v Prekmurju veliko bolj integrirani v obstoječo družbo kot dolenjski, belokranjski in posavski Romi. Za te, Dolenjsko in Belo krajino pravi celo, da »sta socialna in etnična distanca do večinskega prebivalstva še precejšnji.« (Obreza v Klopčič, Miroslav Polzer, 2003, str. 48)

Pomemben dejavnik vključevanja Romov je izobraževanje in vzgoja. Zato je tukaj posebno vlogo odigrala predšolska vzgoja Romov v vrtcu na Pušči. Kot pravi Jožek Horvat Muc so romski predšolski otroci vključeni v približno 40 vrtcev po Sloveniji in to na tri načine. Integrirani v običajne skupine, teh je največ; v romske oddelke, teh je nekoliko manj; enota, ki vključuje le romske otroke pa je le ena. (po Horvat Muc, 2011, str. 108) Vrtec na Pušči so odprli leta 1962 in od takrat naprej služi vzgoji romskih otrok. V začetnih letih delovanja je imel vrtec med drugim posebno vlogo - tukaj so se romski otroci lahko seznanili s slovenskim jezikom, ki ga takrat doma niso redno uporabljali, ker so govorili v svojem, romskem jeziku. Vloga vrtca pa je bila in je še zmeraj pripravljati otroke na šolo kjer so potem stopili v mešane razrede z otroki večinskega prebivalstva. Sedaj so v tem vrtcu poleg večine – romskih otrok, tudi drugi otroci, ki niso pripadniki romske skupnosti, tako se mešane skupine začnejo že tu. V Strategiji razvoja romske skupnosti v Pomurju do leta 2020 je zapisano, da bi pav predšolski vzgoji morali dati poudarek, kajti s tem bi vsi romski otroci spoznali »izobraževalni sistem, svoje vrstnike, osnove jezika in pomen izobraževanja«. (Regionalna razvojna agencija Mura, 2013, str. 51)

S tem, da se pravilno postavi temelj za izobraževanje, ki je nekakšen predpogoj uspešne pridobitve poklica in tudi na ta način vključevanja v družbo je opravljeno precej dela na poti uspešne integracije in pa seveda tudi na poti razvoja same romske skupnosti. Pot izobraževanja, ki se torej začne že v predšolski dobi in se seveda potem uspešno nadaljuje z izobraževanjem na osnovni, srednji stopnji ter naprej je potrebna tudi pri asimilaciji Romov pri političnem udejstvovanju. Politično udejstvovanje seveda ni rešitev vseh problemov s katerimi se srečujejo Romi, seveda pa predstavlja pomembno potezo države, ki je to tudi zakonsko uredila.

V MOMS živi okrog 1100 pripadnikov romske skupnosti, ki prebivajo uradno v štirih naseljih, to je v samem mestu Murska Sobota, v Krajevni skupnosti Pušča, Krajevni skupnosti Černelavci in Krajevni skupnosti Nemčavci.

MOMS je bila prva, ki je imela institut romskega svetnika. Poleg tega pohvalnega dejstva pa vseeno naletimo na nekakšno nestrinjanje med Romi živečimi na področju MOMS. To

je do določene mere razumljeno ravno na podlagi besedila 39. člena Zakona o lokalni skupnosti. V členu je zapisano: »... imajo Romi v občinskem svetu najmanj po enega predstavnika«. (ZLS, 39. člen)

Ravno to, da piše »najmanj enega« je to, zaradi česar so nekateri mnenja, da bi Romi potrebovali vsaj dva svetnika, od katerih bi eden predstavljal Puščo, kot naselje z romskim prebivalstvom v večini, drugi pa bi predstavljal Rome iz ostalih naselij MOMS. Seveda pa je to stvar razprave, ker eni to idejo podpirajo, drugi pa ji nasprotujejo. Postaviti se v vlogo sodnika, oz. tistega, ki bi delil mnenje, kaj bi bilo boljše, ne bi bilo v skladu z namenom – kolikor je to mogoče, objektivno opisati stanje.

Prednost uvedbe več kot enega romskega svetnika bi verjetno bila v tem, da bi bila širša zastopanost zaradi razlik, ki so med Romi na Pušči, kjer je večina prebivalcev romske narodnosti in v ostalih naseljih MOMS, kjer so Romi v manjšini. Opozoriti je potrebno, da bi s tem verjetno namesto združevali, Romsko skupnost še bolj delili in namesto skupnega dialoga med Romi, razliko še poglobljali. Razlika med prebivalci Pušče in ostalimi Romi, prebivalci drugih naselij V MO MS je in bo verjetno tudi ostala, vendar je pomembno, da se Romi združujejo in ne delijo ter s tem slabijo svoje skupno zavzemanje za uresničevanje z zakoni danih pravic.

V 56. členu poslovnika Mestnega sveta MOMS je določeno, da »mestni svet ustanovi stalne ali občasne komisije in odbore kot svoja delovna telesa.« (Poslovnik Mestnega sveta Mestne občine Murska Sobota, 56. člen)

Ta delovna telesa obravnavajo v okviru svojega delovnega področja zadeve iz pristojnosti mestnega sveta in mu dajejo mnenja in predloge. To delajo v skladu s Poslovnikom Mestnega sveta Mestne občine Murska Sobota in aktom o ustanovitvi. Mestnemu svetu lahko predlagajo v sprejem odloke in druge akte iz njegove pristojnosti, razen tistih za katere je v zakonu ali statutu določeno, da jih predlaga župan. (Po Poslovnik Mestnega sveta Mestne občine Murska Sobota, 56. člen)

Ena izmed takih komisij je tudi Komisija za romska vprašanja, ki ima, kakor pravi 65. člen Poslovnika mestnega sveta MOMS, 7 članov. Delo te komisije je obravnavanje aktov in problematike »iz pristojnosti mestne občine, ki se nanaša na:

- položaj, pravice in razvojne možnosti pripadnikov romske skupnosti,
- vprašanja varstva, vzgoje in izobraževanja pripadnikov romske skupnosti,
- razvoja kulturne dejavnosti in drugih oblik dejavnosti pripadnikov romske skupnosti,
- in ostalo problematiko, ki ji jo dodeli mestni svet.« (Poslovnik Mestnega sveta Mestne občine Murska Sobota, 65. člen)

V Povzetku članka Primerjava pravnega položaja Romov v Avstriji in Sloveniji avtorice Polzer Srienz, ki je bil objavljen v Zborniku referatov z naslovom Izboljšanje položaja Romov v srednji in vzhodni Evropi – izziv za manjšinsko pravo, je navedeno, da velja ureditev zastopstva Romov v lokalnih samoupravnih skupnostih za pozitiven primer, vendar nas to ne bi smelo preslepiti, saj manjkajo še številne izvedbene določbe, ki se

nanašajo na ureditev »uradnega jezika, topografskih napisov in manjšinskega šolstva.« (Polzer Srienz v Klopčič in Polzer, 1999, str. 69)

Danes, ko je od izdaje zbornika referatov, ki je bil izdan že leta 1999, preteklo že precej let, je situacija v določenem pogledu na lokalnem nivoju, kljub veliko storjenim korakom, še zmeraj nedokončana. Vsekakor ni možno, da bi romski svetnik v mestnem svetu, oz. drugje v občinskem svetu, lahko uredil vse aktualne zadeve, nadoknadil zamujeno in poskrbel, da bodo tudi v bodoče stvari potekale brez ovir. Takšna pričakovanja bi bila nerealna in prav tako neučinkovita zaradi »verjetne« pasivnosti večine. Romski svetnik je posredno odločanje romske skupnosti in ni edino sredstvo in edini, na katerega bi naj zvalili vse zahteve ter čakali na rešitev situacije.

8.3 MESTNA OBČINA MURSKA SOBOTA KOT PRIMER POZITIVNE PRAKSE

8.3.1 ZGODOVINSKI ORIS SOBIVANJA

Gledano v očeh zgodovine na območju MOMS ni bilo zmeraj idealno za Rome. Potrebno je razumeti, da je v zgodovini velikokrat zaradi različnih ideoloških, verskih ter prav tako neznanih razlogov prihajalo do nacionalnega razločevanja. Brumen piše, da ob pregledu arhivskih dokumentov ni bilo najdeno nobenih podatkov, »da bi Romi v primerjavi z drugimi prebivalci izstopali po številu prekrškov ali kazenskih deliktov. Kljub temu pa so bili po pripovedovanjih najbolj zaničevana etnična skupina v mestu. Jasno podobo rasističnega odnosa do Romov nam ponazori že dejstvo, da jih niso prištevali niti med 'druge' in 'drugačne' v mestu. Tako so Romi dobesedno izpadli iz kategorije prebivalcev, javno mnenje pa jim je glede na kopico stereotipov in predsodkov, utemeljenih na rasističnem priznavanju družbenega legitimiranja 'normalnosti' in s tem tudi diskriminacije, celo odrekalo njihovo človeškost.« (Brumen, 1995, str. 56)

Razložiti to ravnanje bi bilo težko, mogoče pa nam je lahko v pomoč razlaga Staneta Južniča, ko pravi, da »etnocentrizem štejem za posebno obliko sociocentrizma, tako pa poimenujemo izpostavljeno zavest in občutenje lastne skupnosti ali družbene skupine. Tako kot je egocentrizem skrajna meja individualizacija in samozaverovanost, etnocentrizem analogno implicira tovrstna stališča etničnosti in pri tem je distanca do drugih etnij lahko pritirana do ekstremnosti.« (Južnič, 1993, str. 272–273)

Trstenjak je mnenja, da se je panonski ali vzhodni tip človeka oblikoval pod »vplivom balkanskega in delno madžarskega kulturnega območja« (Trstenjak, 1991, str. 65), ki pa mu ravno zaradi tega »pod vplivom« za tako ravnanje ne moremo pripisati krivde, kajti vpliv, pa naj si bo stare ali nove oblasti, takratne miselnosti, ravnanja in pa življenja je bil zelo močan in je le redko izviral iz tukajšnje "njive idej" in politične prepričanosti.

V zagovor te teorije bi lahko navedli, da so se stvari po menjavi oblasti, prenehanju vpliva tuje miselnosti in nekako večje avtonomnosti v odločanju občin in pa na splošno menjave sistema šele po drugi svetovni vojni, spremenile v prid sožitja med Romi in večinskim prebivalstvom. Vsekakor je resnično tudi to, da je sodelovanje t. i. »navadnih« prebivalcev tega območja, ki niso bili obremenjeni s politično ideologijo časa pred drugo svetovno vojno in v času le-te, potekalo dobro. Romi so velikokrat pomagali pri raznih opravilih, bili tako rekoč del tukajšnjega življenja.

Povojnemu času pripisovati zgolj pozitivno urejanje stvari bi bilo pretirano poveličevanje in nerealno ocenjevanje sodelovanja večinskega prebivalstva z Romi, resnica pa je, kot pravi Rudi Rizman, se sodobni svet tudi danes »še vedno ponaša z različnimi kulturami, vendar te v moralnem pogledu in tudi sicer niso popolnoma neodvisne ena od druge.« (Rizman, 1997, str. 144) Ravno ta miselnost je po vsej verjetnosti vodila poti sodelovanja. Naj si bo ta soodvisnost na ravni ekonomskega ali pa le družbenega sobivanja, je vsekakor pomembna, kajti iz tega potem izhaja to, kar je danes rezultat dobrih odnosov v MOMS.

8.3.2 VPRAŠANJE AKTUALNE INTEGRACIJE

K uspešni integraciji je prispevalo tudi samo-organiziranje Romov. Romi so se tukaj začeli organizirati že od leta 1959, in sicer na športnem področju. Vaški odbor Pušča pa je bil ustanovljen leta 1960. Deloval je v okviru krajevne skupnosti Černelavci. (Po Horvat Muc, 2011, str. 87)

Tako imenovano napredovanje na samostojni poti Pušče pa se je zgodilo leta 2002, ko je Mestni svet MOMS sprejel odlok o razdelitvi naselja Černelavci v MOMS, v katerem je določeno, da »se naselje Černelavci razdeli tako, da del naselja, ki zajema ulico Pušča postane samostojno naselje, ki se poimenuje Pušča.« (Odlok o razdelitvi naselja Černelavci v Mestni občini Murska Sobota, 1. člen)

Romi, stanujoči v Kranjčevi ulici, pa se niso želeli priključiti novo nastali Krajevni skupnosti Pušča, ampak je ta ulica ostala del naselja Černelavci, kar je razvidno iz odloka. Odlok je določil še, kako, oz. v katero smer naj poteka dolgoročni razvoj naselja in določil območja ter imena posameznih ulic. Pomembno vlogo v tem odloku ima 9. člen, ki določa, da občani naselja Černelavci in občani naselja Pušča upravljajo in koristijo skupno pokopališče v naselju Černelavci, »pod enakimi pogoji, kot dosedaj, torej z enakimi pravicami in obveznostmi« (Odlok o razdelitvi naselja Černelavci v Mestni občini Murska Sobota, 9. člen), kot do razdelitve naselja Černelavci, kar pomeni, da za prebivalce obeh krajevnih skupnosti ostajajo enake pravice in obveznosti.

Sobivanje ne pomeni enakih misli, strinjanje v vsaki zadevi, ampak pomeni konstruktivno reševanje z namenom, da se stvari rešujejo globalno ter ne glede na sedanji čas, osebne interese. Od leta 2002, ko je bil prvič izvoljen Svet Krajevne skupnosti Pušča, je to nadaljevanje koraka, ki je bil začet z institutom romskega svetnika, organiziranja Romov na nivoju celotne države v Zvezi Romov Slovenije ali pa Sveta romske skupnosti. Korak je

pomemben predvsem zaradi Romov samih, ker se tukaj kaže sposobnost samoodločanja, vodenja na lokalni ravni, ki ima potem možnost prerasti v delovanje na področju celotne občine in pa v nadaljevanju celotne države. Tako kot je vrtec, ki je že v začetku 60. let zrasel v naselju Pušča, primer pomoči otrokom za lažjo asimilacijo v šolsko okolje in s tem uspešno pot do izobrazbe, poklica in zaposlitve, je ravno ta lastna krajevna skupnost začetni korak politično – socialne asimilacije Romov in primer sposobnosti organiziranja. Preden pa preidemo na naslednje podpoglavje se vprašajmo: Zakaj je ravno samostojna krajevna skupnost bistvena za nadaljnji razvoj delovanja romske skupnosti?

8.3.3 POMEN SAMOSTOJNOSTI KRAJEVNE SKUPNOSTI PUŠČA

Ravno ta povezanost, ki se začne na lokalni ravni je temelj oz. ključnega pomena za organiziranost Romov. To, da so Romi organizirani v vasi, kjer je večina prebivalcev Romske narodnosti, vpliva na uspešnost širšega povezovanja in organiziranosti. To pomeni lažje organiziranje na lokalni ravni v okviru MOMS, na ravni celotnega Prekmurja in na nacionalni ravni. Začetki urejanja organiziranosti na državni ravni brez urejene organiziranosti znotraj posameznih naselij, občin, je težko, ker ni pravega temelja, zaupnosti in zaradi tega prihaja do velike razdrobljenosti ter neenotnosti med Romi. Organiziranost na nacionalni ravni je glede izvedbe precej zahtevna. Pravna ureditev je teoretično načrtovana, vendar do realizacije velikokrat ne pride zaradi tega, ker je romska skupnost še zmeraj premalo samoupravna. Čeprav je prav, da država skrbi za urejanje, usmerjanje in pomaga pri uresničevanju določenih ciljev, ki so načrtani ali v zakonodaji ali v že prej omenjenih strategijah, pa je vseeno vse to premalo, če ni organiziranosti v sami romski skupnosti.

Problem je torej v tem, da bi v primeru organiziranosti na ravni države, bila potrebna najprej vez, ki je vidna v teh prvih korakih na lokalnem nivoju. Poudariti pa je potrebno, da je primer pozitivne prakse na področju MOMS tudi to, da Mestni svet MOMS obravnava Rome kot enakovredne občane, s tem, da je romska problematika v bistvu skupna problematika. To ni mišljeno v tem smislu, da bi bili drugje Romi diskriminirani, ampak je mišljeno predvsem to, da so del te skupnosti. Stvari se rešujejo skupno, konstruktivno in prav tako z določeno mero poslušanja, ki je potrebna pri gledanju na stvari skozi prizmo večdimenzionalnosti. Prizma večdimenzionalnosti je v tem konkretnem pomenu nekaj, kar je kompleksna sestava večih področij (socialne, izobraževanja, zaposlovanja, zdravja in politične vključenosti, skrb za romsko kulturo), ki so medsebojno povezana, vse pa se nanašajo na romsko skupnost, drugačno od večinskega prebivalstva, vendar vseeno povezano z njim na več različnih načinov. Najpomembnejše pri asimilaciji Romov pa je vsekakor zadostna mera samostojnosti, ki je dobro vidna v Krajevni skupnosti Pušča.

Nerazvitost določene skupine se težko odpravi s tem, da le določena skupina strokovnjakov poskuša vplivati na spremembo mišljenja, delovanja in konstruktivnega vključevanja ranljive skupine, če tej ni dana možnost, da s svojo kreativnostjo in poskušanjem delovati z lastnimi napori, deluje in tako so-prispeva k napredku njih samih.

Skeptičnost glede lastne krajevne skupnosti, kar je, kot smo že povedali, postala Pušča leta 2002, je mogoče v tem, da prihaja do ločevanja med Romi in ostalimi prebivalci naselja oz. nekdanje KS Černelavci. To ločevanje bi kdo lahko označil v smislu ustvarjanje geta, ločene skupine itd. Do ločevanja na nek način seveda prihaja. Ne sme pa se spregledati dejstvo, da je ravno ta možnost samoorganiziranja, samoodločanja in lastnega vodenja vplivala na razvoj naselja Pušča in pomeni odskočno desko kot primer dobre prakse za organiziranje romske skupnosti tudi širše. Nekaj zasebnosti, način življenja, ki se loči od načina življenja in delovanja med posameznimi narodnostmi, rasami in pa že tudi generacijami, je seveda prisotno, pa naj si gre za naselje, ki je samostojno, ali pa le za prebivalce znotraj nekega naselja, ki jih nekatera izmed prej omenjenih značilnost na hoten ali nehoten način loči od drugih prebivalcev.

Poleg KS Pušča so še naselja Černelavci, Nemčavci in samo mesto Murska Sobota kjer živijo Romi, ki so v posredni povezavi z naseljem Pušča. Tudi tukaj prihaja do zadev, kjer bi bila potrebna večja organiziranost Romov, vendar so ti Romi, predvsem ti, ki živijo v naselju Černelavci, zlit z ostalim delom naselja, kjer živijo prebivalci, ki niso romske narodnosti.

Ravno tukaj se vidi razlika v načinu življenja, delovanja in asimiliranja v družbo. Pripadniki romske skupnosti v samem mestu Murska Sobota, ne "živijo" na enak način kot je to v naselju Pušča. Razlika je tudi že med Romi, ki so v naseljih Černelavci in Nemčavci, katerih hiše so strnjene v skupini, ki je pretežno romska in Romi v Murski Soboti, ki ne živijo v skupini večih objektov, ki bi bili poseljeni v večini s pripadniki romske skupnosti. Vse te stvari so pomembne razlike, ki vplivajo na delovanje same romske skupnosti v svoji ožji in pa tudi širši okolici.

8.4 TEŽAVA ORGANIZIRANOSTI ROMOV NA DRŽAVNI RAVNI

Problem povezanosti med Romi izven občine je v tem, da nekako primanjkuje samoorganiziranosti in včasih tudi motivacije.

Združevanje oz. organiziranost poteka bolj na področju kulture, primanjkuje pa je na področjih pravne ureditve, zavzemanju za boljši položaj romske skupnosti, lastne iniciative za spremembe na področju izobraževanja, zaposlitve in političnega delovanja. Država je s pozitivno diskriminacijo poskušala zavarovati Rome, jim omogočiti nekakšno lažje delovanje, vendar praksa kaže, da jim s tem dela »medvedjo uslugo«. Obstaja nevarnost, da s pozitivno diskriminacijo država Rome postavlja v položaj, ki namesto, da pomaga, jih na nek način ovira na poti napredka.

Pozitivna diskriminacija bi naj bila instrument oz. pravno sredstvo namenjeno čim bolj učinkovitemu ustvarjanju enakih možnosti za osebe s slabšim položajem v družbenem življenju. (Po Flander, 2004, str 99)

Kako lahko v takem primeru prihaja do slabšega položaja? Do tega prihaja zaradi poglobljanja razlik med narodnostmi. Gre za ločevanje med »enimi« in »drugimi«, boljšimi in slabšimi. MOMS s tem, da so Romi s svojo delno avtonomnostjo v obliki lastne krajevne

skupnosti in z aktivnim sodelovanjem v mestnem svetu, romski skupnosti omogoča krepitev njihovega lastnega »imunskega sistema«. Romi se preko romskega svetnika, lastne krajevne skupnosti in lastne iniciative zavzemajo za asimilacijo v družbo in soustvarjanje okolja bivanja, ki je skupno tako romskemu kot večinskemu prebivalstvu.

Do rezultatov oz. pozitivnega odziva zadovoljnosti je težko priti na način, da le nekaj strokovnjakov, peščica izbranih svetovalcev in politika rešuje stvari na državnem nivoju. Predvsem bi morali znotraj romske skupnosti poskrbeti za povezanost med njimi samimi in spodbujati lastno iniciativo v reševanju zadev. To je z uvedbo samostojne Krajevne skupnosti Pušča naredila MOMS. Potreba po tem, da se izboljšajo bivalne razmere, izobrazbena struktura, poveča zaposlenost, izboljša zdravstveno varstvo, ohranijo in razvijajo informativne in založniške dejavnosti ter poveča osveščenost večinskega prebivalstva, je vsekakor nujna za razvoj romske skupnosti. Vse to pa zelo težko uspeva, ker le s težka prihaja do enotnosti in medsebojnega sodelovanja Romov iz različnih naselij.

Šiftar v svoji knjigi Cigani (Minulost v sedanjosti) piše, da se ne bomo »premaknili dosti naprej, če se ne ustavimo pri osnovnem izhodišču: kolikšna je obojestranska pripravljenost, možnost in sposobnost, da se ob spoštovanju še mnogih različnosti med narodom in narodnostjo, ki se počasi oblikuje, ustvari popolnoma enakopravno sožitje. Vendar je pri reševanju teh vprašanj najpomembnejše osveščanje samih Ciganov, njihova težnja po organiziranosti in vključevanju v življenje našega časa z ohranjanjem vsega, kar jih oblikuje in jim ohranja elemente narodnosti.« (Šiftar, 1970, str. 207–208)

Usmerimo svojo pozornost na besedo »osveščanje«. Ta stavek, da je najpomembnejše osveščanje, je bil napisan že leta 1970, a se je še zmeraj veliko pozornosti namenjalo pravni ureditvi, socialnemu skrbstvu in politiki na področju urejanja t. i. »Romskega problema«. Na žalost je preteklo že toliko časa in še zmeraj beseda »osveščanje« ni bila v pravi meri prenesena v prakso. Zakaj je ravno osveščanje tako pomembno? Pomembno je, če želimo od teorije stopiti v prakso in videti rezultate na področju povezovanja romske skupnosti v Republiki Sloveniji. Problem povezovanja ni v tem, da se Romi ne bi bili sposobni povezati in tako skupaj težiti k skupnemu urejanju položaja njihove – romske skupnosti. Dejanja v zgodovini, teritorialna razdrobljenost in vpliv drugačnega okolja so prispevala k temu, da je romska skupnost »zaigrala« solistično, namesto, da bi s skupnimi močmi na podlagi pravnih možnosti iskala skupne rešitve. To se pravi, da so skupnosti iz posameznih naselij, občin, različnih delov Slovenije delovale bolj lokalno, čeprav eni bolj, drugi manj. Ravno to je bila težava, da ni prišlo do skupnega nastopanja oz. v pravem smislu skupnega »dihanja« in zavzemanja za stvari.

Romska skupnost se bo morala povezati tudi na področju, ki se nanaša na pravno ureditev njihove skupnosti. Po mnenju Staneta Južniča je posameznik, subjektiven in idiosankratičen ter se mora objektivizirati. To pomeni, da sprejme dejstvo, da za skupnost v določenem smislu pomeni objekt. Torej potrebno je, da se podredi skupnosti, se oblikuje in prikazuje z večjo ali manjšo stopnjo sublimacije lastne subjektivnosti. (Po Južnič, 1993, str. 113)

Kar je tu zapisano za posameznika, bi lahko to prenesli na lokalno in pa tudi državno raven. Vsaka lokalna romska skupnost mora težiti, se »podrejati« skupnim t. i. »romskim interesom«, kajti šele takrat je njihov glas tudi slišen in šele takrat lahko tudi država ve, v kakšni smeri je potrebno delovati in uspešno spodbujati razvoj. Nekoliko pa je k temu tudi prispevala politika, ki verjetno ni preveč težila k temu, da bi dobili še eno narodno skupnost, čeprav po mnenju nekaterih, ki so se že pri sprejemanju ustave zavzemali za to, s tem ne bi bilo nič narobe.

Čeprav je to področje bistveno za preživetje ter ohranjanje določene samostojnosti, pa verjetno ne bo niti zaposlovanje, niti področja kot so izobraževanje, ureditev bivalnih razmer itd. spremenjeno, če ne bo prišlo do premika in samoiniciativnega impulza znotraj romske skupnosti. Kaj bi naj bil ta impulz, ki bi romsko skupnost usmerjal k večji integraciji in na splošno k napredku ter predvsem osveščanju, da bi strmeli k povezanosti na nivoju celotne države? V že prej omenjeni Strategiji so avtorji lepo zapisali, kaj resnično prinaša uspeh pri integraciji. Govora je namreč o integraciji mladih, a bi lahko to aplicirali tudi na širšo množico pripadnikov romske skupnosti. Pravijo, da so za večje premike na področju vključenosti mladih Romov nedvomno »poleg vseh drugih dejavnikov in institucij zaslužni predvsem njihova lastna samoiniciativa in želja po vključenosti.« V naslednjem stavku pa nadaljujejo in navajajo, da je pomembna želja po »spremembah, zaposlovanju, šolanju in izboljšanju življenjskih pogojev, tem boljše bo tudi sožitje med Romi in ostalimi prebivalci ob Muri.« (Regionalna razvojna agencija Mura, 2013, str. 95)

8.5 REŠEVANJA PRENOSA ZAKONODAJNE TEORIJE V PRAKSO

V članku, ki je bil 10. marca 2014 objavljen na internetnem portalu Radio televizije Slovenija, je predsednik Foruma romskih svetnikov, Darko Rudaš povedal, da je strategija razvoja romske skupnosti dobra, vendar šepa realizacija. Probleme vidijo predvsem v neizobraženosti romske skupnosti, v 95 %-tni brezposelnosti Romov ter da so številna romska naselja še zmeraj brez vode in elektrike. (Po Miklič, 2014)

Tudi Amnesty International dela na področju izboljšanja ravni izobraževanja in nastanitvenih razmer. Po pisanju Amnesty International gre odgovornost, za ponekod slabe življenjske razmere, pripisati državi in organom na lokalni ravni, zaradi njihove vloge v preteklosti in temu, da niso ukrepali. Na njihovi spletni strani je zapisano, da »potem, ko je bilo nomadsko življenje v času nekdanje Jugoslavije prepovedano, so ponekod občine same Romom določile lokacije, kjer so se ustalili. V številnih primerih so bile to lokacije, popolnoma segregirane od ostalih skupnosti ter brez vsakršne infrastrukture ali pravne varnosti, česar – za razliko od večinskih naselij – občine niso naslovile vse do danes. Naseljena zemljišča, ki so bila v času nekdanje Jugoslavije družbena lastnina, je država v postopku denacionalizacije vrnila prvotnim lastnikom in pri tem niso upoštevali, da so Romi tam živeli tudi desetletja.« (Društvo Amnesty International Slovenije, 2016)

Forum romskih svetnikov predlaga: "naj država občine z romskim prebivalstvom finančno stimulira z dodatnimi sredstvi za reševanje romske problematike, saj bodo le tako izvajale svoje naloge, povezane z zagotavljanjem dostojnega življenja Romov." (Po Miklič, 2014)

Že prej smo ugotavljali, da je potrebna večja vključenost Romov. To prinaša spremembe na področjih, ki jih ureja zakonodaja. Kako je možno priti do večje vključenosti Romov v politiko in prenašanju zakonodajne teorije v prakso? Glede na to, da je še zmeraj velika stopnja brezposelnosti in nekateri to pripisujejo tudi neizobraženosti znotraj romske skupnosti, je vsekakor pomembno spodbujanje izobraževanja in ustreznega usposabljanja. Tukaj naletimo na problem, ki pa seveda ni nerešljiv. To je obiskovanje izobraževalnih ustanov. Zakaj romski otroci redno ne obiskujejo pouka, ima več vzrokov, vendar usmerimo pozornost le na ključni dejavnik, ki smo ga omenili že zgoraj, to so nastanitvene razmere. S problemom se nekoliko manj srečujemo na območju MOMS, težavo pa sigurno predstavlja na nekaterih koncih Slovenije, kjer bivajo pripadniki romske skupnosti.

Težave s t. i. "nelegalno gradnjo" oz. naselij, ki so na zemljiščih v privatni lasti, kar smo omenjali že zgoraj, predstavljajo nemajhen problem. Tukaj pa je tudi revščina v kateri živijo romske družine. To vpliva na izobraževanje otrok, ki nimajo ustreznih pogojev za normalno bivanje in pa posledično tudi učenje. Zaradi težkih razmer bivanja je situacija še posebej težka otrokom, ki nimajo pogojev normalnega bivanja, ker v nekaterih primerih nimajo niti tekoče pitne vode.

Problem nastanitvenih razmer bi tako bilo potrebno rešiti preden se bo lahko pričakovalo večje spremembe na področju izobraževanja. Problem nastanitvenih razmer je v veliki meri odvisen od dialoga romske skupnosti in pristojnih organov lokalnih skupnosti. Kje je šibka vez oz. prekinjena veza komunikacijske poti med tema dvema stranema ni namen te teme. Vsekakor pa je zmeraj dobro poiskati referenčne primere in pa primere pozitivne prakse.

Vsekakor velja tukaj MOMS za dober primer potekanja dialoga. Zavedanje, da so Romi del MOMS je ključnega pomena pri komunikaciji in reševanju tekočih in tudi tistih težav, ki jih je občina nasledila od svojih predhodnikov itd. To ne pomeni, da na eni ali drugi strani ni posameznikov, ki ovirajo reševanje, generalno pa vseeno to zavedanje ostaja kot motivator oz. gonilna sila, da je "romski problem," problem celotne občine in je iskanje najboljših rešitev za tukaj živečo romsko skupnost tudi iskanje rešitev za samo MOMS. Ureditev nastanitvenih razmer pa ni edina stvar, ki jo je potrebno rešiti, da bi se izboljšalo izobraževanje in tako izboljšanje celotnega statusa romske skupnosti. Ključen dejavnik seveda predstavlja tudi zaposlovanje. Visoka brezposelnost pripadnikov romske skupnosti je težava, ki je ni mogoče prezreti in obiti njeno reševanje na način, da le drugje iščemo rešitve. Izobraževanje in tudi nastanitvene razmere so odvisne tudi od zaposlitve. Kar zadeva izobraževanje je ključno to, da je zaposlitev staršev zelo pomembna pri sami vključenosti romskih otrok v izobraževanje. Zaposlitev pa je pomembna tudi pri nastanitvi. Zakaj? Gre za dejavnik, ki vpliva na kvaliteto bivanja. Problem je tudi najem stanovanja, reševanje stroškov bivanja, itd. Če bi želeli te tri probleme nanizati v obliki miselnega

vzorca, bi slej ko prej prišli do ugotovitve, da so soodvisni. Nekoliko večjo težo bi lahko pripisali nezaposlenosti, ki je na žalost, v današnji družbi, zelo pereč problem, pozna se pa toliko bolj pri socialno šibkejšem prebivalstvu in toliko bolj pri nekomu, ki se ob nezaposlenosti srečuje še s problemom neizobraženosti in težavami glede nastanitvenih razmer (s pomanjkanjem elektrike, pitne vode in podobnimi težavami).

Zakonodaja ima določene mehanizme, ki imajo namen pomagati pri vseh treh problemih, vendar spet pridemo do spoznanja, da je težava v realizaciji. Problem, ki je velikokrat izpostavljen, je iskanje zaposlitve. Romi se srečujejo s težavo, kako dobiti zaposlitev, glede na nizko stopnjo izobrazbe, včasih pa je tu tudi bojevanje s stereotipi. V Prekmurju je k reševanju tega problema nekoliko prispevalo to, da se je precej ljudi zaposlilo v sosednji Avstriji. S tem se je sprožil tako imenovani "beg mladih v tujino". Na problem naletimo pri starejši populaciji, ki ne zna jezika, pri Romih, ki ne živijo ob meji ali pa nimajo možnosti za delo v tujini.

Namen tega dela ni reševanje problema nezaposlenosti, vseeno pa je nekako nujno omeniti in se vprašati, zakaj sploh prihaja do tako visoke brezposelnosti pri romski skupnosti. Glede na razmišljanje, ki je bilo zapisano v vabilu na Mednarodno konferenco Zaposlovanje in razvoj podjetništva med romsko skupnostjo so na žalost še zmeraj predsodki delodajalcev ti, ki ovirajo zaposlovanje Romov. (Po Romano Kher - Forum romskih svetnikov Slovenije, 2014)

Čeprav živimo v svetu, ki bi se moral že veliko naučiti glede sprejemanja eden drugega in je neizogibno to, da bivamo v istem prostoru, se na žalost še zmeraj nismo naučili biti strpni, predvsem pa enakopravni. S tega stališča je dobesedno vsa zakonodaja, ki je napisana, da pomaga romski skupnosti, kot bi bila za nekatere posameznike, skupine in na žalost tudi nekatere organe lokalnih samoupravnih skupnosti, nična. Torej nikakor ni sprejemljiva v praksi. Resnica je, da ima zakonodaja dober namen, ki pa s strani večinskega prebivalstva na žalost ni toleriran in včasih daje občutek, da še zmeraj živimo v dobi fevdalizma in absolutizma, vendar smo vlogo absolutnega vladarja v Sloveniji prevzeli kar pripadniki večinske populacije. Pri pogledu na tako ravnanje velja sigurno teza, da v praksi zakonodaja ne velja. Pri obnašanju na tak način se torej ne spoštuje niti trditev v 49. členu Ustave, ki pravi: "Vsakomur je pod enakimi pogoji dostopno vsako delovno mesto." (URS, 49. člen)

Kako bi ob tem lahko trdili, da je prenos zakonodaje v prakso uspešen? Torej, če se ne spoštuje niti ustavnega načela, ki se nanaša na človekove pravice se moramo vprašati koliko je sploh smiselno preverjanje spoštovanja obilice členov slovenske ter mednarodne zakonodaje, ki se nanaša na romsko skupnost. Vsekakor to, da bi vsi delodajalci ravnali na enak način, ne drži. Če se ozremo nekoliko v preteklost, nam dejstva kažejo, da so tukaj v Prekmurju, v nekdanji tovarni Mura d. d., našli zaposlitev številni pripadniki romske skupnosti, prav tako je bilo v različnih drugih podjetjih, ki so med svojimi kadri imeli Rome, ki so veljali za enakovredne sodelavce. Zakaj dandanes ni več tako in zakaj je po ostalih delih Slovenije položaj še slabši? Rome v večini pesti težava, da imajo v

povprečju nekoliko nižjo stopnjo pridobljene izobrazbe, vendar so, v že zgoraj omenjenem vabilu kot najpogostejša ovira omenjeni "predsodki s strani delodajalcev." (Romano Kher - Forum romskih svetnikov Slovenije, 2014)

Danes, ko je romska skupnost razvita do te mere, da imajo v ustavi poseben člen, zakonodajo, katere namen je zaščititi Rome, imajo pa tudi svoje svetnike v večih občinskih svetih, se vseeno dogaja, da je prišlo v odnosu med večinskim prebivalstvom in Romi do stagniranja ali celo nazadovanja. Predsodki delodajalcev so kot nezrelo obnašanje na področju sožitja. Gre za večjo stvar, to pomeni oviranje napredka celotne romske skupnosti.

Gledamo lahko z več strani. Poglejmo vsaj dve. Če je to pogled s strani humanizma, gre tukaj za ravnanje proti sočloveku, ki ni primerno, kajti tukaj se ena stran postavlja nad drugo in jo s tem na videz nebitnim, kljub temu pa zelo markantnim dejanjem ovira pri njenem napredku. Kadar pa to ravnanje opazujemo s strani prava, je to kršenje človekovih pravic, nespoštovanje zakonodaje in dejanje, ki bi ga mogoče v drugih primerih na veliko označevali kot nedopustno. Ne želimo zaiti v širšo razpravo, je pa vseeno pomembna osvetlitev te točke, analiza ravnanja in iskanje rešitve v tej smeri, da se anomalije odpravi in se začne razmišljati na konstruktiven način, kako živeti ter delovati v sožitju.

Iskanje rešitve ni enostavno, je pa nujno, ker Romi ne želijo biti brezposelni, so se pa znašli v kolesju sistema, ki jim do sedaj ni uspel pomagati v pravi meri. V enem izmed internetnih medijev je bilo mogoče zaslediti novico, da je Vojvodinski model vključevanja Romov v družbo s strani Evropske komisije ocenjen kot najboljši v Evropi. Težišče projekta je na izobraževanju Romov, ki bi naj bilo izhod iz siromaštva. (Po Gruhonjić, 2014).

Zaradi nezaposlenosti lahko pride do revščine, kar vodi do tega, da so ljudje socialno izključeni. Za Rome, ki nimajo zaposlitve, normalno urejenih razmer bivanja in se zaradi tega nahajajo v revščini, je zelo grozeč problem socialne izključenosti, ki pa se sam od sebe ne more izboljšati. Reševanja bi se bilo potrebno lotiti v prvi vrsti na tak način, da lokalne skupnosti sprejmejo Rome kot del sebe in ne kot problem, oz. skupino, ki je tukaj in ji je potrebno pomagati. Na nek način so Romi asimilirani, po drugi strani pa jim večinsko prebivalstvo še zmeraj ne pripisuje enakovrednega položaja. Problem ne bo mogoče rešiti, če se že napisana zakonodaja ne bo uporabljala v praksi oz. če ne bo bolj prilagojena praksi in če Romi ne bodo sprejeti kot del skupnosti, ki je popolnoma enakopraven. Pri samem sprejemanju in zavzemanju za to je v veliki meri potrebno aktivno sodelovanje romske skupnosti. Sodelovanje predvsem pri ozaveščanju Romov, da je pomembno zavedanje lastnih korenin, ohranjanje lastnega jezika, kulturne dediščine, sekundarnega pomena pa ne sme ostati asimilacija v tej meri, da je zelo pomembna pridobitev izobrazbe in določenih znanj, ki pomagajo pri iskanju zaposlitve. Država, lokalne skupnosti in strokovne službe pa bi se morali zavedati, da je pomoč romski skupnosti tudi njihova naloga. Njihova naloga zato, ker so Romi del njihove

skupnosti, za Rome pa je neizogibno sodelovanje in asimilacija zaradi delitve skupnega prostora bivanja z večinskim prebivalstvom. Asimilacija romske skupnosti je nujna tudi zaradi izobraževalnega sistema, iskanja zaposlitve. Zaradi tega zakonodaja ne sme biti uporabljena v smislu, da bi bila preveč ločevalna med romsko skupnostjo in večinskim prebivalstvom.

Ločevanje nikakor ne bi smelo biti na področju izobraževalnega sistema, kajti po mnenju Tine Friedrich je vključevanje romskih otrok v izobraževalni sistem »posledično gradnja sožitja med Romi in večinskim prebivalstvom.« (Horvat, 2014)

Zakonodaja predvideva in ureja ravnanje, ki bi naj pomagalo pri vključevanju. Tudi socialne službe se zavzemajo za asimilacijo, vendar je prisoten problem prenosa zakonodaje v prakso. Poudariti je potrebno, da se različne službe, tudi ministrstva, trudijo za ureditev položaja romske skupnosti, a je še zmeraj problem pri mnenju in razumevanju dejanske situacije pri večinskem prebivalstvu in delu na terenu.

Tukaj ne mislimo ločevanja v tem smislu, da se romskih otrok ne bi vključevalo v izobraževanje, ampak ločevanje otrok zaradi razlik v razumevanju itd. Potrebno bi bilo zakonodajo prilagajati praktični uporabi ter se zavedati tudi tega, o čem v članku Romi - kako iz labirinta stereotipov, povzemajo misli sociologinje Julije Sardelić, ki pravi, da je "daleč največja napaka to, da se Rome obravnava kot 'romsko problematiko'." Pravi, da "to napako delajo tudi mediji, ker nenehno reproducirajo to sintagmo." Po njenem mnenju je bistveno, da "če nekdo resnično želi izboljšati položaj določene manjšine v družbi, jo mora najprej nehati obravnavati kot problematiko. Romi in še posebej romski otroci niso problemi, temveč potenciali, ki pa jih družba nenehno zanemarja in s tem, ko tem otrokom škoduje, škoduje tudi sebi, saj ostanejo ti skriti potenciali neizkoriščeni za dobro družbe kot celote." (Nared, 2009)

To, da Romi niso problem, ampak del nas, čeprav druge narodnosti, drugačnega temperamenta in navad, je bilo na lokalnem nivoju MOMS zaslediti že daleč nazaj. Ta miselnost, takšen način sprejemanja zakonodaje in uporaba zakonodaje ter drugih predpisov ter po potrebi tudi njihovo spreminjanje, bi bilo potrebno prenesti tudi v druge občine, kjer živijo Romi in na nivo celotne države.

To pa prav tako velja tudi za zaposlovanje in urejanje bivanjskih razmer za Rome. Romi so enakopravni del skupnosti, kjer živijo. S tem zavedanjem bi bilo velikokrat lažje izvajati določene ukrepe, nuditi pomoč in enostavno delovati v smeri napredka romske skupnosti, lokalnih skupnosti in celotne države.

9 ZAKLJUČEK

Situacija, v kateri se nahaja romska skupnost in posledično situacija v kateri se nahaja celotno prebivalstvo Republike Slovenije, je velikokrat izid tega, kar smo za to storili. K temu, da bi bil rezultat dober oz. boljši kot je sedaj, bi lahko prispevalo zavedanje, da kar je bilo posejano je tudi zraslo.

Romska skupnost v Republiki Sloveniji je skozi leta bila in je del naše države, del vseh nas, pa tudi del tega, da se je o njej razpravljalo, pisalo in poskušalo najti rešitev. Kot smo že omenjali je, kar se tiče pravnega varstva Romov, poskrbljeno z Ustavo RS, zakoni ter poskušano, da se ljudi ozavešči o tem z različnimi strategijami. Problem pa se nahaja v tem, da je vsa napisana teorija premalo uporabljena ali povedano z drugimi besedami kot, da se ne bi upoštevalo napisanega in svetovanega.

Za hipotezo, ki smo si jo zastavili na začetku, lahko potrdimo, da drži. V Republiki Sloveniji izvajanje zakonodaje, ki obravnava romsko skupnost, ni dosledno, zato vedno ne prinaša želenih učinkov. Posledično ugotavljamo, da napredek romske skupnosti v RS ni v okviru pričakovanj. Ob tem velja upoštevati, da so napredki na določenih področjih na različnih stopnjah. Razlike se kažejo tudi med občinami, kjer živijo pripadniki romske skupnosti, zato bi bilo posploševati in soditi nepravično. Lahko pa predvidevamo, da bi bil napredek večji, če bi bila prisotna dva dejavnika.

Prvi izmed dveh je zavedanje večinskega prebivalstva o pomembnosti sprejemanja Romov kot popolnoma enakopravnih državljanov in to na vseh področjih sobivanja. To zajema delovanje vseh državnih organov, ki bi se tega morali zavedati. Pomembna je vključenost pripadnikov romske skupnosti v izobraževanje. Zanimariti ne velja novih zaposlitev v gospodarstvu, kjer se povsem ne upošteva enakost. Drugi dejavnik te dvojice je samoiniciativa in zavedanje Romov samih, da je vsekakor nujna njihova politična vključenost in asimilacija ter usmerjanje v izobraževanje. Slednje je nujno za zaposlitev, pa naj si bo ta doma ali v tujini.

S tema dvema dejavnikoma lahko predvidevamo, da bi pravno varstvo lahko bilo zagotovljeno in bi se to, kar določa zakonodaja, lahko dosledno izvajalo v praksi.

LITERATURA IN VIRI

LITERATURA

- Brumen, B., (1995). *Na robu zgodovine in spomina: urbana kultura Murske Sobote med letoma 1919 in 1941*. Murska Sobota: Pomurska založba.
- Bunc, S., (2002). *Slovar tujk*. Maribor: Obzorja.
- Devetak, S., (1999). *Pravica do različnosti: pravno varstvo manjšin v Evropi*. Maribor: ECERS.
- Đurić, Rajko (2006). *Istorija Roma: (pre i posle Aušvica)*. Beograd: Politika.
- Flander, Benjamin (2004). *Pozitivna diskriminacija*. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Gruhonjić, D., (2012). *Romi u Vojvodini: Korak po korak na bolje*. Pridobljeno 8.3.2016 iz: <http://www.dw.com/sr/romi-u-vojvodini-korak-po-korak-na-bolje/a-15660408>
- Guet, M., (2003). *Prispevek Sveta Evrope/ Oddelek za migracije in Rome/ Cigane*. V Klopčič, V., Polzer, M. (Ured.), *Evropa, Slovenija in Romi: zbornik referatov na mednarodni konferenci v Ljubljani, 15. februarja 2002*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- Halbrainer, H., Predin, B., (2003). *Po sledih protestantov, Judov, Romov in Slovencev v Radgoni in okolici: vodnik za obhod*. Graz: Kulturno društvo člen 7 za avstrijsko Štajersko.
- Horvat, J., (2011). *Romska skupnost v Sloveniji: zgodovina in kultura Romov*. Murska Sobota : Zveza Romov Slovenije: Romani Union.
- Horvat, K., (2014). *Življenje skozi oči Romov*. Pridobljeno 9. 3. 2016 iz: <http://sobotainfo.com/novica/lokalno/zivljenje-skozi-oci-romov/96789>
- Janko Spreizer, A., (2002). *Vedel sem, da sem Cigan - rodil sem se kot Rom: znanstveni rasizem v raziskovanju Romov*. Ljubljana: Institutum Studiorum Humanitatis – Fakulteta za podiplomski humanistični študij.
- Južnič, S., (1993). *Identiteta*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

- Klopčič, V., (2007). *Položaj Romov v Sloveniji: Romi in Gadže*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- Komac, M., (2014). *Zakaj še vedno capljajo na mestu? Prispevek na okrogli mizi Zveze Romov Slovenije z naslovom »Kaj lahko Romi sami prispevamo za izboljšanje položaja romske skupnosti«*, Murska Sobota, 2014. Pridobljeno 1. 3. 2016 iz: <http://www.inv.si/DocDir/Novice/2014/Zakaj%20se%20vedno%20capljajo%20na%20mestu.pdf>
- Lévi-Strauss, C., (1994). *Rasa in zgodovina; Totemizem danes*. Ljubljana: Škuc: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- Miklič, B., (2014). *Rudaš: Imamo dobro strategijo razvoja romske skupnosti, vendar šepa realizacija. Posvet o učinkovitem izvajanju ukrepov*. Pridobljeno 8.3.2016 iz: <http://www.rtv slo.si/lokalne-novice/rudas-imamo-dobro-strategijo-razvoja-romske-skupnosti-vendar-sepa-realizacija/331763>
- Murgel, J., (2003). *Človek v mednarodnem pravu*. Maribor: Grafiti studio.
- Nared, M., (2009). *Romi – kako iz labirinta stereotipov?* Pridobljeno 9. 3. 2016 iz: <http://www.rtv slo.si/slovenija/romi-kako-iz-labirinta-stereotipov/98728>
- Obreza, J., (2003). *Romi v slovenskem pravnem redu in njihova politična participacija na lokalni ravni v luči predvidenih zakonskih sprememb*. V Klopčič, V., Polzer, M. (Ured.), *Evropa, Slovenija in Romi: zbornik referatov na mednarodni konferenci v Ljubljani, 15. februarja 2002*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- Petrič, E., (1977). *Mednarodnopravno varstvo narodnih manjšin*. Maribor: Obzorja.
- Polzer - Srienz, M., (1999). *Primerjava pravnega položaja Romov v Avstriji in Sloveniji*. V Klopčič, V., Polzer, M. (ured.), *Izboljšanje položaja Romov v Srednji in Vzhodni Evropi: izziv za manjšinsko pravo: zbornik referatov na znanstvenem srečanju v Murski Soboti, 11.–12. aprila 1997*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- Poročevalec Skupščine Republike Slovenije (1991). Ljubljana: Skupščina Republike Slovenije.
- Regionalna razvojna agencija Mura. (2013). (urednik Varga, R.). *Strategija razvoja romske skupnosti v Pomurju do leta 2020 : pregled stanja, vizija razvoja, programi in projekti za razvoj romske skupnosti v Pomurju.*, Murska Sobota:
- Rizman, R., (1997). *Izzivi odprte družbe: sociološki komentarji*. Ljubljana: Liberalna akademija.

- Strobl, M., Kristan, I., Ribičič, C., (1986). *Ustavno pravo SFR Jugoslavije*. Ljubljana: Uradni list.
- Šiftar, V., (1970). *Cigani: minulost v sedanjosti*. Murska Sobota: Pomurska založba.
- Štrukelj, P., (1980). *Romi na Slovenskem*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Štrukelj, P., (2004). *Tisočletne podobe nemirnih nomadov: zgodovina in kultura Romov v Sloveniji*. Ljubljana: Družina.
- Toš, M., (2012). *Zgodovinski spomin na prekmurske Jude*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Trstenjak, A., (1991). *Misli o slovenskem človeku*. Ljubljana: Založništvo slovenske knjige.
- Vlaj, S., (2006). *Lokalna samouprava: teorija in praksa*. Ljubljana: Fakulteta za upravo.
- Zakrajšek, F. v Šturm, L., et.al., (2002). *Komentar Ustave Republike Slovenije*. Ljubljana: Fakulteta za podiplomske državne in evropske študije.

VIRI

- (1991). Ustava Republike Slovenije (URS). Uradni list RS, št. 33/91-I, 42/97 – UZS68, 66/00 – UZ80, 24/03 – UZ3a, 47, 68, 69/04 – UZ14, 69/04 – UZ43, 69/04 – UZ50, 68/06 – UZ121,140,143, 47/13 – UZ148 in 47/13 – UZ90,97,99
- (1994) Zakon o ratifikaciji konvencije o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, spremenjene s protokoli št. 3, 5 in 8 ter dopolnjene s protokolom št. 2, ter njenih protokolov št. 1, 4, 6, 7, 9, 10 in 11. Uradni list RS, št. 33/1994
- (2000). Zakon o ratifikaciji Evropske listine o regionalnih ali manjšinskih jezikih (MELRJ) (MELRJ). Uradni list RS, št. 69/2000
- (1966). Mednarodni pakt o državljskih in političnih pravicah. International pact on Civil and Political Rights. Ministrstvo za zunanje zadeve. Pridobljeno 17. 11. 2015 iz: http://www.mzz.gov.si/fileadmin/pageuploads/Zunanja_politika/Mednarodnipakt_drzavljskih_politicnih_pravicah.pdf
- (1967). Mednarodna konvencija o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije. Uradni list SFRJ, Mednarodne pogodbe in drugi sporazumi, št. 6/67.

- (1989). Konvencija Združenih narodov o otrokovih pravicah. Convention on the Rights of the Child. Varuh človekovih pravic. Pridobljeno 10. 11. 2015 iz: <http://www.varuh-rs.si/pravni-okvir-in-pristojnosti/mednarodni-pravni-akti-s-podrocja-clovekovih-pravic/organizacija-zdruzenih-narodov/konvencija-o-otrokovih-pravicah-ozn/>
- CSCE - Helsinki document – The Challenges of Change. (1992). Organization for Security and Co-operation in Europe. Pridobljeno 2. 2. 2016 iz: <http://www.osce.org/mc/39530?download=true>
- Recommendation 1203 (1993) on Gypsies in Europe. (1993). Parliamentary Assembly. Pridobljeno 14. 3. 2015 iz: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-EN.asp?fileid=15237&lang=en>
- Resolution 249 (1993) on Gypsies in Europe: the Role and Responsibility of Local Authorities. (1993). Pridobljeno 25. 6. 2015 iz: <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=326323&SecMode=1&DocId=608282&Usage=2>
- (1994). Resolucija o jezikovnih in kulturnih manjšinah v Evropski skupnosti. Resolution on linguistic and cultural minorities in the European Community. Minority Electronic Resources. Pridobljeno iz 8.8.2015: <http://www.minelres.lv/eu/epres/re940209.htm>
- Resolution on discrimination against the Roma. (25. 9. 1995). EUR-Lex. Pridobljeno 8. 8. 2015 iz: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:51995IP0974>
- (1997). Amsterdamska pogodba, ki spreminja pogodbo o Evropski uniji, pogodbe o ustanovitvi Evropskih skupnosti in nekatere z njimi povezane akte. Uradni list Republike Slovenije. Pridobljeno 8.8.2015 iz: http://www.uradni-list.si/files/RS_-2004-027-00024-MP~P015-0000.PDF
- ECRI general policy recommendation No. 3: Combating racism and intolerance against Roma/Gypsies. (6.3.1998). Pridobljeno 23. 6. 2015 iz: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/activities/GPR/EN/Recommendation_N3/Rec03en.pdf
- (2000). Priporočilo Odbora ministrov R (2000) 4 o izobraževanju otrok Romov v Evropi. Recommendation (2000) 4 of the Committee of Ministers to member states on the education of Roma/Gypsies children in Europe. Pridobljeno 23. 6. 2015 iz: http://www.svetevrope.si/res/dokument/download6b87.doc?id=/res/dokument/10811_1.doc&url=/res/dokument/10811_1.doc&title=priporocilo_r_2000_4_odbora_ministrov_dr.doc

- CERD General Recommendation XXVII on Discrimination Against Roma. The Office of the United Nations High Commissioner for Refugees. (16. 8. 2000) Pridobljeno 17.11.2015 iz: <http://www.refworld.org/pdfid/45139d4f4.pdf>
- Recommendation (2001)17 on improving the economic and employment situation of Roma/Gypsies and Travellers in Europe. Council of Europe. (27.11.2001). Pridobljeno 14. 5. 2015 z: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=241681&Site=COE&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864>
- (2002). Priporočilo 1557 (2002) o pravnem položaju Romov v Evropi. Recommendation 1557 The legal situation of Roma in Europe. Pridobljeno 23. 6. 2015 iz: <http://www.refworld.org/docid/3dde4d634.html>
- (2002) The legal situation of Roma in Europe. Pridobljeno 9. 2. 2016 iz: <http://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain?page=category&category=POLICY&publisher=COEPACE&type=&coi=&docid=3dde4d634&skip=0>
- (2003) Akcijski načrt za izboljšanje položaja Romov in Sintov znotraj OVSE območja. Action Plan and Improving the Situation of Roma and Sinti within the OSCE Area. Ministerial Council. Organization for Security and Co-operation in Europe. Pridobljeno 8. 2. 2016 iz strani: <http://www.osce.org/odihr/17554?download=true>
- (2005). Resolucija Evropskega parlamenta o položaju Romov v Evropi. European Parliament resolution on the situation of the Roma in the European Union. Pridobljeno iz 8. 8. 2015: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2005-0151+0+DOC+XML+V0//SL>
- (2005). Resolucija Evropskega parlamenta o varstvu manjšin in protidiskriminacijski politiki v razširjeni Evropi (2005/2008(INI)). European Parliament resolution on the protection of minorities and anti-discrimination policies in an enlarged Europe (2005/2008(INI)). Pridobljeno 8. 8. 2015 iz: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2005-0228+0+DOC+XML+V0//SL>
- Resolucija Evropskega parlamenta o položaju Romov v Evropi. (28. 4. 2005) Pridobljeno 8. 8. 2015 iz: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2005-0151+0+DOC+XML+V0//SL>
- (2007). Lizbonska pogodba Lizbonska pogodba, ki spreminja Pogodbo o Evropski uniji in Pogodbo o ustanovitvi Evropske skupnosti (2007/C 306/01). Uradni list Evropske Unije, Zvezek 50.

- (2000). Listina Evropske unije o temeljnih pravicah (2000/C 364/01). Uradni list Evropske unije št. C 364/01 01)
- Pogodba o Evropski uniji. Uradni list Republike Slovenije. Pridobljeno 13. 8. 2015 iz: http://www.uradni-list.si/files/RS_-2004-027-00024-MP~P014-0000.PDF
- Sklepni dokument Vrhunskega sestanka v Budimpešti (1994). CSCE Budapest Document 1994. University of Minnesota. Pridobljeno 5. 2. 2016 iz: <http://www1.umn.edu/humanrts/osce/new/budapesttoc.html>
- (1994). Zakon o Radioteleviziji Slovenija. Uradni list RS, št. 18/1994; Uradni list RS, št. 29/1994; Uradni list RS, št. 88/1999; Uradni list RS, št. 90/1999; Uradni list RS, št. 79/2001; Uradni list RS, št. 96/2005; Uradni list RS, št. 9/2014;
- (1996). Zakon o osnovni šoli. Uradni list RS, št. 12/1996; Uradni list RS, št. 81/06; Uradni list RS, št. 102/2007; Uradni list RS, št. 107/2010; Uradni list RS, št. 87/2011; Uradni list RS, št. 63/2013;
- (1996). Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja; Uradni list RS, št. 12/1996; Uradni list RS, št. 23/1996; Uradni list RS, št. 64/2001; Uradni list RS, št. 108/2002; Uradni list RS, št. 14/2003; Uradni list RS, št. 34/2003; Uradni list RS, št. 55/2003; Uradni list RS, št. 79/2003; Uradni list RS, št. 115/2003; Uradni list RS, št. 65/2005; Uradni list RS, št. 98/2005; Uradni list RS, št. 129/2006; Uradni list RS, št. 36/2008; Uradni list RS, št. 58/2009; Uradni list RS, št. 64/2009; Uradni list RS, št. 65/2009; Uradni list RS, št. 20/2011; Uradni list RS, št. 47/2015
- (1996). Zaskon o vrtcih. Uradni list RS, št. 12/1996; Uradni list RS, št. 100/2005; Uradni list RS, št. 25/2008.
- (1999). Zakon o varstvu kulturne dediščine (ZVKD). Uradni list RS, št. 7/1999; Uradni list RS, št. 16/2008; Uradni list RS, št. 111/2013
- (2001). Zakon o knjižničarstvu (ZKnj-1). Uradni list RS, št. 87/2001; Uradni list RS, št. 92/2015
- (2001). Zakon o medijih (ZMed). Uradni list RS, št. 35/2001; Uradni list RS, št. 60/2006; Uradni list RS, št. 110/2006; Uradni list RS, št. 47/2012
- (2002). Zakon o uresničevanju javnega interesa za kulturo (ZUJIK). Uradni list RS, št. 96/2002; Uradni list RS, št. 7/2007; Uradni list RS, št. 53/2007; Uradni list RS, št. 77/2007; Uradni list RS, št. 56/2008; Uradni list RS, št. 4/2010; Uradni list RS, št. 20/2011; Uradni list RS, št. 111/2013

- (2007). Zakon o romski skupnosti v Republiki Sloveniji (ZRomS-1). Uradni list RS, št. 33/2007.
- (2010). Odločba o ugotovitvi, da prvi odstavek 10. člena Zakona o romski skupnosti v Republiki Sloveniji ni v neskladju z Ustavo (U-I-15/10-13). Uradni list RS, št. 54/2010.
- (2009). Sklep Ustavnega sodišča U-I-166/07. Ustavno sodišče Republike Slovenije. Pridobljeno iz: <http://odlocitve.us-rs.si/sl/odlocitev/US28646?q=Zakona+o+romski+skupnosti>
- (2010). Nacionalni program ukrepov za Rome Vlade Republike Slovenije za obdobje 2010-2015. Vlada Republike Slovenije. Pridobljeno iz: http://www.un.gov.si/fileadmin/un.gov.si/pageuploads/Program_ukrepov.pdf
- (2005). Pravilnik o normativih in kadrovskih pogojih za opravljanje dejavnosti predšolske vzgoje. (Uradni list RS, št. 75/05; Uradni list RS, št. 82/05; Uradni list RS, št. 76/08; Uradni list RS, št. 77/09; Uradni list RS, št. 79/09; Uradni list RS, št. 102/09; Uradni list RS, št. 105/10; Uradni list RS, št. 92/12 in Uradni list RS, št. 27/14)
- (1999). Poslovnik Mestnega sveta Mestne občine Murska Sobota. Uradni list RS, št. 23/99; Uradni list RS, št. 52/2001; št. 35/2009; Uradni list RS, št. 14/2010
- (2002). Odlok o razdelitvi naselja Černelavci v Mestni občini Murska Sobota. Uradni list RS, št. 51/2002
- Spletna stran Slovenske nacionalne komisije za UNESCO. (2007). Pridobljeno 2. 2. 2016 iz: <http://www.unesco.si/ostalo/zemljevid-strani.html>
- Vabilo na Mednarodno konferenco Zaposlovanje in razvoj podjetništva med Romsko skupnostjo. (2014). Romano Kher - Forum romskih svetnikov Slovenije. Pridobljeno 8. 3. 2016 iz: <http://www.romanokher.si/dogodki/mednarodna-konferenca-zaposlovanje-romov-in-razvoj-podjetnistva-med-romsko-skupnostjo>
- Volitve 2014: Kdo se je zavezal k politiki enakih možnosti za Rome? (10. 7. 2014). Društvo Amnesty International Slovenije. Pridobljeno 8. 3. 2016 iz: <http://www.amnesty.si/volitve-2014-kdo-se-je-zavezal-k-politiki-enakih-moznosti-za-rome.html>
- Portal projekta Romska hiša/Romano Kher. (8. 2. 2016). Svet Evrope. Pridobljeno iz: <http://www.romsvet.si/sl-si/sub-1.2/Svet-evrope>
- Spletna stran Amnesty International Slovenije. Romi. Društvo Amnesty International Slovenije . Pridobljeno 16. 2. 2016 iz: <http://www.amnesty.si/romi>

- Zakonodaja. Spletno mesto za romske svetnike. Pridobljeno 12. 2. 2016 iz:
<http://www.inv.si/romsvet/zakonodaja.html>
- Pojasnila k Zakonu o Romski skupnosti v Republiki Sloveniji. Pridobljeno 12. 2. 2016 iz:
<http://www.inv.si/romsvet/zakonodaja25757.html?p=11>